

”Highlandman, show me the way”: Skotlannin ylämaiden klaanien värväytyminen Ison-Britannian armeijan ylämaalaisrykmentteihin 1700-luvulla

**Riku Vihervirta
Pro gradu -tutkielma
Yleinen historia
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
TURUN YLIOPISTO
Marraskuu 2015**

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/Humanistinen tiedekunta

VIHERVIRTA, RIKU: "Highlandman, show me the way": Skotlannin ylämaiden klaanien värväytyminen Ison-Britannian armeijan ylämaalaisrykmentteihin 1700-luvulla

Pro gradu -tutkielma, 100 s.

Yleinen historia

Marraskuu 2015

Skotlannin ylämaiden klaaneista värvättiin ylämaalaisrykmenttejä Ison-Britannian armeijaan 1700-luvulta alkaen. Tutkimuksessa selvitetään rykmenttien vaikutusta ylämaiden sotilasperinteisiin, yhteiskuntaan ja kansallisen identiteetin luomiseen. Tutkimus keskittyy ylämaalaisrykmenttien muodostamisen ja vakiinnuttamisen vaiheeseen, joka päättyy Napoleonin sotiin. Loppupäätelmänä esitetään, että ylämaalaisrykmenteillä oli merkittävä vaikutus Skotlannin kansalliseen identiteettiin.

Aineistona käytetään 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa kirjoitettuja kuvauksia ylämaalaisista sotilaina. Etupäässä sotilaskirjoittajien kirjoittamat tekstit käsittelevät ylämaalaisien luonnetta, taktiikoita ja soveltuvuutta sodankäyntiin. Merkittävin yksittäinen lähde on eversti David Stewartin kaksiosainen teos *Sketches of the Character, Manners, and Present State of the Highlanders of Scotland*.

Alkuperäisaineistoa vertaillaan aikaisempaan sotahistoriaa, Skotlannin ylämaita ja Ison-Britannian kansallisuusajattelua käsittelevään tutkimukseen. Tutkimuksen tuloksena todetaan, että ylämaiden poikkeavat taistelutavat olivat ongelma Ison-Britannian armeijalle. Ylämaalaisien värväämisellä omiin rykmentteihinsä integroitiin ylämaiden aatelistoa osaksi valtiokoneistoa ja suunnattiin levottoman seudun miesvoimaa ulkopuolisia vihollisia vastaan.

Ylämaiden klaanien perinteiset sotilastaktiikat muuttuivat Ison-Britannian armeijan mukaisiksi, mutta henkilökohtaisen urheuden arvostus ja innokkuus käydä lähitaisteluun säilyivät. Klaanien eduksi katsottu nopea strateginen liikkuvuus kuitenkin katosi osana raskasliikkeisempää armeijaa.

Osana Ison-Britannian armeijaa Skotlannin ylämaihin liitetyt piirteet, kuten mielikuvat klaaneista, tartaaneista ja säkkipilleistä, levisivät kaikkialle Ison-Britannian toiminnan alueille. Mielikuvien lisäksi osa rykmenttien sotilaista asettui asumaan siirtomaihin, vieden mukanaan ylämaiden kulttuuria. Ylämaiden kulttuurin saadessa kansainvälistä näkyvyyttä Skotlannin perinteinen kulttuurinen jako ylä- ja alamaihin alkoi hälvetä, ja ylämaalaisen kulttuurin ulkoisista piirteistä tuli skotlantilaisen kulttuurin tunnusmerkkejä.

Ison-Britannian armeijan osaksi siirtyminen kitki klaanien sotilasperinteitä pois, mutta tarjosi mahdollisuuden ilmaista skotlantilaista identiteettiä poikkeavalla asepuvulla.

Ylämaalaisrykmenttien perustaminen satoi entisen rajaseudun Ison-Britannian osaksi, mutta oli myös osaltaan luomassa skotlantilaista identiteettiä.

Asiasanat: brittiläisyys, Iso-Britannia, Skotlanti, sotahistoria

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1. Kapinallisista Britannian puolustajiksi?.....	1
1.2 Tutkimustilanne.....	2
1.3 Tutkimuskysymykset.....	4
1.4 Tutkimuksessa käytettävät lähteet.....	5
2. Skotlannin ylämaiden klaanien taustasta.....	9
2.1 Skotlannin ylämaiden klaanit ennen vuotta 1707.....	9
2.2 Vuoden 1688 vallankumous ja vuoden 1707 Act of Union.....	14
3. Ylämaalaisten sotilaallinen maine aikalaisteksteissä.....	20
3.1. Käsitykset klaanien sotaisuuden syistä.....	20
3.2. Ylämaalaisrynnäkö – vanhentunut taistelutapa?.....	28
3.3. Vuoden 1745 jakobiittikapina – lopulla on alkunsa?.....	34
4. Ylämaalaisrykmenttien muodostaminen ja värväys.....	45
4.1. Itsenäiset komppaniat – identiteetin lähde?.....	45
4.2. Black Watch – ensimmäinen ylämaalaisrykmentti.....	50
4.3. Vuoden 1745 jakobiittikapinan jälkeiset rykmentit – vakiintuminen osaksi armeijaa.....	54
5. Ylämaalaisrykmentit 1700-luvun konflikteissa.....	67
5.1. Sotilasperinteiden säilyminen ylämaalaisrykmenteissä.....	67
5.2. Ylämaalaisrykmenttien merkitys kansalliselle identiteetille.....	76
6. Lopuksi.....	90
Lähdeluettelo ja kirjallisuus.....	95
Liitteet.....	101

1. Johdanto

1.1. Kapinallisista Britannian puolustajiksi?

William Gordon-Stables (1840-1910) oli skotlantilainen lääkäri, joka kirjoitti lukuisia historia-aiheisia poikien seikkailukirjoja. Vuoden 1857 Intian sepoy-kapinaan sijoittuva hurmeinen *On to the Rescue: A Tale of the Indian Mutiny* (1895) oli hänen tuotannolleen tyypillinen. Gordon-Stablesin teoksen sankareina ovat Krimin sodassa kunnostautuneet 93. Sutherlandin rykmentin ylämaalaiset, jotka käyvät vimmastuneina Secundra Baghin linnoitukseen kätkeytyneitä Cawnporen joukkomurhaan syyllistyneitä sepoyta vastaan:

”Mutta antakaa minun mainita että korkealle rynnäkköhuutojen ylle nousi ylämaiden säkkipillin villi ujellus, soitonjohtajan ja hänen seitsemän piiparinsa soittaessa tuota vanhaa ylvästä säveltä, Haughs of Cromdalea. Sanottiin että kun taistelun jälkeen Sir Colin kehui häntä siitä miten hän ja hänen miehensä olivat soittaneet, John MacLeod, soitonjohtaja, vastasi lapsekkaasti 'no, sir, minä vain ajattelin että pojat tappelisivat aina vain paremmin kun heitä auttaisi pienellä määrällä skotlantilaista henkeä.’”¹

Gordon-Stablesin teos on fiktiota, mutta siinä näkyvät lukuisat aikanaan Skotlannin ylämaalaisiin liitetyt sotaisat mielikuvat: vaaroista piittaamaton rohkeus, ”villi” säkkipillimusiikki ja taitavasti käytetyt kahdenkädenmiekat, *claymore*². Gordon-Stablesin elinaikana Skotlannista oli jo tullut osa Isoa-Britanniaa ja ylämaalaisrykmenteistä (*Highland regiments*) osa brittiarmeijaa. Muistot ajoista, jolloin ylämaalaiset taistelivat Isoa-Britanniaa vastaan eivätkä sen puolesta eivät olleet kuitenkaan jääneet kokonaan syrjään. Yllä lainatussa kappaleessa mainitulla *Haughs of Cromdale*lla on sävelensä ohella noista yhteenotoista kertovat sanat, joita Gordon-Stables ei kirjassaan maininnut:

*The English horse they were so rude
They bath'd their hooves in Highland blood
But our brave clans so boldly stood
Upon the Haughs of Cromdale*

1 Gordon-Stables 1895, 318-319.

2 Claymoret ovat tosin Gordon-Stablesin teoksessa anakronistisia, sillä tuohon aikaan niitä ei enää ollut käytössä.

Tässä pro gradu-työssäni tutkin sitä, miten alunperin Isolle-Britannialle vihamielisistä Skotlannin ylämaiden klaaneista tuli yksi sen sotilaallisen miesvoiman lähde, ja sitä, millaisia muutoksia klaanien keskuudessa tapahtui. Skotlannin Ylämaiden klaanit olivat pitkään keskittyneet omiin asioihinsa sekä Skotlannin että Englannin nimellisen kruunun vallan alla, ja osallistuneet Skotlannin ja Englannin välisiin ja sisäisiin konflikteihin oman tahtonsa mukaan. Vuoden 1707 *Act of Unionin* jälkeen personaaliunionissa³ olleet Skotlanti ja Englanti yhdistyivät Isoksi-Britanniaksi, mutta monet Ylämaiden klaaneista kannattivat vielä pitkään syrjäytettyä Stuartin kuningasperhettä valtaistuimelle noussutta Hannoverin dynastiaa vastaan. Skotlannissa kapinoitiin vuosina 1715, 1719 ja 1745-46, ja ensimmäinen ylämaalaisrykmentti koottiin vuonna 1739. Uusia ylämaalaisrykmenttejä värvättiin erityisesti seitsenvuotisen sodan (1756-63) tarpeisiin, ja sen jälkeen ne osallistuivat kaikkiin Ison-Britannian sotiin. Maantieteellisesti ylämaalaisrykmenttejä päätyi Pohjois-Amerikkaan, Eurooppaan, Karibialle ja Intiaan, eli kaikkialle minne Iso-Britannia ulotti vaikutusvaltaansa.

1.2 Tutkimustilanne

Euroopan valtionarmeijoiden sodankäyntiä 1700-luvulla, eli sitä kulttuuria, johon ylämaalaisrykmentit liitettiin, on tutkittu jo pitkään. Englanninkielinen tutkimus keskittyy muutaman nimen ympärille. Christopher DUFFY⁴ on keskittynyt eniten juuri 1700-lukuun ja piirityssodankäyntiin. Geoffrey PARKER⁵ on tutkinut 1700-lukua osana teesiään ”sotilaallisesta vallankumouksesta” Euroopassa. Viimeisimpänä aiheeseen on laajalti paneutunut Jeffrey BLACK⁶. André CORVISIERIN⁷ sotahistoriallinen klassikkoteos *Armies and societies in Europe 1494-1789* käsittelee Euroopan armeijoiden organisaatiota ja yhteiskunnallista taustaa.

Skotlannin ja Englannin välisistä suhteista on kirjoitettu paljon erityisesti suuren mittakaavan poliittisen historian kannalta. Linda COLLEY⁸ on käsitellyt aihetta osana

3 Personaaliunionissa kaksi valtakuntaa ovat valtioina erillisiä omine lakeineen ja niin edelleen, mutta niillä on sama hallitsija.

4 DUFFY, Christopher: *The Military Experience in the Age of Reason*. Routledge & Kegan Paul, London 1987.

5 PARKER, Geoffrey: *The Military Revolution. Military innovation and the rise of the West, 1500-1800*. Cambridge University Press 1989.

6 BLACK, Jeremy: *European Warfare 1660-1815*. Yale University Press, New Haven and London, 1994.

7 CORVISIER, André: *Armies and societies in Europe 1494-1789*. Alkuteos: *Armées et sociétés en Europe de 1494 à 1789*. Translated from French by Abigail T. Siddall. Indiana University Press 1979.

8 COLLEY, L: *Britons: Forging the Nation, 1707-1837*. New Haven, London 1992.

integroituvaa Brittein saarta maailmanlaajuisen britti-imperiumin lähtökohtana. Skotlannin kannalta aiheeseen on paneutunut Tom DEVINE⁹. Brittein saarten historiassa Englannilla on ollut ylivoimainen osuus historiantutkimuksessa, mutta kattavammat, kaikkia Brittein saarten valtakuntia ja niiden keskinäistä kanssakäymistä käsittelevät teokset ovat yleistyneet. Esimerkkeinä tällaisista tutkijoista ovat Hugh KEARNEY¹⁰ ja Norman DAVIES¹¹.

Skotlannin klaanit ovat sen sijaan olleen marginaalisemmassa asemassa. 1700-luvun Skotlannin historia on keskittynyt jakobiittikapinoiden ohella enimmäkseen taloudelliseen ja kulttuuriseen nousukauteen 1700-luvun jälkipuoliskolla, joka kuitenkin kosketti ylämaiden klaaneja joko vähän tai negatiivisesti maanomistuksen siirtyessä klaanien pienviljelijöiltä vauraille suurmaanomistajille¹². Kuten jakobiittiklaaneja¹³ tutkinut Bruce LENMAN¹⁴ toteaa kirjansa uusintapainoksen esipuheessa: ”vuoden 1984 jälkeen, jolloin *The Jacobite Clans* ensi kerran julkaistiin, on ilmestynyt valitettavan vähän uutta tutkimusta jakobiittiklaanien poliittis-sotilaallisesta historiasta, etenkin 1700-luvun osalta.”¹⁵

Skotlannin jakobiittikapinoista on tehty sotahistoriallista tutkimusta: erityisen suurena kiinnostuksen kohteena on ollut Cullodenin taistelu huhtikuussa 1746, joka oli viimeinen Brittein saarilla käyty suuri taistelu. Kyseisen konfliktin taustoja ja tapahtumia ovat yksityiskohtaisesti koonneet Pollard¹⁶ sekä BLACK¹⁷. LENMAN on kuitenkin oikeassa siinä, että Cullodenin taistelun jälkeistä aikaa on tutkittu melko vähän ja lähinnä taloudellisista näkökulmista. Ylämaalaisrykmentteihin liittyvät tutkimukset ovat usein liittyneet niiden upseerivirkoihin ja niiden merkitykseen ylämaiden klaanipäälliköiden siirtymisessä Ison-Britannian virka-aateliin.¹⁸ Eri

9 DEVINE, Tom M.: *Scotland and the Union 1707-2007*. Edinburgh University Press 2008.

10 KEARNEY, Hugh: *The British Isles. A History of Four Nations*. Second Edition. Cambridge University Press, 2006.

11 DAVIES, Norman: *The Isles. A history*. Papermac, Basingstoke and Oxford 2000.

12 BUMSTEAD, J.M.: *The People's Clearance. Highland Emigration to British North America 1770-1815*. Edinburgh University Press, Edinburgh 1982.

13 Jakobiitit olivat Stuartin huoneen kannattajia, jotka saivat nimensä useiden Stuart-kuninkaiden etunimen (James) latinankielisestä muodosta Jacobus.

14 LENMAN, Bruce: *The Jacobite Clans of the Great Glen, 1650-1784*. Scottish Cultural Press, Dalkeith 2004 (1984).

15 Ibid. ix.

16 Pollard, Tony (ed.): *Culloden: The History and Archaeology of the last Clan Battle*. Pen & Sword Military. 2009.

17 BLACK, Jeremy: *Britain as a Military Power, 1688-1815*. Routledge, London 1998.

18 MACKILLOP, Andrew: The Political Culture of the Scottish Highlands from Culloden to Waterloo. *Historical Journal* 46, 3, 2003.

ylämaalaisrykmenteillä on omia historiakertomuksiaan, mutta niiden akateeminen käytettävyyks on epävarmaa. Skotlannin ylämaiden klaanien kulttuuria ovat edellä mainitun LENMANIN lisäksi tutkineet GIBSON¹⁹ ja MACKIE²⁰. Syvin katsaus klaanien sodankäyntitapoihin on yhä HILLIN²¹ käsialaa.

1.3 Tutkimuskysymykset

Työssäni on kolme seuraavaa keskeistä tutkimuskysymystä. Miksi ylämaalaisia haluttiin värvätä brittiarmeijaan? Miten osin vihamieliset klaanit saatiin mukaan Ison-Britannian sotilaskoneistoon? Mikä vaikutus ylämaalaisrykmenteillä oli Skotlannin ja Ison-Britannian suhteeseen?

Tutkimuskysymykseni kytkeytyvät sotahistoriaa, Ison-Britannian valtaa ja identiteettiä käsitteleviin teemoihin. Ensimmäinen tutkimuskysymys, miksi ylämaalaisia haluttiin värvätä, liittyy juuri ajatukseen sodankäynnin 'modernisaatiosta' ja siitä, miten hyvin Skotlannin klaanit sopivat siihen. Kaikki Euroopan armeijat pyrkivät värväämään niin sanotuilta "reuna-alueiltaan" ihmisryhmiä, jotka tukivat vakinaisia rivistöjä omilla perinteisillä tavoillaan. Venäjän armeija haki palvelukseensa kasakoita, ja Itävalta värväsi Balkanin kansojen keskuudesta "rajajoukkojaan" (*Grenzer*). Millaisia ylämaalaisten perinteiset taistelutavat olivat? Ajan myötä ja valtion vallan kasvaessa jotkin näistä ryhmistä vakiintuivat osaksi uusia valtiojärjestelmiä, joskin pitäen tiukasti kiinni identiteetistään. Mitkä poliittiset syyt kannustivat ylämaalaisten värväämiseen brittiarmeijaan?

Toinen tutkimuskysymys, eli miten klaanit saatiin mukaan Ison-Britannian armeijaan, liittyy ajatukseen jonka mukaan Brittein saarten hidas integroituminen Isoksi-Britanniaksi oli ensimmäinen askel Britannian maailmanlaajuisen imperiumin muodostumisessa. Ajatuksen ytimenä on se, että brittiläistä imperiumia rakennettiin englantilaisten ohella myös skottien ja irlantilaisten työllä. Norman DAVIES on kuvaillut skotlantilaisten osuutta seuraavasti: "epäonnistuttuaan erillisen skotlantilaisen imperiumin perustamisessa, heidän kohtalonaan oli tarjota kunniakas ja suhteeton osuus sekä Yhdistyneen kuningaskunnan hallitukseen että

19 GIBSON, J.G.: *Traditional Gaelic Bagpiping, 1745-1945*. McGill-Queen's University Press, Montreal 2000.

20 MACKIE, Euan W.: *The Early Celts in Scotland*. Teoksessa Green, Miranda J. (toim.): *The Celtic World*. Routledge, London and New York 1995, 654-670.

21 HILL, J.M.: *Celtic warfare 1595-1763*. Edinburgh 1986.

brittiläisen imperiumin hallintoon.”²² Miten ylämaalaisten onnistui säilyttää omat tapansa yhdenmukaisuutta arvostavan armeijan sisällä? Miten ylämaalaisrykmenttejä perustettiin, ja ketkä niihin liittyivät? Miten ylämaalaisrykmentit vakiintuivat kuriositeetista institutionaaliseksi osaksi brittiarmeijaa?

Identiteetin osalta kysymykset ovat monimutkaisempia, sillä käsittelemäni aikakauden kirjoituksissa Skotlannin Ylämaat koetaan vielä melko vieraina, ei vain englantilaisten vaan myös ns. alamaan skottien kuvauksissa. Myöhemmin, 1800-luvulla, Skotlannin Ylämaita romantisoitiin tarmokkaasti, ja niinpä monet nykyään Skotlanttiin liitettävät kulttuurin muodot ovat juuri ylämaalaista alkuperää. Tutkimuksen kannalta on myös kiinnostavaa ottaa huomioon Linda COLLEYN teesi siitä, että vuodesta 1707 alkaen kehittyi uusi ”brittiläinen” identiteetti, jonka piirteinä olivat protestanttisuus, vihamielinen suhtautuminen arkkivihollista Ranskaa kohtaan ja syvä kunnioitus Hannoverin dynastian monarkkeja kohtaan.²³ Oliko ylämaalaisrykmenteillä osuutta siihen, että Skotlanti alettiin mieltää osaksi Isoa-Britanniaa, vai olivatko ne osoitus yhdentymisen alusta?

Rajaan tutkimukseni alkuperäisaineiston perusteella Napoleonin sotien päättymiseen vuonna 1815. Tuohon vuoteen mennessä Iso-Britannia oli vakiinnuttanut asemansa maailmanvaltana, ja ylämaalaisrykmentit olivat vahvistaneet paikkaansa sen armeijassa. Ylämaalaisrykmentit ovat osallistuneet myös Napoleonin ajan jälkeisiin sotiin, mutta näin rajattuna ajanjakso kattaa ylämaalaisrykmenttien perustamiseen liittyvät seikat ja niiden ensimmäiset sotatoimet.

1.4 Tutkimuksessa käytettävät lähteet

Tutkimustyöni alkuperäisaineistona on etupäässä Eighteenth Century Collections Online-sivuston (ECCO) kautta saatavilla oleva englanninkielinen 1700-luvun materiaali. Olen pyrkinyt saamaan käyttööni Skotlannin ylämaalaisia yleensä käsitteleviä teoksia, kuten matkakuvauksia sekä muistelmia, joista voidaan arvioida tuona ajanjaksona tapahtuneita muutoksia suhtautumisessa ylämaalaisiin. Tämän lisäksi olen paneutunut 1700-luvun sodankäyntiä käsitteleviin aikalaikirjoituksiin.

22 DAVIES 2000, 584.

23 COLLEY 1992, *passim*.

Erityisen kiinnostuksen kohteena ovat teokset, joissa esitetään mielipiteitä ylämaalaisten sotilaallisista perinteistä. Tulen käyttämään alkuperäisaineistoa temaattisesti, ts. etsimään työni eri osioiden kysymyksiin vastauksia eri lähteistä. Työni rakenne noudattaa kuitenkin myös löyhää kronologista järjestystä.

Edward Burtin (k. 1755) *Letters from a gentleman in the north of Scotland to his friend in London* (1755) on alkuperäislähteistä varhaisin. Kirjeet sisältävä kokoomateos on julkaistu vasta kirjoittajan kuoleman jälkeen, mutta itse kirjeet on todennäköisesti kirjoitettu vuosina 1725-26. Kirjeet eivät mainitse kirjoittajansa nimeä, mutta niiden tekijä on todennäköisesti Edward Burt, joka toimi yllä mainittuina vuosina insinöörinä kenraali George Waden (1673-1748) joukoissa, jotka olivat tuolloin rakentamassa tie-infrastruktuuria Skotlannin ylämaille. Burtin kiinnostuksen kohteena ovat juuri ylämaalaiset, joista hänen sanojensa mukaan ei juurikaan tiedetä mitään Ison-Britannian eteläosissa. Burt kirjoittaa ylämaalaisten ”epätavallisista tavoista” sekä heidän sodankäynnistään. Erityisen kiinnostavaa on se, että Burt kirjoittaa ylämaalaisrykmenttien edeltäjistä, joidenkin klaanipäälliköiden brittihallitusta tukeneista ”itsenäisistä komppanioista” (*independent companies*).

Olen katsonut 1700-luvulla tapahtuneista jakobiittikapinoista viimeisen, vuosien 1745-46 kapinan, olevan tutkimukselle oleellisin, koska se oli samanaikainen ensimmäisten ylämaalaisrykmenttien kanssa. Tuosta tapahtumasta kertovat piispa Robert Forbesin *The Lyon in Mourning, or, A collection of speeches, letters, journals etc. relative to the affairs of Prince Charles Edward Stuart* sekä James Johnstonen *Memoirs of the rebellion in 1745 and 1746*. Forbes jäi kapinan alkuvaiheissa hallituksen joukkojen vangiksi, ja käytti aikansa keräämällä tietoja sen kulusta haastatteleamalla eri henkilöitä. Johnstone osallistui kapinaan sitä johtaneen prinssi Charles Edward Stuartin adjutanttina ja myöhemmin ylämaalaiskomppanian kapteenina. Johnstone oli ajalleen tyypillinen kosmopoliittinen upseeri, joka oli vierailut muun muassa Pietarissa sukulaistensa luona ja yrittänyt värväytyä Venäjän armeijaan sotaan ottomaaneja vastaan.²⁴ Hänen muistelmansa sisältävätkin runsaasti vertailua ylämaalaisten ja vakituisten armeijoiden välillä, sekä Johnstonen yleisempiä mietteitä 1700-luvun sodankäynnin luonteesta. Myöhemmin Johnstone toimi

24 Hanke kaatui Johnstonen isän jyrkkään vastustukseen. Johnstone 1821, 354-356.

Ranskan armeijassa seitsenvuotisen sodan (1756-63) aikana Pohjois-Amerikassa, samalla rintamalla, jonne ylämaalaisrykmenttejä ensimmäisen kerran lähetettiin suuremmissa määrin²⁵. Johnstonen muistelmat on kirjoitettu hänen asetuttuaan Ranskaan, ja niissä on melko paljon erheitä lukumäärien ja päivämäärien suhteen: hänen kuvauksiaan ylämaalaisten sodankäyntitavoista voidaan kuitenkin analysoida.

Horace Walpole (1717-1797) oli vuosina 1721-42 virassa olleen Ison-Britannian ensimmäisen pääministeri Robert Walpolen poika, joka jätti jälkipolville mittavan ajankohtaisia aiheita koskevan kirjeenvaihtonsa eri henkilöiden kanssa. Yksi Horace Walpolen kirjekumppaneista oli Roomassa toimiva diplomaatti Horace Mann, jonka yhtenä tehtävänä oli pitää silmällä Roomassa oleskelevia Stuartin suvun jäseniä. Walpolen ja Mannin kirjeenvaihto oli kiivasta vuoden 1745 kapinan aikana, ja sen kautta pyrin tutkimaan millaisia mielikuvia Skotlannin ylämaalaisten aiheuttama poliittinen uhka herätti englantilaispoliitikkojen parissa.

Poliitikko ja korkeimman oikeuden puheenjohtaja Duncan Forbesin (1685-1747) perhearkistoon perustuva *Culloden Papers* sisältää runsaasti asiakirjoja, kirjeenvaihtoa ja muistiinpanoja, joiden teemaksi voisi nimetä keskushallinnon ja Skotlannin välisen suhteen. Useat kokoelman teksteistä koskevat esivallan yrityksiä hallinnoida Skotlantia ja ylämaiden klaaneja poliittisesti ja sotilaallisesti. Duncan Forbesia itseään on esitetty ylämaalaisrykmenttien isäksi, joskin tämä on epävarmaa.

Everstiluutnantti Humphrey Blandin *A treatise of military discipline* (1727) oli yksi harvinaisista 1700-luvulla kirjoitetuista englanninkielisistä sotilasmanuaaleista. Sen kautta pyrin selvittämään millaisia asioita Ison-Britannian armeija painotti toiminnassaan sodan ja rauhan aikana. Teos sopii tähän hyvin, sillä sitä pidettiin pitkään suositeltavana lukemistona Ison-Britannian upseeristolle.²⁶

Eversti David Stewartin (1768 - 1829) *Sketches of the Character, Manners, and Present State of the Highlanders of Scotland with details of the military service of the Highland Regiments* on tutkimuksen keskeisimpiä lähteitä. Esipuheessaan Stewart kertoo

25 HILL 1986, 158.

26 DUFFY 1987, 52.

saaneensa vuonna 1817 tehtäväkseen laatia joukko-osastonsa, kuuluisan ylämaalaisrykmentti 42. ”Black Watchin” historia. Hän kertoo sopineensa tehtävään pitkän palvelusaikansa ja tuntemiensa rykmentin veteraanien vuoksi, ja ajan myötä laajentaneen teoksensa käsittelemään ylämaalaisrykmenttejä yleisesti.²⁷ Stewartin työ jakautuu kahteen osaan: ensimmäisessä Stewart esittelee oman näkemyksensä ylämaiden historiasta, ja toisessa hän käy läpi ylämaalaisrykmenttien sotatoimia Fontenoy’n taistelusta vuonna 1745 Napoleonin sotiin. Stewartin kerronta on osin anekdoottimaista, mutta toisaalta myös hyvin yksityiskohtaista. Mahdollisten erheiden ohella on kuitenkin myös pidettävä Stewartin tarkoitusperät mielessä, sillä hän pyrkii antamaan ylämaalaisrykmenteistä mahdollisimman puhtaan kuvan. Yksistään mittakaavansa vuoksi Stewartin teos on kuitenkin arvokas lähde.

Selkein aukko tutkimusaineistossa on rykmenttien rivimiesten näkökulmat. Tähän on useita syitä: ensinnäkin se, että monet rivisotilaista puhuivat yhä gaelia englannin sijaan, ja se, että osa oli luultavasti kirjoitustaidottomia. Ulkopuolisten kuvailijoiden kiinnostus on taasen keskittynyt klaanipäälliköihin, joita myös esivalta piti ylämaiden tärkeimpinä henkilöinä. Vuodesta 1609 lähtien niin sanotut Ionan pykälät olivat kannustaneet klaanipäälliköitä lähettämään perillisiään englanninkielisiin kouluihin alamaihin: tämän politiikan seurauksena useimmat klaanipäälliköt olivat kaksikielisiä ja kykeneviä kommunikoimaan aikansa kirjallisin keinoin.²⁸ Tämän vuoksi he ovat yliedustettuja lähdeaineistossa. Rivimiesten näkökulmien puuttumisesta huolimatta toivon pystyväni vastaamaan esittämiini tutkimuskysymyksiin.

27 Stewart 1822, viii.

28 MITCHINSON 1983, 16 ja 114.

2. Skotlannin ylämaiden klaanien taustasta

2.1 Skotlannin ylämaiden klaanit ennen vuotta 1707

Skotlannin klaaneja pidetään usein hyvin vanhoina. Niiden alkuperä on kuitenkin hyvin monisyinen ja osittain tuntematon, ja olemassaolonsa aikana ne muuttuivat vastaamaan uusia olosuhteita varsin dynaamisesti. Taustaluvun tässä osuudessa pyrin kuvaamaan klaanien erityispiirteitä suurimittaisesti, siltä osin kuin niillä oli merkitystä Skotlannin poliittiselle ja sotilaalliselle historialle ja tutkimukseni keskeisille kysymyksille. Katsaukseni on pakostakin lyhyt, mutta aihetta on käsitelty laajemmin useissa kiinnostavissa teoksissa.

Kielen osalta Skotlannin ylämaiden klaanien yksi alkuperä oli Irlannissa. Ylämaiden klaanien kieli, gael (*gáidhlig*), on peräisin juuri muinaisiiristä.²⁹ Muinaisen Irlannin ja Skotlannin välinen yhteys oli aiemmin vahvempi ja etupäässä merellisempi ns. Dal Riadan kuningaskunnan vahvimpina vuosina 500- ja 600-luvuilla jaa., jolloin se kattoi alueita molemmiin puolin Irlanninmerta ja osissa Hebridien saaria. Poliittinen yhtenäisyys katkesi vuonna 637, mutta paikannimissä ja kielessä näkyvä kulttuurinen yhtenäisyys jatkui hyvin pitkään.

Lisää huomattavia vaikutteita tuleviin ylämaiden klaaneihin tuli Norjasta. Vuodesta 794 eteenpäin viikingit asettuivat Orkneyn, Shetlannin ja Hebridien saaristoihin, ja myöhemmin myös nykyisille Caithnessin ja Sutherlandin³⁰ alueille Brittein saarten pohjoiskärkeen. Toisin kuin Irlannissa, missä norjalaisten vaikutusvalta päättyi irlantilaisien hetkelliseen yhtenäistymiseen ja voittoon Clontarfin taistelussa 1014, Skotlannissa norjalaisten vaikutus säilyi pohjoisessa ja ympäröivässä saaristossa hyvin pitkään. Orkneyn saaret kuuluivat juridisesti Norjan kruunulle vuoteen 1472 asti, ja niillä asusti norjaa äidinkielenään puhuvia ihmisiä vielä 1700-luvulla.³¹ Tulijoiden uumoillaan tuoneen mukanaan kielen lisäksi myös sotilaallisia vaikutteita: etenkin Hebridien saaristossa paikallisten päälliköiden valta nojasi omasta taloudesta ylläpidettyihin raskaasti aseistettuihin asemiehiin, ja muualla

29 Molemmat ovat ns. ”q-keltin” edustajia. Q-keltti itsessään oli peräisin vanhemmasta p-keltistä, jonka nykyjälkeläisiä ovat Walesissa puhuttava kymri ja Cornwallissa aikoinaan puhuttu korni. P-Q äännevuorosta kuvaa yksinkertaisemmin se, että kun Walesissa ”poikaa” tarkoittava sana on *map*, Skotlannissa se on *mac*. DAVIES 2000, 49.

30 ”Sutherland” eli ”etelämaa” kertoo tulijoiden maantieteellisestä perspektiivistä. KEARNEY 2006, 85.

31 DAVIES 2000, 213-218.

Skotlannissa skandinaavinen kilpimuuri näyttää olleen suosiossa.³² Ajan myötä näille seuduille asettuneet viikingit kuitenkin omaksuivat paikallisen gaelin kielen ja kulttuurin.³³

Kolmas huomattava ylämaiden tulevaisuuden vaikuttanut muuttoliike oli viivytettyä seurausta normannien maihinnoususta Englantiin vuonna 1066. Skotlannin kuningaskunta (joka ei kattanut nykyisen Skotlannin kaikkia alueita) oli ollut sen perustaneen mac Alpinin dynastian vallassa vuoteen 1054, jolloin valtaistuini siirtyi Canmoren suvulle. Uusi dynastia ylläpiti läheisempiä suhteita Englantiin ja Ranskaan. Normanneja ihailleen kuningas David I:n (1124-1153) aikana Skotlantiin kutsuttiin normanniaatelia omistamaan maata ja luomaan muun Euroopan kaltaista feodaalista hallintoa ja ritarisäätyä. Huomattavimpina tulokkaiden joukossa olivat Fraserien, Brucen, Haigin ja Stewartien suvut. Osa näistä suvuista asettui Skotlannin ylämaille ja omaksui ajan myötä klaanijärjestelmän itselleen. Seurauksena oli kuitenkin myös se, että Skotlannin alkaessa muuttua keskiaikaiseksi kuningaskunnaksi ylämaiden asukkaat jäivät sivuun. 1200-luvulle tultaessa Skotlannin suurin poliittinen vaikutusvalta oli Skotlannin alamaiden kotoisella ja normanniperäisellä aristokratialla, jotka eivät puhuneet gaelia vaan ns. alamaan skottia.³⁴

Miten klaanit muodostuivat näistä erilaisista ryhmistä? WHYTE on pitänyt klaanien synnyn keskeisenä syynä ”feudalismin leviämisen ylämaille pysähtymistä monarkian heikkenevään vaikutusvaltaan”. Whyten mukaan keskusvallan puuttuminen johti siihen, että kunkin paikallisen ryhmän oli järjestettävä oma puolustuksensa ja hallintonsa.³⁵ Termi ”klaani” on peräisin gaelin sanasta *clann*, jonka ensisijainen merkitys on ”lapset”. MacGregorin mukaan nimeämisjärjestelmä toimi siten, että klaani nimettiin sen oletetun perustajan eli eponyymien mukaan (esimerkiksi *clann Domhnaill*). Etuliitettä *mac* käytettiin hieman sekaannuttavasti sekä kyseisen klaanin päällikön tittelinä että kaikkien klaanin perustajasta periytyvien sukunimenä (*MacDomhnaill* eli MacDonald).³⁶ Kaikissa klaanimissä ei kuitenkaan noudatettu tätä tapaa.

32 BOARDMAN 2007 ja KEARNEY 2006, 86.

33 KEARNEY 2006, 85.

34 DAVIES 2000, 241-256.

35 WHYTE 1995, 253.

36 MACGREGOR 2012.

Vaikka klaanit teoreettisesti periytyivät patrilineaarisesti yhteisestä esi-isästä, ajan myötä ne jakaantuivat yhä uudelleen uusiksi klaaneiksi ja niiden alajaoksiksi. Moni läntisten ylämaiden klaani katsoi periytyvänsä seikkailija Somerledistä, jonka jälkeläiset olivat *clann Shomhairlen* jäseniä: kyseinen klaani jakaantui *Dubhghaillin* (MacDougall), *Domhnaillin* (MacDonald) ja *Ruairin* (MacRuair) klaaneihin, jotka jakaantuivat edelleen pienemmiksi sukuhaaroiksi (*sliochdan*). Vaikka pienemmillä sukuhaaroilla saattoi olla oma perustajansa ja nimensä, laajimmat klaanit pystyivät käyttämään sukulaissuhteita yhdistävinä siteinä.³⁷ Monissa tapauksissa klaanien yhteistyötä ajoivat kuitenkin dynaamiset poliittiset liittolaisuudet, joita vahvistettiin ja perusteltiin sukusiteillä. Pienempi klaani saattoi esimerkiksi sulautua suurempaan siten, että pienemmästä klaanista tuli suuremman ”alahaara” aikaisemmasta erillisyydestään huolimatta.³⁸

Vaikka Skotlannin kruunun kiinnostuksen kohteet olivat enimmäkseen etelässä, suurimmat klaanit pystyivät kokoamaan huomattavia voimia omista alajaoksistaan. Suurimpien klaanien voimasuhteet vaihtelivatkin Skotlannin historian tapahtumien myötä. Kilpailevien MacDonaldin ja Campbellin klaanien voima kasvoi tukemalla voittoisaa Robert Brucea sodissa Englannin tukemia kilpailevia kruunun tavoittelijoita vastaan 1200- ja 1300-lukujen vaihteessa: erityisesti Campbellit menestyivät kukistamalla kilpailevaa John Balliolia tukeneet MacDougallit.³⁹ Suurimmat klaanit olivat vahvimmillaan myöhäiskeskiajalla. MacDonaldit hallitsivat Hebridien saaristoa käytännössä itsenäisinä ”saarten herroina” vuoteen 1493 asti, käyttäen itsestään toisinaan nimitystä ”saarten kuninkaat” (*Ri Innse Gall*).⁴⁰ Campbellit perustivat MacDougalleilta valtaamaansa Argylliin oman laajan sukuhaarojensa hallitseman tukikohdan, mutta olivat poliittisesti paljon lähempänä Skotlannin kruunua.⁴¹

Skotlannin valtaistuimesta kamppailevien Brucen ja Balliolin sukujen keskinäinen kiistely, sekä Skotlannin usein tappiollinen tuki Ranskalle Englantia vastaan

37 MACGREGOR 2012.

38 WHYTE 1995, 254-255.

39 BOARDMAN 2012.

40 MACDOUGALL 2012.

41 BOARDMAN 2012

johtivat alunperin käskynhaltijana olleen Stuartin⁴² suvun valtaannousuun. Stuartin dynastia ei kärsinyt Englantia piinanneista perillisongelmista, ja suvun kuninkaat pyrkivät määrätietoisesti kasvattamaan keskusvaltaansa ylämailla avuliiden klaanien tuella. MacDonaldit menettivät saarten hallitsijan tittelinsä vuonna 1493, jonka jälkeen Stuarreja tukeneista Campbelleista tuli ylämaiden voimakkain klaani. Campbellien tuki oli pitkäikäistä: uskonpuhdistuksen saapuessa Skotlantiin Campbellit kääntyivät Stuart-kuningas Jaakko VI:n esimerkin mukaisesti presbyteerismiin muiden ylämaiden klaanien pitäytyessä katolisessa uskossa.⁴³

Jaakko VI:n perittyä kuningatar Elisabetin ja tultua sekä Skotlannin ja Englannin kuninkaaksi⁴⁴ vuonna 1603 ylämaita pyrittiin hallitsemaan entistä tiukemmin. MacDonaldin klaanin heikkeneminen oli luonut tyhjiön, jossa useampi pienempi klaani kilpaili vallasta ja hankki varoja tavoitteisiinsa ryöstelemällä. Kruunun keinot hillitä klaanien keskeistä taistelua rajoittuivat päälliköiden karkoittamiseen tai hyökkäysluvan antamiseen toisille klaaneille. Useimmiten juuri Campbellin tai pohjoisemmasta Huntlyn jaarlikunnasta kotoisin oleva Gordonin klaani toimivat kruunun asevoimina, mikä entisestään kasvatti niiden valtaa suhteessa muihin. Niin sanotut Ionan pykälät vuodelta 1609 olivat yritys saada kaikki ylämaiden päälliköt kruunun valtaan: päälliköt asetettiin vastuullisiksi klaaninsa jäsenten toimista, ja heidät veloitettiin lähettämään poikansa kouluun Skotlannin alamaille. Vaikka Ionan pykälät tavallaan tunnustivatkin klaanijärjestelmän paikallisen vallan, etenkin koulutukseen liittyvä pykälä johti siihen, että tulevien ylämaalaispäälliköiden perspektiivi laajeni ja siteet omaan alkuperään ja klaaniin heikkenivät.⁴⁵

Tultuaan Englannin kuninkaaksi Jaakko VI oli muuttanut hovinsa kera Lontooseen, ja oli näin vieraantunut Skotlannista. Hänen poikansa, Kaarle I, pyrki jatkamaan isänsä epäonnistuneita pyrkimyksiä ajaa uskonnollista yhtenäisyyttä anglikaanisen Englannin ja presbyteerisen Skotlannin välillä. Kiristämällä verotusta, nimittämällä omia ehdokkaitaan piispanvirkoihin ja yrittämällä pakottaa Skotlannin kirkon

42 ”Stewart” oli nimen alkuperäinen kirjoitusasu, kunnes kuningatar Mary (1542-67) otti käyttöön ranskalaisemman tavan kirjoittaa nimensä muotoon ”Stuart”, joka vakiintui dynastian nimeksi. DAVIES 2000, 379-80.

43 DAVIES 2000, 393-419.

44 Englantia hän hallitsi nimellä Jaakko I.

45 MITCHISON 1983, 15-17.

ottamaan käyttöön englantilaisen arkkipiispa Laudin rukouskirjan Kaarle loi Skotlantiin vastarintahengen, joka kiteytyi Edinburghin Greyfriar's Churchissa perustettuun Skotlannin kansalliseen liittoon (*Scottish National Covenant*). Kun liitto perui Kaarlen pykälät vuonna 1638, hän turvautui asevoimiin: yhdessä Englannin aateliston tyytymättömyyden kanssa ”piispojen sotana” alkanut konflikti laajeni Englannin sisällissodaksi tai kolmen kuningaskunnan sodaksi.⁴⁶

Ylämaiden klaaneilla oli merkittävä osuus 1640-luvun sodissa. Riidat olivat levinneet ylämaille jo 1639, kun Campbellit kävivät katolisina pysyneiden MacDonaldien kimppuun. Varsinainen käänne tapahtui kuitenkin 1644, kun irlantilainen Alasdair MacColla ja useat ylämaiden länsiosien klaanien miehet liittoutuivat James Grahamin, Montrosen markiisin kanssa. Montrose oli aiemmin ollut liiton puolella, mutta riitautui Campbellien kanssa ja vaihtoi puolta. MacCollan ylämaalaiset ja Montrosen palkkasoturiveteraanit aiheuttivat useita tappioita liitolle: vasta yhteistyön katkeaminen erillisiin tavoitteisiin hajaannutti heidän armeijansa.⁴⁷

Vaikka Skotlannilla oli huomattava osuus sodassa kuningasta vastaan, sen keskeinen kiistakysymys oli koko ajan uskonnollinen itsemääräysoikeus, ei vastustus kuningasinstituutiota kohtaan. Kaarle I:n teloitus vieraannutti skottiaateliston täysin, ja vuonna 1650 he kutsuivat Kaarle II:n kruunattavaksi Edinburghiin. Skotlannin liitto kävi sotaan lordiprotektori Cromwellin johtamaa Commonwealthia vastaan, mutta kärsi jo seuraavana vuonna ankan tappion Cromwellin ”uuden mallin armeijalle”. Ylämaiden klaanit olivat kuluttaneet voimiaan taisteluissa joko Montrosen puolella tai häntä vastaan, ja Cromwellin onnistui huomattavien järjestelykykyjensä avulla miehittää koko Skotlanti.

Miehityksen aikana Skotlantia kaavailtiin jo yhdistettäväksi Englantiin, ja tasavaltalaisen Commonwealthin valtaa pyrittiin vakiinnuttamaan uusilla linnakkeilla. Suuren laakson pohjoispäähän Invernessiin rakennettiin uusi, modernimpi linnake, samoin kuin sen eteläpäähän Inverlochyyn. Campbellin klaani avusti jälkimmäisen rakentamisessa myymällä puutavaraa: linnakkeen rakentaminen sekä piti sotilaat poissa klaanin mailta että tarjosi puolustusta

46 DAVIES 2000, 475-490.

47 HILL 1987, 59.

rojalistien puolella olleita klaaneja vastaan.⁴⁸ Cromwellin kuolema kuitenkin katkaisi tasavaltaisuuden ja poliittisen yhdistämisen valmistelun. Vuonna 1661 valtaan palautettu Kaarle II ei ollut kovinkaan kiinnostunut Skotlannin asioista, vaan jätti sen asioiden hoidon ministereidensä haltuun. Yksi heistä oli Archibald Campbell, yhdeksäs Argyllin jaarli, jolle annettiin titteli ”Ylämaiden varakuningas”.⁴⁹

Kaarle II:n seuraaja, tuleva Jaakko II, tunsikin Skotlannin hyvin. Jaakko oli kääntynyt katoliseksi ranskalaisen äitinsä pyynnöstä, mikä herätti huolta protestanttisuuteen yhä enemmän kallistuvilla saarilla. Niin sanottu whig-puolue muodostui ajamaan parlamentin valtaa ja estämään Jaakon nousu valtaistuimelle.⁵⁰ Jaakko matkusti Skotlantiin vuonna 1681, missä hänen ympärilleen muodostui katolisten aatelisten ryhmittymä. Hän kiinnitti erityistä huomiota Argyllin jaarliin: jaarli haastettiin oikeuteen ja tuomittiin kuolemaan, mutta hän pakeni Alankomaihin. MITCHISON on pitänyt näitä tapahtumia esimerkkeinä Ionan pykälän vaikutuksesta, kun alamaille matkustavat ylämaalaispäälliköt saattoivat päästä Jaakon suosioon tarjoamalla hänelle liittolaisuutta whig-mielisiä vastaan.⁵¹

Kuninkaana Jaakko II noudatti yksityiselämässään katolista uskoa, mutta suoritti julkisesti anglikaanisia menoja. Hänen yrityksensä purkaa institutionaalinen uskonnollinen erottelu ja palauttaa uskonnollisten vähemmistöjen oikeudet julkisiin menoihin herätti suurta vastustusta: Jaakon edustama katolisuus yhdistettiin Englannissa ulkovaltojen vaikutusvaltaan ja sisäiseen anarkiaan. Jaakon pojan syntymä vuonna 1688 laukaisi kriisin.⁵²

2.2 Vuoden 1688 vallankumous ja vuoden 1707 Act of Union

Huoli siitä, että Jaakon katoliseksi kasvatettu poika perisi kruunun protestanttisen Maria-tyttären sijaan sai Englannin parlamentin kutsumaan Marian ja tämän miehen, Ranskan Aurinkokuningasta vastaan sotivan Vilhelm Oranialaisen, uudeksi hallitsijapariksi. Jaakko II toinen syrjäytettiin vuoden 1688 'mainiossa vallankumouksessa', joka katsottiin mainioksi siksi ettei Englannissa käyty taisteluja. Irlannissa ja Skotlannissa sen sijaan tapahtui yhteenottoja. Skotlannissa

48 LENMAN 2004, 30-31.

49 DAVIES 2000, 508.

50 DAVIES 2000, 511-512.

51 MITCHISON 1983, 112-114.

52 DAVIES 2000, 513-516.

vastarinta keskittyi aiemmin Vilhelmin armeijassa palvelleeseen Dundeen varakreiviin, Claverhousen John Grahamiin, joka värväsi ylämaiden klaaneista miehiä puolustamaan Jaakkoa.⁵³ Dundeen joukko kukisti Vilhelmiä tukeneen Hugh MacKayn armeijan Killiecrankien solassa heinäkuussa 1689, mutta Dundee itse sai surmansa ja kapina hiipui ilman hänen johtoaan pattitilanteeseen.⁵⁴

Vilhelmille syrjäytettyä kuningasta tukevat jakobiittiklaanit olivat ongelma, jota hän yritti ratkaista uhkailemalla sekä tarjoamalla virkoja. Vilhelm vaati kaikilta klaanipäälliköiltä julkista uskollisuudenvallaa vuoden 1691 loppuun mennessä. Yksi päälliköistä, Glencoen MacDonald, saapui määräaikaan mennessä vannomaan valaansa mutta väärään paikkaan, sillä vala piti antaa siviilivirkamiehelle eikä armeijan edustajalle. MacDonald sai viimein vannottua valansa, mutta Vilhelmin Skotlannin valtiosihteeriksi nimittämä Stairin jaarli John Dalrymple ei suostunut hyväksymään viivästynyttä ilmoitusta. Dalrymple antoi Skotlannissa olevien joukkojen ylipäällikölle käskyn tehdä MacDonaldeista esimerkki, ja tämän johdosta MacDonaldien luona neljättä päivää vierailleet hallituksen sotilaat yllättäen hyökkäsivät isäntiensä kimppuun Glencoen joukkomurhassa helmikuussa 1692. Michael FRY on todennut, että vaikka klaanien keskinäisissä välienselvittelyissä oli enemmän uhreja kuin Glencoen kolmekymmentäkahdeksan, hyökkääjien petollisuutta pidettiin hyvin kauhistuttavana ja tapaus myrkytti jakobiittimielisten klaanien ja uuden hallituksen välit pitkäksi aikaa.⁵⁵

Skotlanti kärsi myös muutoin näiden poliittisten muutosten aikana. Vilhelmin valtaannousua seurasivat nälkävuodet, joina maan oli ostettava viljaa ulkomailta ja ylämaiden klaanien ryöstöretket kiihtyivät. Jakobiittien propagandassa puhuttiin "kuningas Vilhelmin seitsemästä pahasta vuodesta" verraten tilannetta raamatulliseen rangaistukseen Jumalan valitseman kuninkaan hylkäämisestä.⁵⁶ Englannin puolella Skotlannin kurja tila oli sen sijaan monien mielestä skottien omaa syytä.⁵⁷

53 DAVIES 2000, 517.

54 HILL 1986, 74 ja DAVIES 2000, 518.

55 FRY 2007, 16-17.

56 FRY 2007, 17-19.

57 DAVIES 2000, 572.

Suuri merkitys oli myös Darienin katastrofilla, skottien yrityksellä perustaa oma siirtokuntansa Panaman kannakselle vuosina 1699-1701. Retkeä varten perustettu yhtiö, Darien Company, pyrki ensin keräämään rahoitusta Lontoosta, mutta se nähtiin uhkana Englannin Itä-Intian kauppakomppanialle ja pakotettiin pois. Yhtiö keräsi siis rahansa Skotlannista, FRYN arvion mukaan jopa neljäsosan koko maan pääomasta. Vilhelm kävi kuitenkin parhaillaan neuvotteluja Espanjan kanssa varmistaa liittoumansa Ranskaa vastaan. Espanja piti Darienia omanaan, ja tämän vuoksi Vilhelm kielsi kaiken kaupankäynnin Darienin siirtokunnan kanssa.⁵⁸ Siirtokunta tyrehtyi kaupan puutteeseen, sairauksiin, kavalluksiin ja espanjalaisten uhkaan.⁵⁹

Kuningatar Maria II kuoli vuonna 1694 lapsettomana, eikä Vilhelm mennyt uusiin naimisiin. Vallanperijänä oli näin Marian sisar Anna, joka oli myöskin lapseton. Englannin parlamentti ajoi läpi vuoden 1701 vallanperimislain (*Act of Settlement*) varmistaa, että Vilhelmin ja Annan kuoleman jälkeen kruunu siirtyisi Hannoverin vaaliruhtinatar Sofialle, Jaakko I:n tyttärentyttäreille, ja tämän protestanttisille jälkeläisille. Skotlannin parlamentti ei kuitenkaan ratifioinut vallanperimislakia Skotlannin osalta, mikä jätti Stuart-suvun vesalle mahdollisuuden vaatia Skotlannin kruunua ja erottaa kuningaskunnat toisistaan.

Vilhelm Oranialainen menehtyi ratsastusonnettomuuden seurauksena vuonna 1702, jolloin viimeinen Stuartin sukua edustava kuningatar Anna nousi valtaistuimelle. Anna ajoi valtakautensa alusta lähtien Skotlannin ja Englannin yhdistämistä yhdeksi valtioksi. Tilannetta kiristi Englannin osallistuminen Espanjan perimyssotaan ja Skotlannin Ranskalle tarjoama mahdollisuus hyökätä Brittein saarille. Vuonna 1703 esille tullut 'skotlantilainen juoni' (*Scotch Plot*) herätti paljon huolta Englannissa. Beaufortin Simon Fraser, maanpaossa ollut ylämaalainen, paljasti että useat ylämaiden jakobiittimieliset päälliköt olivat pitäneet yhteyttä Stuartin pakolaishoviin ja suunnitelleet hyökkäystä. Fraser itse oli vierailut Stuartien luona ja ehdottanut hyökkäystä itse: paljastuksellaan hän pyrki mustamaalaamaan Athollin herttuan ja Mackenziin klaanin, jotka kilpailivat hänen kanssaan Fraserin klaanin päällikkyydestä. Queensberryn herttua, Skotlannin Annalle myötämielisen hovipuolueen johtaja, pyrki käyttämään Fraserin

58 FRY 2007, 20-21.

59 DAVIES 2000, 556-571.

kyseenalaisia tietoja kilpailijaansa Athollia vastaan, mutta tämä osoitti syytökset valheellisiksi. Vakavasti otettavaa juonta ei todellisuudessa ollut, mutta tapauksen julkisuus kiristi yhtä valtioiden välejä.⁶⁰

Skotlannin parlamentissa vastustettiin yhä hannoverilaista perijää. Se hyväksyi vuonna 1703 oman versionsa vallanperimyslaista (*Act of Security*), jossa vaadittiin useita erilaisia ehtoja sille, että Skotlannin parlamentti valitsisi saman kuninkaan kuin Englanti. Tärkeimpänä näistä oli vaatimus vapaasta kaupasta Englannin ja Skotlannin välillä.⁶¹ Parlamentin silloinen puheenjohtaja Queensberry ei kuitenkaan suostunut hakemaan laille kuninkaallista hyväksyntää. Lakia ei edelleenkään oltu hyväksytty, kun vaalit syrjäyttivät Queensberryn ja nostivat hänen tilalleen niin sanottua 'uutta puoluetta' edustavan Tweeddalen markiisin. Parlamentti vajosi yhä syvemmälle kiistelyyn, kunnes kuningatar Anne päätti neuvonantajiansa kannustamana lopulta antaa laille hyväksyntänsä. Pykälä vapaakauppavaatimuksesta kuitenkin poistettiin salavihkaisesti.⁶²

Skotlannin parlamentin päätös pitää kiinni oikeudestaan valita eri kruununperijä herätti suuttumusta puolestaan Englannin parlamentissa. Se ajoi vuonna 1705 lain, joka asetti Skotlannille taloudellisia pakotteita ja asetti Englannissa asuvat skotit ulkomaalaisten asemaan. Lain uhattiin tulevan voimaan saman vuoden joulupäivänä, elleivät skotit sitä ennen joko hyväksyisi hannoverilaista perijää tai perustaisi komissiota joka ryhtyisi ajamaan unionia valtakuntien välillä. Laki kielsi karjan, hiilen ja pellavan, Skotlannin tärkeimpien vientituotteiden, myymisen Englannissa.⁶³

Alien Act sai Skotlannin parlamentin väittelemään unionin mahdollisuudesta, mutta kiistakapulaksi nousi se pitäisikö kuningatar Annen vai Skotlannin parlamentin nimittää asiaa tutkivan komission jäsenet. Asia ratkesi yllättäen, kun maapuolueen unionia vastustanut johtaja, Hamiltonin herttua, ilmoitti kannattavansa kuningattaren päätösvaltaa. Tämä antoi kuningattarelle mahdollisuuden valita pelkästään unionimyönteiseksi katsottuja edustajia komissioon. Englantilaisten oletettiin lahjoneen velkaantuneen Hamiltonin, mutta Fry on esittänyt herttuan

60 FRY 2007, 55-65.

61 DAVIES 2000, 573-574.

62 FRY 2007, 120-125.

63 DAVIES 2000, 576.

haaveilleen avioliittositeen kautta mahdollisuudesta nousta itse Skotlannin valtaistuimelle Ranskan tuella. Kun kävi ilmi, että Ranskaa kiinnosti tukea vain Stuart-sukua, Hamilton päätti luopua leikistä.

Unionin suunnittelu herätti paljon julkista keskustelua ja jopa yhteenottoja kannattajien ja vastustajien välillä. Davies on kuitenkin painottanut sitä, miten pieni osa poliittista eliittiä lopulta teki päätöksen. Kysymys itsehallinnosta herätti kiihkeintä väittelyä, mutta kun siitä luovuttiin, Skotlannin parlamentti pyrki kasaamaan mahdollisimman paljon etuja unionista.⁶⁴ Vapaakauppapykälä sai viimein lain voiman, ja sen lisäksi Westminster tarjosi Skotlannille rahallista tasoitusta valtionvelan osuudesta eli ekvivalenttia. Unionilla onkin perinteisesti katsottu olleen pohjimmiltaan taloudelliset syyt. Myöhempää sukupolvea edustanut, kansallisrunoilijan asemaan noussut Robert Burns tuomitsi Skotlannin parlamentin roistoiksi, jotka olivat englantilaisen kullan ostettavissa.

Act of Union astui voimaan 1. toukokuuta 1707. Se herätti kuitenkin laajalti tyytymättömyyttä Skotlannin ylä- ja alamailla. Skotlantilaisille edustajille tarkoitetut 45 paikkaa uuden Iso-Britannian parlamentissa eivät olleet vaikutusvaltaisia. Uudet tullisäädökset astuivat voimaan Skotlannissa, mitkä vaikeuttivat kansan eloa. Skotlannin valtioneuvosto hajoitettiin vuonna 1708, mikä vei monilta aristokraateilta viran. Monet Skotlannin aatelisista odottivat pääsevänsä ainakin parlamentin ylähuoneen jäseniksi titteliensä voimalla, mutta ylähuone päätti olla kelpuuttamatta uusia jäseniä vuonna 1711. Skottiaatelistet saattoivat päästä ylähuoneen jäseniksi vain kuudentoista kiintiöpaikan kautta, joiden valintaa valvoi myötämielisiä ehdokkaita seulova 'kuninkaan lista'. Jakobiitit saivat unionista uutta voimaa, sillä he näyttivät olevan ainoita jotka olivat valmiita kumoamaan sen vaikka väkivalloin.⁶⁵

Kapinan käynnisti kuitenkin Marin jaarli, joka oli aiemmin kannattanut unionia. Vetoamalla vanhaan tunnesiteeseen Stuart-kuninkaisiin ja unionin herättämään tyytymättömyyteen Mar aloitti vuonna 1715 kapinan, joka oli vakava uhka uuden valtion yhtenäisyydelle. Kapina päättyi kuitenkin Marin omaan

64 DAVIES 2000, 575-580.

65 LENMAN 2004, 74-75.

päättämättömyyteen ja passiivisuuteen.⁶⁶ Se aloitti kuitenkin avointen selkkausten sarjan, joka tulisi leimaamaan Skotlannin ja Englannin välejä 1750-luvulle asti ja jättämään pysyvän kulttuurisen muiston kahdesta valtakunnasta. Kokemus ylämaalaisista vihollisina väritti monien englantilaisten suhtautumista Skotlantiin läpi koko 1700-luvun.

66 LENMAN 2004, 76-80.

3. Ylämaalaisen sotilaallinen maine aikalaisteksteissä

Miksi ylämaalaisia haluttiin värvätä brittiarmeijaan? Yksinkertaisimpina selityksinä voisi pitää poliittisen yhtenäisyyden tarvetta ja ylämaalaisen mainetta hyvänä sotilasaineksena, mutta asia ei ole yksiselitteinen. David Stewartin teoksella on ollut runsaasti vaikutusta siihen, mistä jälkipolvet ovat katsoneet Skotlannin ylämaalaisen sotilaallisten kykyjen tulevan. Stewartin keskeinen teesi on se, että ankara, vuoristoinen seutu teki ylämaalaisista tottuneita kurjuuteen, taitavia ymmärtämään ympäristöään ja kehoiltaan ja mieleltään kestäviä, klaanisuhteiden luodessa vankkumattomia siteitä. Stewartin näkemystä onkin toistettu sellaisenaan.⁶⁷ Stewartin teoksessa on kuitenkin otettava huomioon sen ajankohta Napoleonin sotien jälkeen, joissa ylämaalaisrykmentit olivat olleet hyvin näkyvä osa muun muassa Waterloon taistelussa. Stewartin tavoitteena vaikuttaakin olevan viimeistenkin epäilijöiden vakuuttaminen ylämaalaisen erinomaisuudesta ja uskollisuudesta Isolle-Britannialle. Uskon, että tutkimukselle on hyödyllisempää etsiä myös aikaisempien kirjoittajien käsityksiä ylämaalaisen luonteesta ja etsiä yhteneviä selityksiä, jotka kirjoittajien mielestä vaikuttivat ylämaalaisen maineeseen 'soturikansana.' Miten klaanien sodankäyntitapoja verrattiin Ison-Britannian ammattiarmeijaan? Pidettiinkö klaanien tapoja vanhentuneina ja huonompina vakituiseen armeijaan nähden?

3.1. Käsitykset klaanien sotaisuuden syistä

Stewart ei ollut yksin käsityksessään siitä, että klaanien maineen syynä oli maantiede. Robertson piti itsestäänselvänä, että vuoristoisten alueiden asukkaat ovat alankojen asuttajiin verrattuina itsenäisempiä⁶⁸, ja että itsenäisyys oli seurausta sotaisasta luonteesta⁶⁹. Stewart aloitti teoksensa selostuksella ylämaiden maantieteestä, jonka hän katsoo oleelliseksi, sillä vuoristosolat olivat ”päällimmäisiä syitä ylämaalaisen säilymiseen erillisenä rotuna tasankojen asukkaista.”⁷⁰ Hänen mukaansa eristynyt sijainti ja väestön keskittyminen viljelyn mahdollistaviin laaksoihin johti syvään kiintymykseen omaan maahan, samoin kuin polveutuminen ”sotaisista esi-isistä” johti vaarojen ja muukalaisten halveksuntaan.⁷¹ On huomattava, että ympäristön vaikutusta pidettiin 1700-luvulla varsin yleisesti merkittävänä tekijänä kansojen luonteessa, etenkin sodan kannalta.

67 STANLEY 1976, 138.

68 Robertson (1787) 1856, 16.

69 Robertson (1787) 1856, 14.

70 Stewart 1821, 5.

71 Stewart 1821, 7.

DUFFY on havainnut 1700-luvun sotilaskirjoittajien keskuudessa eri kansojen jaottelua 'kuumaverisiin ja kylmäverisiin'⁷². Eri seutujen ihmisistä tehtiin mielellään yleistyksiä: yhtenä esimerkkinä DUFFY mainitsee venäläisen jalkaväen, joita kuvailtiin kestäviksi, vähällä toimeen tuleviksi ja ankaraa säätä sietäviksi.⁷³ Nämä piirteet ovat hyvin samankaltaisia 1700-luvun kirjoittajien ylämaalaisten kuvausten kanssa: 'karski vuoristolainen' oli yleisesti haluttu sotamies Euroopan armeijoihin. Niinpä klaanien sotaisuutta ei voida mielestäni selittää pelkästään maaston vaikutuksella.

Yksi selkeä vaikutus vuoristoisuudella oli: se suosi jalkaväkeä. Skotlannin ylämailla ei ollut ratsastavan sotilasaristokratian perinnettä. Syy ei ollut pelkästään vaikeakulkuisuudessa, vaan hevosten ruokkimisen vaikeudessa. Viljelymaata hyvälaatuisen appeen kasvattamiseksi ei juuri ollut. Burt piti Skotlannissa näkemiensä hevosten tilaa surkeana: hänen mukaansa hevoset saattoivat kesäisin tietysti syödä ruohoa, mutta talvisin niitä oli pakko pitää nälkäruokinnassa. Tämä tuotti ongelmia myös englantilaisille, sillä hevosten ruoasta pyydettiin riistohintoja. Burtin tuntema upseeri päätyi ampumaan mukanaan tuomansa hevoset, kun hän tajusi, ettei hänen palkkansa tulisi riittämään niiden ruokkimiseen, eikä hän raaskinut myydä niitä kärsimään nälkää.⁷⁴

Skotlannin ylämaiden vuoristoisuus vaikutti aikaisten mielestä ylämaalaisiin ei vain tekemällä heistä karskeja, vaan myös pirstomalla heidän yhteisönsä klaaneihin. Järvet, vuoret ja solat eivät tarjonneet suojaa vain ulkopuolisia vastaan, vaan myös toisilta klaaneilta.⁷⁵ Stewartin mukaan klaanien väliset taistelut olivat miltei väistämättömiä, sillä ”nämä pienet valtakunnat olivat niin usein kosketuksissa toisiinsa, mutta olivat silti niin riippumattomia toisistaan: ne olivat lähellä toisiaan monessa suhteessa, mutta toisissa hyvin etäällä: tilaisuuksia rikkomuksiin oli paljon, ja luonnetta niistä piittaamatta jättämiseen vähän”.⁷⁶ Stewartin mukaan yksilöiden väliset riidat eskaloituivat nopeasti koko klaanien välisiksi.⁷⁷

72 DUFFY 1987, 18.

73 DUFFY 1987, 26-27.

74 Burt 1755, 46-48

75 Stewart 1822, 22.

76 Stewart 1822, 30.

77 Stewart 1822, *ibid.*

Stewartin kuvaus ylämaalaisten luonteesta on kuitenkin hyvin ihannoiva, ja tämä pätee myös hänen käsitykseensä ylämaalaisten sodankäynnistä. Stewart näki yhtäläisyyksiä ylämaalaisten ja Pyreneiden baskien välillä. Hänen kuvauksensa heijastaa vallitsevaa ajattelutapaa, jonka mukaan elinolot ja elintavat vaikuttivat kansakuntien luonteeseen: ”paimentavassa elämäntavassaan, rakkaudessaan jahtiin, urheassa tavassa, jolla he astuivat taistelukentälle, ja sinnikkyydellä jolla he pitivät puoliaan kurinalaisia armeijoita vastaan, hälvenemättömässä uskollisuudessa seuraamalleen asialle, heidän huomattavassa pidättyvyydessään ryöstelystä ja hävittämisestä [...] ja heidän kiltteydessään vangeilleen” muistuttivat selkeästi ”Skotlannin vuoristolaisten päälliköitä, klaaneja ja sodankäyntiä.”⁷⁸ Stewart näyttää halunneen kuvata kunniaa klaanisotien tärkeimmäksi syyksi.

Stewartin väitteet ryöstelyn välttämisestä eivät kuitenkaan pidä paikkaansa, sillä muu aineisto viittaa siihen, että ryöstösaaliin havittelulla oli tärkeä osa klaanien sodankäyntiä. Tähän liittyi se kulttuuriero ylämaiden ja alamaiden välillä, josta aikalaiskirjoittajat olivat hyvin tietoisia. Vuonna 1802 näytelmäkirjailija John Home oli julkaissut oman teoksensa vuoden 1745 kapinasta, missä hän kuvasi klaanit lain ulottumattomissa oleviksi:

”Kunkin klaanin rajojen ulkopuolella miekka oli kaikkien kiistojen tuomari: useilla klaaneista oli keskinäisiä riitoja, ja kuolettavia sukuvihjoja; he kävivät sotaa ja taistelua. Ryöstelyä harjoitettiin usein, sen tekosyynä korvausten haku ja kosto; ja niille alavan maan seuduille, jotka olivat lähellä ylämaita, tehtiin usein saalistusretkiä ja ryöstöjä ilman mitään syytä: niinpä sydämen kiivaudesta, alttiina hyökkäämään tai puolustamaan, kaikissa paikoissa ja kaikkina aikoina, tuli ylämaalaisten luonteenpiirre.”⁷⁹

Käsitys oli vanha, sillä jo melko puolueettomasti Skotlantia vuonna 1689 kuvaillut Thomas Morer kertoi, että ”kerran tai kaksi vuodessa suuri joukko heitä kerääntyy yhteen ja laskeutuu alamaille, missä he ryöstävät asukkaat, palaavat takaisin ja hajaantuvat. Ja tätä he tekevät syvimmänkin rauhan aikana, sillä heille ei ole vain luonnollista nauttia rosvouksesta, vaan he tekevät sitä periaatteesta ja tuntemastaan jatkuvasta ennakkoluulosta alamaalaisia kohtaan, joita he yleensä pitävät vihollisinaan.”⁸⁰

78 Stewart 1821, 13-1

79 Home 1802, English Historical Documents X, 186, 650-651.

80 Morer 1689, English Historical Documents VIII, 253, 643.

Ero Skotlannin ylämaiden ja alamaiden välillä oli selkeä, mutta on vaikeampaa sanoa, mistä lähtien sellainen on ollut olemassa. WHYTE on katsonut eron syntyneen melko myöhään, 1400-luvulla. Hän on epäillyt, että osasy syy epäluottamukseen oli se, että ylämaissa säilyivät vielä sellaiset yhteiskunnan piirteet, joista kaupungistuvat alamaat olivat luopuneet melko äskettäin. Selkeimmillään Whyte katsoo eron olleen 1500-luvun loppupuolella.⁸¹ Kulttuuriero oli olemassa, ja sitä vahvistivat kielierot, ylämaalaisten puhuessa gaelia ja alamaalaisten puhuessa muinaisenglannista periytyvää skottia. Uskonpuhdistuksen myötä myös uskonnolliset erot alkoivat näkyä, sillä alamaissa levinneet protestanttisen uskon muodot eivät juurikaan vaikuttaneet ylämaiden klaaneihin, jotka pitäytyivät perinteisessä katolisessa uskossaan.

Kaikki tämä johti siihen, ettei ylämaalaisilla ollut juurikaan yhteistä naapureidensa kanssa, ja että alamaalaiset ”pitivät ylämaiden gaeleja häiriköivinä muukalaisina”.⁸² Burt näyttää kuitenkin pitäneen ylämaiden köyhyyttä kiistojen perimmäisenä syynä. Ensimmäisessä kirjeessään hän toteaa, että ”en voi olla ajattelematta, että kansan tiivistynyt köyhyys on, kaikista sortotoimista, suurin kannustaja vastarintaan, kapinaan ja ryöstelyyn.”⁸³

Ryöstöretkien tekemistä voidaan siis pitää faktana, vaikka ulkopuoliset kirjoittajat olisivatkin liioitelleet niitä. Kiperämpi kysymys on se, kuka ryöstöretkiä teki. Enin osa varkauksista oli todennäköisesti klaanien välisiin kiistoihin liittyviä. Stewartin mukaan klaanien kiistat johtivat siihen, että ”kosta pidettiin velvollisuutena, naapurin tuhoamista ansiokkaana ja ryöstelyä kunniakkaana ammattina.”⁸⁴ Tärkeimpänä kohteena oli karja, sillä se oli selkein vaurauden mittapuu, ja vastentahtoisetkin eläimet olivat liikuteltavissa. Karjaa saatettiin anastaa sekä omiin tarpeisiin että myytäväksi, sillä ylämaalaiskarjan viemisestä alamaille teuraaksi muodostui 1700-luvulla yhdeksi ylämaiden merkittävimäksi tulonlähteeksi.⁸⁵

81 WHYTE 1995, 151-154

82 DAVIES 2000, 256.

83 Burt 1755, 30

84 Stewart 1822, 33-34

85 Alamaiden väestönkasvun ohella yksi kysynnän kasvattaja oli Ison-Britannian laivaston ja sen suolatun lihan tarpeen kasvu.

Karjarosvouxksella oli myöskin hyvin pitkät perinteet, sillä sitä pidettiin myös erityisesti nuoren miesten mahdollisuutena osoittaa urhoollisuuttaan. Karjavarkaudella on keskeinen osuus Irlannin kansalliseepoksen Cooleyn karjaryöstön (Táin Bó Cúailnge) juonessa, ja DAVIES onkin esittänyt että siinä esiintyvät perinteet ”jatkuivat katkeamattomana viivana aina klaanien viimeiseen traagiseen taistoon Cullodenissa vuonna 1746.”⁸⁶ Karjalaumojen keskeisyys klaanien elinkeinossa tarkoitti kuitenkin myös sitä, etteivät karjavarkaudet olleet vain harmitonta puuhastelua, vaan uhka toimeentulolle. Burt oli kuullut myös tapauksista, missä karjaa ei ryöstetty, vaan se surmattiin toisen klaanin pelottelemiseksi.⁸⁷ Ei ole ihme, että kasvava väestö ja vähäiset luonnonvarat johtivatkin WHYTEN mukaan noidankierteeseen, jossa klaanin omaisuutta suojelemaan tarvittiin yhä lisää asemiehiä, joiden ruokkimiseen taasen tarvittiin lisää varallisuutta.⁸⁸

Aikalaiskirjoittajien kommentit laittomuudesta ja ryöstelystä keskittyvät usein klaanien luonteeseen sotilaallisina organisaatioina ja jättävät klaanien muut toimet toissijaisiksi. Klaanit pitivät kuitenkin yllä myös järjestystä, ja etenkin klaanin päällikön odotettiin toimivan kiistojen tuomarina.⁸⁹ Klaanipäällikköä pidettiin myös vastuussa klaaninsa jäsenten tekosista. Jos jokin vakava selkkaus tapahtui klaanien välillä, osapuolten päälliköt saatettiin kutsua Skotlannin valtaneuvoston eteen selittämään tapahtumien kulkua ja neuvottelemaan.⁹⁰ Monella päälliköllä olikin oma lakimies Edinburghissa⁹¹, mikä on mielestäni osoitus kasvavasta integraatiosta muun Ison-Britannian aristokratian kanssa.

Klaanien keskuudessa säilyi myös aiemmin myös alamailla käytössä ollut manrent-järjestelmä, jota voisi parhaiten verrata wergildiin. Manrentissä pyrittiin välttämään tappeluiden ja surmien kiihtymistä klaanisodiksi tuomitsemalla syylliseksi todettu perhekunta maksamaan korvauksia uhrin suvulle.⁹² Klaanin päälliköllä katsottiin myöskin olevan oikeus ja velvollisuus rangaista tai palkita klaaninsa jäseniä, suosien näin tietynlaista käytöstä. Tähän päällikkö tarvitsi

86 DAVIES 2000, 70.

87 Burt 1755, 310.

88 WHYTE 1995, 255

89 Home 1802, English Historical Documents X, [186], 651.

90 LENMAN 2004, 42

91 LENMAN 2004, 10.

92 WHYTE 1995

kuitenkin sekä arvovaltaa että vaurautta maan muodossa. Yksi nimeltä mainittu klaani, MacGregorit, oli vastuussa monista klaanien mainetta pahentaneista rötöksistä. MacGregorit olivatkin niin sanottu ”rikottu klaani” jonka päällikkö oli menettänyt perinteiset maa-alueensa. Näin ollen hänellä ei ollut mahdollisuuksia valvoa klaaninsa jäseniä, jotka turvautuivat rosvoamiseen elättääkseen itsensä.⁹³

LENMAN on varoittanut historioitsijoita painottamasta liikaa aikalaiskirjoittajien antamaa kuvaa Skotlannin ylämaista lohduttoman laittomina seutuina. Hänen mukaansa klaanien välinen sodankäynti ei ollut silkkaa anarkiaa, vaan poliittisesti motivoitunutta.⁹⁴ Eräänä esimerkkinä LENMAN on maininnut vuoden 1745 kapinan aikana tapahtuneen attentaatin näkyvästi hallituksen puolella ollutta Cullodenin Duncan Forbesia vastaan.⁹⁵ Muuttuvista ajoista saattaa kuitenkin kertoa se, että ainakin kaksi vaikutusvaltaista klaanipäällikköä tuomitsi yrityksen jyrkin sanoin, luonnehtien sitä ”roistomaiseksi”⁹⁶ ja ”barbaariseksi.”⁹⁷ Mielestäni myös Englannin sisällissodan⁹⁸ aikainen Montrosen markiisin ja Alastair MacCollan liittouma on selkeä esimerkki politiikan vaikutuksesta klaanien sotiin: Montrose soti aikaisemmin tukemiaan keropäitä vastaan, kun taas MacCollan motiivina oli iskeä Campbellin klaania vastaan.⁹⁹ LENMANin mukaan viimeinen suuri klaanien välinen taistelu käytiin Mulroyssa vuonna 1688, ”mainion vallankumouksen” aiheuttaman sekaannuksen yhteydessä. Tuolloin Lauchlan Mackintosh pyrki valloittamaan itselleen riitamaita Keppochien MacDonaldeilta, mutta jälkimmäiset kukistivat hänet Cameron Lochielin avulla. Konfliktissa on huomattavaa, että Mackintosh käytti hyväkseen suhteitaan Skotlannin valtaneuvostoon saadakseen virallisen valtuutuksen ja kuninkaallisia joukkoja Cameroneja ja MacDonaldejia vastaan.¹⁰⁰ Klaanipäälliköt joutuivat ottamaan orastavan valtiovallan yhä useammin huomioon keskinäisissä kiistoissaan, ja yhä useammin riitoja pyrittiin ratkaisemaan käräjillä eikä ase kädessä.

93 WHYTE 1995, 258 ja 265

94 LENMAN 2004, 42-45.

95 LENMAN 2004, 167.

96 Normand MacLeodin kirje Duncan Forbesille 23. lokakuuta 1745. Culloden Papers, 426.

97 Lordi Reayn kirje Duncan Forbesille 19. lokakuuta 1745. Culloden Papers, 425.

98 Kuten DAVIES on huomauttanut, ”Englannin sisällissota” on huono nimi ajanjaksolle, jolloin sotia käytiin Englannissa, Skotlannissa ja Irlannissa, varsinkin kun vain osa konfliktista liittyi rojalistien ja keropäiden kamppailuun. Skotlantilaiset historioitsijat suosivat nimeä ”kolmen kuningaskunnan sota”. DAVIES 2000, 490.

99 HILL 1987, 45.

100 LENMAN 2004, 40-41.

Osa ulkopuolisista kuvailijoista näki eroja klaanien välillä. Yksi kuuluisimmista oli yhtenäisestä Isosta-Britanniasta haaveillut Jaakko I, joka pojalleen kirjoittamassaan ”hallitsijan oppaassa” jakoi ylämaiden klaanit kahteen kastiin: pääsaarella asuviin ”osittain barbaarisiin” ja Hebrideillä ja muilla saarilla eläviin ”täysin barbaarisiin”.¹⁰¹ Burt piti samoin selvänä, että ”kaikki ylämaiden osat eivät ole täysin samanlaisia joko maan korkeudessa tai asukkaiden käytöksessä ja tavoissa, joista jotkin ovat sivistyneempiä kuin toiset.”¹⁰²

WHYTE on tulkinut tämän jaon edustavan jakoa enemmän 'kelttiperinteisiin' perustuviin läntisiin klaaneihin ja itäisiin, tiukemmin feudaaliseen hierarkiaan sitoutuneisiin klaaneihin.¹⁰³ Burtille klaanien välillä oli eroja myös siinä, miten ne suhtautuivat hänen todistamiinsa muutoksen aikoihin. Hän kirjoittaa paheksuvasti nimettömäksi jättäneestään klaanipäälliköstä, joka vakuutteli klaanilaisilleen kuinka ”heidän esi-isänsä päättivät elää säästeliäästi, ja olla tunnettuja sotaisena kansana” estääkseen heitä ryhtymästä käymään kauppaa ja lähettämästä lapsiaan oppipojiksi alamaihin. Burtista tuntui että oli ”kaikkea järkeä, oikeutta ja luontoa vastaan, että joku henkilö vain syntymänsä perusteella saa erivapauden alistaa kokonaisen yhteisön omien itsekkäiden näkemystensä ja taipumustensa tyydyttämiseksi.”¹⁰⁴

Uskollisuus klaanin johtajille oli kuitenkin ympäristön ja ryöstelyn ohella yksi seikka, mihin ylämaalaisten sotatapoja seuranneet kirjoittajat kiinnittivät huomiota. Robertson piti klaanien uskollisuutta yhtenä syynä Skotlannin aateliston (johon klaanipäälliköt lukeutuivat) itsenäisyydelle: ”kuinka väkeviä olivatkaan aatelistet johtaessaan seuraajiaan, jotka [...] ryntäsivät kentälle hänen [l. päällikkönsä] käskystään, aina valmiina uhraamaan itsensä puolustaessaan hänen henkeään ja mainettaan!”¹⁰⁵ Home väitti klaanien jäsenten jopa heittäytyvän päällikköä kohti tähdättyjen laukausten tielle.¹⁰⁶ Stewart esittää useita esimerkkejä tästä omistautumisesta: hänen mukaansa klaanin päällikköä vastaan tehtyjä loukkauksia pidettiin solvauksina koko yhteisöä vastaan.¹⁰⁷ Toisin kuin Burt, Stewart piti klaanipäälliköiden asemaa ”luontaisena”. Hänen käsityksensä mukaan

101 WHYTE 1995, 252.

102 Burt 1755, 6.

103 WHYTE 1955, 252.

104 Burt 1755, 29-30.

105 Robertson (1787) 1856, 17.

106 Home 1802, English Historical Documents X, [186], 652.

107 Stewart 1822, 32.

klaanipäälliköiden saama luottamus oli seurausta sekä eristyneestä seudusta, jossa harvoin kävi muita korkea-arvoisia henkilöitä, että klaanipäällikön velvollisuuksiin kuuluneista huolenpidosta ja johtamisesta.¹⁰⁸

Lienee mahdotonta sanoa, miten syvää klaanin jäsenten osoittama uskollisuus todellisuudessa oli. Vuoden 1745-46 kapinasta on kuvauksia, joiden mukaan klaanirykmentteihin värvättiin ihmisiä väkiväkolla.¹⁰⁹ MACKIE on esittänyt, että aikaisemmin klaanipäälliköt olivat vertaistensa johtajia, mutta että 1700-luvulla klaanien jäsenistä tuli päällikön torppareita. Burtin kuvaukseen nojautuen hän on todennut, että klaanipäällikön arvovalta ulottui aiemmin klaaniin, ei maahan, mutta alamaiden rahatalouden vaikutuksesta perinteiset siteet katkesivat ja taloudellinen hyöty nousi klaanipäälliköiden suurimmaksi kiinnostuksen kohteeksi.¹¹⁰

On myös hyvä pitää mielessä klaanien sisäinen hierarkia, etenkin tacksmanjärjestelmä. Tacksmanit saivat yleensä klaanipäälliköltä maata hyvin eduin ja oikeuden kerätä alustalaisiltaan vuokraa, vastineeksi siitä, että he osallistuivat klaanin hallintaan ja kokosivat sen miehiä sotaan. Erityisesti LENMAN on korostanut tacksmanien merkitystä, todeten että ”ilman näitä elintärkeitä väliportaan ryhmiä päälliköt eivät olisi voineet kurittaa tai mobilisoida klaanejaan.”¹¹¹ Organisaation ohella minun mielestäni on todennäköistä, että tacksmaneilla oli myös varaa keskimäärin parempaan aseistukseen kuin ”tavallisella” klaanin jäsenellä. Jotkin päälliköt pyrkivät vähentämään tacksmanien määrää kerätäkseen enemmän vuokria itselleen, mutta sen hintana klaanin yhteishenki heikkeni, kuten toinen Argyllin herttua havaitsi vuoden 1745 kapinan alkaessa.¹¹²

Näiden seikkojen nojalta voimme tehdä yhteenvedon piirteistä, joita aikalaiskirjoittajat pitivät merkittävinä syinä klaanien sotaisuudelle. Aikalaiskirjoittajien käsityksen mukaan vuoristoinen seutu ja karu maaperä karaisivat ylämaalaisia ja tekivät heistä tottuneita sotaretkien ankariin oloihin. Samalla vaikeakulkuinen maasto pirstoi asukkaat eri klaaneihin, joiden välinen

108 Stewart 1822, 23-26.

109 REID 2009, 46-47.

110 MACKIE , 667-668

111 LENMAN 2004, 13.

112 LENMAN 2004, 22

kilpailu niukoista luonnonantimista sekä keskinäiset poliittiset kiistat johtivat ryöstelyyn ja väkivaltaan sekä klaanien välillä että ulkopuolisina pidettyjä alamaalaisia vastaan. Uskollisuus klaanipäällikköä ja klaania kohtaan taasen velvoitti jokaisen asekuntoisen klaanin jäsenen osallistumaan näihin taistoihin, mikä entisestään korosti sotaisuuden merkitystä yhteisössä. Nämä seikat yhdessä loivat aikalaiskirjoittajien mielestä luonnollisen ympäristön ”sotaisalle kansalle.” Nämä näkemykset mielessämme voimme siirtyä pohtimaan tarkemmin ylämaalaisten sodankäynnin käytännön piirteitä.

3.2. Ylämaalaisrynnäkö – vanhentunut taistelutapa?

Klaanien sodankäyntitapoja voisi helposti pitää rautakautisina jäänteinä, eristyneestä sijainnista johtuviksi kummallisuuksiksi, joilla ei olisi sijaa 1700-luvun valtionarmeijoiden rinnalla. Miten klaanit taistelivat? Miten heidän tapansa erosivat vakituisista armeijoista, ja miten heidän sotimiskulttuuriinsa yritettiin vastata?

Vaikka tuliaseet olivat jo yleisiä, vuoden 1746 kapinaan osallistunut Johnstone piti niitä vielä melko merkityksettöminä ylämaalaisille: ”*Todellakin, kaikenlaiset tuliaseet ovat soveltumattomia ylämaalaisten luonteeseen, joka on nopea, innokas ja päättäväinen. Miekka on ase joka sopii heille parhaiten. Jos heitä pidetään passiivisina, he menettävät intonsa.*”¹¹³ Johnstone kuitenkin liioittelee väittäessään, että tuliaseet olivat soveltumattomia ylämaalaisille, sillä tosiasiasa niistä oli tullut kiinteä osa ylämaalaisten sodankäyntiä. Ylämaalaiset eivät kuitenkaan käyttäneet niitä kenttätaisteluissa kuten vakituiset armeijat, vaan valmistautuessaan taktiseen bravuuriinsa, ylämaalaisrynnäkköön (*Highland charge*). Johnstone itse jätti jälkipolville selkeän kuvauksen tästä hyökkäystavasta, joka oli käytössä vuosisatojen ajan:

”Heidän taistelutapansa on sopeutunut urheille mutta kurittomille miehille sopivaksi. He etenevät nopeasti, laukaisevat aseensa musketinkantaman päässä vastustajistaan, ja sitten, heittäen ne maahan, vetävät esiin miekkansa, ja pitäen puukkoa vasemmassa kädessään kilpensä kanssa, he ryntäävät raivolla vihollisen kimppuun laukaustensa savun läpi. Kun he pääsevät vihollisen pistimien kohdalle, he taivuttavat vasenta polveaan, peittäen kehonsa kilvellään, joka ottaa vastaan pistimen piston, jonka he pyrkivät torjumaan, kohottaen samaan aikaan miekkakättään ja iskien vastustajaansa. Päästyään pistinten ohi ja vihollistensa

113 Johnstone 1822, 113.

rivistöihin, [vakituksilla] sotilailla ei ole enää mitään keinoa millä puolustaa itseään, taistelun tulos ratkeaa hetkessä, ja hävitys seuraa...”¹¹⁴

Ylämaalaisrynnäkö perustui siihen, että laukausten paksun savun turvin ylämaalaiset pystyivät järjestäytymään ja joissain tapauksissa heittäytymään maahan, kun vastapuoli yritti vastata tuleen. Etenkin pidemmän kantaman päässä muskettien osumatarkkuus oli huono. Ylämaalaiisten omien laukausten tarkoitus ei ollut ajaa vastustajia pakoon, vaan häiritä heitä ja luoda samalla näköeste, jonka turvin ratkaiseva rynnäkö voitiin tehdä. Muskettien aikaavievän lataamisen vuoksi vakituiset sotilaat eivät ehtineet ampua uudestaan, ennen kuin miekoin ja kilvin varustetut ylämaalaiset olivat heidän kimpussa. Hyvin usein varsinaista taistelua ei edes käyty, vaan sotilaat yrittivät kääntyä pakoon ja jäivät takaa-ajajiensa jalkoihin, kuten Johnstone näki tapahtuvan Prestonpansin taistelussa.¹¹⁵ Etu oli vielä ratkaisevampi aikoina, jolloin vakituiset armeijat käyttivät ns. tulppapistintä, joka piti erikseen työntää kiinni musketin piippuun. Tämä näkyi erityisesti Killiecrankiessa vuonna 1689, jolloin kenraali MacKayn miehet yrittivät vielä kiinnittää pistimiä kun ylämaalaisrynnäkö saavutti heidät.¹¹⁶

HILLin mukaan ylämaalaisrynnäköstä oli muutamia erilaisia versioita. Johnstonen kuvailema tapa hyökätä yhtenä vyörynä savuverhon turvin oli yleisin, mutta 1600-luvulla sotineet Montrose ja MacColla käyttivät tapaa, jossa hyökkääjät kokoontuivat savun suojissa pieniksi ryhmiksi, joista kukin rynnäköi eri kohtaan vastustajien rivistössä, yrittäen hajoittaa sen useasta kohdasta.¹¹⁷ Killiecrankiessa Dundeen varakreivin komentamat ylämaalaiset pysähtyivät ampumaan vasta hyvin lähellä kohteitaan hämmentääkseen MacKayn miehiä.¹¹⁸ Hyökkäyksen perusta pysyi kuitenkin aina samana: tuliaseita käyttävien vastustajien ajaminen pakoon edullisesta asemasta tehdyllä nopealla hyökkäyksellä.

Oma osansa ylämaalaisrynnäköä oli musiikki. GIBSONin mukaan suoraa todistusaineistoa säkkipillimusiikista taisteluissa on melko vähän, mutta ulkopuolisten kirjoittajien useat kommentit aiheesta sekä monien päälliköiden tapa pitää soittajia taloutensa jäseninä viittaavat hänen mielestään vahvasti siihen, että

114 Johnstone 1822, 113-114.

115 Johnstone 1821, 39-44.

116 HILL 1986, 73

117 HILL1986, 48.

118 HILL1986, 73.

piiparit säestivät klaanijoukkojen toimia. Säkkipillimusiikkia pidettiin taisteluhenkkeä nostattavana.¹¹⁹

Ylämaalaisrynnäkköön liittyi selvä rohkeuden ihannointi, joskin sitä pidettiin myös varsin yksinkertaisena sotajuonena. Johnstone mukaan ”ylämaalaispäälliköt, kuten heidän vasallinsa, olivat mitä sankarillisimpia, mutta he eivät osanneet muuta manööveriä kuin rynnätä vihollisen kimppuun miekka kädessä heti kun he näkivät heidät, ilman kuria ja järjestystä.”¹²⁰ Hän ei kuitenkaan voinut olla ihailematta kenraali George Murrayta, joka ”oli aina valmis ensimmäisenä ryntäämään vihollisen keskuuteen miekka kädessä”.¹²¹ Johnstone totesikin, että ylämaalaisrynnäkö oli todiste siitä, että ”urheus voi korvata kurin, samoin kuin kuri voi korvata urheuden.”¹²² Johnstone näkemyksessä ylämaalaisrynnäkö ei ollut vanhentunut tai huonompi taistelutapa, vaan vain vaihtoehtoinen, henkilökohtaiseen urheuteen nojaava tapa saada vastustaja luovuttamaan. Rynnäkköön osallistumisen ilmiselvänä vaarana oli kuitenkin päällikön kuolema tai haavoittuminen: lisäksi keskellä myllerrystä oli vaikeaa saada kokonaiskuvaa taistelun sujumisesta.

Mielestäni tärkeä osuus ylämaalaisrynnäkköä oli myöskin vertaispaine. Klaanirykmenttien koostuessa saman klaanin miehistä seurauksena oli ryhmä, jonka jäsenet tunsivat toisensa. Vaikka oma järki olisi neuvonut etsimään turvaa, pakenemisen ja hidastelemisen hintana olisi ollut maineen menettäminen: urheutta osoittamalla taasen saisi oman yhteisönsä ihailua ja arvostusta. Useiden liittolaisklaanien taistellessa toistensa rinnalla näkyi jopa kilpajuoksua siitä, mikä klaani ensimmäisenä ehtisi taistoon, mitä pidettiin hyvin kunniakkaana.¹²³ Nämä periaatteet eivät suinkaan olleet vain ylämaalaisien käytössä. Preussin kuuluisa Fredrik Suuri suosi joukko-osastojen kokoamista samoista kylistä ja suvuista, jotta vahvat henkilökohtaiset siteet yhdistäisivät niiden jäseniä alusta alkaen.¹²⁴ Yhtäläisyys klaanien sotajoukkoihin on varsin mielenkiintoinen.

119 GIBSON 2000, 68-70

120 Johnstone 1822, 27

121 Johnstone 1822, 26.

122 Johnstone 1822, 114-115.

123 HILL 1986, passim.

124 FANN 1977, 166

Ylämaalaisrynnäköön toistuva onnistuminen hämmensi aikalaisia. Vuoden 1745 kapinan ensimmäinen Prestonpansin taistelussa sai Johnstonen ihmettelemään, miksi kenraali Copen armeija pakeni niin nopeasti, sillä ”*nämä olivat kuitenkin samoja englantilaisia sotilaita, jotka olivat kunnostautuneet Dettingenissä ja Fontenoyssa, ja jotka voitaisiin oikeutetusti lukea Euroopan urheimpien yksiköiden joukkoon.*”¹²⁵ Miekoin ja kirvein aseistautuneiden ylämaalaiden suora rynnäkö tuliaseita vastaan vaikutti jo tuolloin epätodennäköiseltä keinolta voittaa. 1700-luvulla Humphrey Blandin sotilasoppaan mukaisesti toimivat rykmentit jakoivat tulituksensa siten, että rykmentin joukkueista ampui ensin yksi, sitten toinen ja niin edelleen: näin ainakin osa rivistöstä ampui muiden ladatessa.¹²⁶ REIDin mukaan tällainen kontrolloitu tulitus ei kuitenkaan riittänyt pysäyttämään ylämaalaisrynnäköä, minkä vuoksi rynnäköt pääsivät läpi.¹²⁷ DUFFY on esittänyt, että juuri teräaseiden aiheuttamat haavat olivat erityisen kauhistuttavia, eivätkä yhteislaukauksiin tottuneet vakituiset sotilaat osanneet odottaa lähitaistelua.¹²⁸

DUFFY on mielestäni oikeilla jäljillä, mutta liioittelee väittäessään etteivät vakituiset armeijat osanneet odottaa lähitaistelua. Pistinrynnäköt olivat kuitenkin selkeä osa 1700-luvun sodankäyntiä, ja ylämaalaisrynnäköön tavoin nekin johtivat usein siihen, että rynnäköön kohteeksi joutuneet pakenivat sen alta. Ylämaalaisrynnäköön suurin vaikutus olikin mielestäni sen kyky romahduttaa kohteidensa taistelutahto olemalla selkeä, suoraan kohti tuleva vaara. HILLin mukaan parhaimmat ylämaalaiskomentajat tekivät parhaansa heikentääkseen vastustajiensa mielialaa jo ennen rynnäköön aloittamista. Erityisen suosiollisesti HILL on kuvaillut Dundeen varakreiviä Killiecrankiessa. Ennen hyökkäystään Dundee oli ajanut hallituksen armeijan pitkään rivistöön epäsuotuisaan paikkaan, seisottanut heitä valmiudessa monta tuntia, antanut ylämaalaidensa pelotella heitä sotahuudoillaan¹²⁹ ja lopuksi vielä odottanut auringon laskemista niin ettei se paistanut hyökkääjien silmiin.¹³⁰

125 Johnstone 1822, 40.

126 Bland 1727, 67-68. Blandin mukaan näin tehtiin myös siksi, että upseerien ja aliupseerien oli helpompi ohjata ja valvoa parinkymmenen miehen tulitusta kuin kokonaisen pataljoonan, ja myöskin siksi, että se näytti kauniimmalta.

127 REID 2009, 82.

128 DUFFY 2009, 24.

129 BROWNEen mukaan klaanien sotahuudot olivat yleisimmin klaanille tärkeiden paikkojen nimiä, joihin viittaamalla arvatenkin saatiin pidettyä saman klaanin miehet samassa paikassa. Hurjemmasta päästä oli Cameronien huuto ”Chlanna nan con thigibh a so's gheibh sibh feoil” joka kääntyy jotakuinkin muotoon ”hurttain pojat, tulkaa tänne hakemaan lihaa.” BROWNE 1913, 114.

130 HILL 1986, 72

HILL on kuitenkin nähnyt Killiecrankiessa myös ylämaalaisrynnäkön lopun alun. Kun aikaisemmissa 1600-luvun taisteluissa ylämaalaisrynnäkököt olivat onnistuneet pienin tappioiden, vakituisten armeijoiden paranevat aseet, erityisesti liikuteltavampi kenttätykistö, alkoivat nyt vaikuttaa. Kenraali MacKayn miehillä oli Killiecrankiessa käytössään kömpelömpiä tulppapistimiä ja lunttulukkoisia musketteja, mutta jo näillä he aiheuttivat hyökkääville ylämaalaisille yli kolmenkymmenen prosentin tappiot: yksi surmansa saaneista oli Dundee, jonka kuolema ryöväsi klaaniarmeijoilta yhteisen johtajan. 1700-luvulla vakituiset armeijat tulisivat käyttämään aina nopeammin ladattavia piilukkomusketteja, niiden piipussa kiinni olevia rengaspistimiä sekä vielä enemmän tykistöä. Voitto Killiecrankiessa juuri ennen uuden teknologian yleistymistä vakuutti kuitenkin monet ylämaalaiset siitä, että heidän perinteiset tapansa tulisivat jatkossakin olemaan riittäviä kukistamaan tuliaseisiin nojaavat armeijat.¹³¹

Asetekniikan kehittymisen ohella oli myös muita seikkoja, jotka saattoivat toimia rynnäköä vastaan. Ylämaalaisrynnäkököt olivat onnistuneita, mutta se oli ennalta-arvattava. Mahdollinen vastaisku rynnäköä vastaan olivat ratsuväkihyökkäykset, jotka onnistuessaan saattoivat hajoittaa ylämaalaisien etenemisen. Vuoden 1715 kapinan yhteydessä käydyssä sekavassa Sheriffmuirin taistelussa ylämaalaisrynnäkö ajoi hallituksen armeijan vasemman sivustan pakoon, mutta oikealla armeijaa komentavan Argyllin herttuan onnistui pysäyttää samanlainen rynnäkö ja lähettää ratsuväkensä sivustahyökkäykseen.¹³² Anonyymissa kuvauksessaan taistelussa klaanien puolella taistellut ylämaalainen kertoi, että ”he [=Argyllin ratsuväki] kävivät kimppuumme kuin paholaiset, eivät ihmiset [...] talloen miehiämme kuin hiiriä”.¹³³

Johnstone ei, kummallista kyllä, pitänyt ratsuväkeä vakavana uhkana ylämaalaisille, vaikka se selkeästi oli sellainen. Hänen mukaansa ylämaalaiset pystyivät helposti ajamaan ratsuväen pakoon iskemällä hevosia ja saamalla ne paniikkiin.¹³⁴ Näin saattoi ehkä käydäkin, jos ratsumiehet seisoivat paikoillaan, mikä on varsin epätodennäköistä. Kuvatessaan Falkirkin taistelua Johnstone kertoo, että

131 HILL 1986, 72-76.

132 HILL 1986, 90-93.

133 *An account [sic] of the battle of Shirismure [sic]*, 1715.

134 Johnstone 1821, 35 ja 112.

rakuunoiden hyökkäys hajotti ylämaalaisten eturivit, vaikka kyseisessä taistossa rakuunat hyökkäsivätkin epäedullisesti ylämäkeen.¹³⁵ Ratsuväen etuina olivat vauhti, korkeus ja massa. Lienee mahdollista, että Johnstone ei koskaan nähnyt tilannetta, jossa ratsuväki olisi päässyt käyttämään kaikkia näitä tehokkaasti, mikä selittäisi hänen kummallisen vähättelynsä. Jo pelkällä olemassaolollaan ratsuväki vaikutti kuitenkin useasti ylämaalaisten sotasuunnitelmiin.

Monet ylämaiden klaanit olivat tietoisia vakituisten armeijoiden toimintatavoista. Stewart lainasi teoksessaan ”ylämaalaisten kanssa palvellutta alamaalaista” jonka mukaan ”ylämaalaiset [...], tutkaillen päivittäin sotaa ja sotaista pyrkimyksiä kiinnostuksella ja innostuksella, saavat radikaaleja ajatuksia sotilaistieteistä.”¹³⁶ Selkein syy tälle oli todennäköisesti klaanien jäsenten pitkät perinteet palkkasoturipalveluksesta. PARKERin mukaan klaanipäälliköt saattoivat etenkin 1500- ja 1600-luvuilla lähteä palkkasotureiksi Euroopan sotiin klaaninsa jäsenten kera, ja joissakin tapauksissa rikoksista tuomittuja pakotettiin lähtemään.¹³⁷ 1700-luvulla moni jakobiitti lähti maanpakoon Ranskan armeijoihin, luoden DUFFYn mukaan eräänlaisen ”Stuartien maanpakolaisarmeijan.”¹³⁸ Näiden yhteyksien kautta Euroopan vakituisten armeijoiden toimintatavat tulivat tutuiksi, ja niiden käytäntöjä sovellettiin klaanirykmentteihin. GIBSONin mukaan tämä näkyy erityisesti siitä, että monet gaelin kielen arvonimiin liittyvät sanat ovat lainasanoja ranskasta.¹³⁹

Yhteenvedon voidaan todeta, että klaanien taistelutavat painottivat korostuneesti oman esimerkin ja urheuden merkitystä. Ylämaalaisrynnäkössä ei kuitenkaan vain sokeasti pyritty lähitaisteluun, vaan vasta sitten kun tuliaseita käytäviä vastustajia oli etukäteen heikennetty ja hämätty. Ylämaalaisrynnäkö pysyi vielä 1700-luvun puoliväliin asti varteenotettavana taktiikkana, johon sen tuliaseisiin nojaavat vastustajat joutuivat keksimään vastakeinoja. Rynnäkön heikkouksina olivat kuitenkin alttius ratsuväen vastahyökkäyksille ja se, että osallistuessaan siihen sodanjohdosta vastaavat klaanien johtajat olivat itse kuolemanvaarassa ja ilman mahdollisuutta seurata taistelun kulkua kokonaisuudessaan.

135 Johnstone 1821, 122.

136 Lainattu Stewartissa 1822, 238.

137 PARKER 1988, 48-51.

138 DUFFY 2009, 18.

139 GIBSON 2000, 74.

3.3. Vuoden 1745 jakobiittikapina – lopulla on alkunsa?

Vuonna 1745 alkaneen kapinan kukistuminen huhtikuun 16. päivä 1746 Cullodenissa on yhä tunteikas aihe Skotlannin historiassa, ja siitä esitetään yhä vaihtelevia käsityksiä. Cullodena on pidetty lopullisena osoituksena keskitetyn valtiokoneiston kyvystä nujertaa kaikki sisäiset haastajansa, sekä teknologian voimasta vanhentuneita taistelutapoja vastaan. Sitä on jopa verrattu myös myöhemmän brittiläisen imperiumin toimiin esimerkiksi Etelä-Afrikan zuluja vastaan.¹⁴⁰ Miten sodankäynnin erot näkyivät kapinassa? Oliko Cullodenin taistelussa todella kyse teknologian voitosta? Mitä seurauksia kapinan epäonnistumisella oli klaanien sodankäyntitavoille?

Kapinan syiden pohdinta on ongelmallista. Nationalistisemmat tulkinnat tapaavat yksinkertaistaa konfliktin skottien ja englantilaisten väliseksi kiistaksi. Toinen tulkintasuuntaus on taasen pitänyt viimeistä jakobiittikapinaa Ison-Britannian sisäisenä konfliktina, klaanien kamppailuna voimistuvaa keskusvaltaa vastaan. Mielestäni kapinalla oli kuitenkin selkeitä perimyssodan piirteitä, jotka kietoutuivat vallan tasapaino -ajatteluun.

Vuodesta 1739 lähtien kiistat orjakaupasta olivat ajaneet Ison-Britannian ja Espanjan sotaan Karibiolla. Kun Itävallan perimyssota puhkesi seuraavana vuonna, Iso-Britannia ajautui hiljalleen (vuodesta 1743 lähtien) sotaan Ranskaa vastaan, joka oli Espanjan liittolainen. Ison-Britannian liittyttyä sotaan muodostui koalitio, jossa Ranska, Espanja, Preussi¹⁴¹, Baijeri, Saksi, Sisilia ja Napolin kuningaskunta sotivat Habsburgien dynastiaa vastaan, jota tukivat Iso-Britannia, Hannover ja Alankomaat. Ison-Britannian tarjoama taloudellinen tuki piti sen liittolaiset mukana sodassa, mutta samalla sen oli puolustettava uuden hallitsijasuvun perintömaita Hannoverissa. Ranskassa alettiin punoa suunnitelmaa Isoon-Britanniaan tehtävää maihinnousua varten ja Ranskalle myötämielisen Stuartin suvun palauttamista saarten hallitsijoiksi. Vuodeksi 1744 suunniteltu maihinnousu epäonnistui huonon sään vuoksi, ja Ranskan suunnitelma Stuartien varalle peruutettiin.

140 POLLARD 2009, 12.

141 Iso-Britannia ei tosin julistanut sotaa Preussille keskittyäkseen Ranskaan ja Espanjaan. SZECHI 2009, 220.

Prinssi Charles Edward Stuart, Roomassa maanpaossa elävän James III:n poika, päätti kuitenkin jatkaa. Ranskan maihinnousun hyllyttämisen jälkeen prinssi otti yhteyttä hänen suvulleen uskollisiin irlantilaisiin kauppiaisiin, jotka auttoivat häntä varustamaan oman yksityisen sotaretken. Prinssi purjehti 4. kesäkuuta Brestin satamasta kahden laivan voimin kohti Skotlantia, mukanaan aseita, käteistä ja 700 jakobiittimielistä sotilasta Ranskan armeijan irlantilaisesta prikaatista¹⁴². Alukset kohtasivat kuitenkin englantilaisen sotalaivan 9. heinäkuuta, ja seuranneen meritaistelun jälkeen sotilaita kuljettanut *Elizabeth* joutui nilkuttamaan takaisin Ranskaan. Prinssi nousi 23. heinäkuuta maihin pienellä Eriskayn saarella ulommilla Hebrideillä ja muutamaa päivää myöhemmin pääsaarella.¹⁴³

Tilanne Skotlannissa oli hyvin sekava, ja erilaiset huhut kiersivät ympäri maata. Horace Walpole ja Horace Mann olivat vielä syyskuussa ”*varsin pimennossa hänen [prinssin] liikkeistään.*”¹⁴⁴ Ei ollut myöskään aluksi selvää, mitkä klaanit liittyisivät kapinaan. Cullodenin Duncan Forbes kävi kapinaa vastaan kynänsä kanssa, kirjoittaen lukuisille päälliköille ja vedoten heitä puolustamaan hallitusta, tai ainakin pidättäytymään taisteluista¹⁴⁵. Johnstone tutustui kapinan aikana erääseen upseeriin nimeltä Scothouse, joka kertoi hänelle olleensa tyytyväinen järjestettyään poikansa lordi Loudonin ylämaalaisrykmenttiin, mutta ei ollut osannut aavistaa prinssin saapumista Skotlantiin. Prinssin paluu oli johtanut siihen, että isä ja poika olivat joutuneet toisiaan vastaan.¹⁴⁶

Useimmat klaanit päättivät odottaa ja seurata tilanteen kehittymistä etäältä, mikä sai Walpolen toteamaan että ”*klaanit eivät tartu aseisiin hallituksen puolesta*” minkä vuoksi ”*Skotlanti on menetetty!*”¹⁴⁷ Pidäyttyminen päti kuitenkin myös moniin jakobiittimielisiin klaaneihin. Vasta vaikutusvaltaisen ja arvostetun Cameron Lochielin päätös tukea prinssiä sai muita klaaneja mukaan, mutta kokonaisuutena vuoden 1745 kapina jäi silti jakobiittikapinoista pienimmäksi.

142 Ranskan armeija organisoii ulkomailta tulleita sotilaita samoista kansallisuuksista muodostuneiksi yksiköiksi. Irlantilaisprikaatien miehet olivat ensimmäisen ja toisen sukupolven muuttajia ja enimmäkseen jakobiittimielisiä vapaaehtoisia, jotka lähtivät ansaitsemaan elantoaan ja näkemään maailmaa. Taustalla oli kuitenkin ajatus, että jonain päivänä prikaatit palaisivat Irlantiin taistelemaan Isoa-Britanniaa vastaan.

143 DUFFY 2009, 18-19.

144 Horace Mannin kirje Horace Walpolelle, 7. syyskuuta 1745. Correspondence of Horace Walpole, 98.

145 Esimerkkinä Duncan Forbesin kirje lordi MacLeodille 24. lokakuuta 1745. Culloden Papers, 427.

146 Johnstone 1821, 163.

147 Horace Walpolen kirje Horace Mannille 6. syyskuuta 1745. Correspondence of Horace Walpole, 101

Prinssin ja hänen tukijoidensa erilaiset tavoitteet haittasivat kapinaa alusta alkaen. Prinssi halusi palauttaa sukunsa Ison-Britannian valtaistuimelle mutta monet hänen tukijoistaan olivat kiinnostuneita vain Skotlannista. Johnstone oli vahvasti sitä mieltä, että voittaakseen prinssin olisi pitänyt hyödyntää ”skottien luontaista katkeruutta ja vihaa”¹⁴⁸ englantilaisia kohtaan ja luoda Skotlannin kuningaskunta uudelleen. Johnstonen mukaan osa päälliköistä ilmoittikin prinssille taistelevansa Skotlannin kruunun, ei Englannin, puolesta. Myös Walpole piti kapinan rajoittumista Skotlantiin todennäköisenä. Kirjeessään Mannille hän toteaa Prestonpansin tappion aiheuttaneen laajaa huolta ja pelästystä:

”[J]os he tulevat Englantiin, toinen taistelu, ilman mitään etuja meidän puolellemme, voi päättää kohtalomme. He eivät tosiaankaan vaikuta niin harkitsemattomilta, että vaarantaisivat asiansa niin ennalta-arvaamattomalla tapahtumalla, vaan näyttävät suunnittelevan asettumista Skotlantiin, kunnes heitä voidaan tukea Ranskasta...”¹⁴⁹

Prinssin kiivasta väittelyä ja vastustusta herättänyt päätös jättää Skotlanti ja lähteä etelään 1. marraskuuta sekoittaa konfliktin luonnetta entisestään. Johnstonen mukaan prinssi oli vakuuttunut siitä, että myös Englannin asukkaat tukisivat häntä.¹⁵⁰ Näin ei kuitenkaan käynyt, sillä ylämaalaisten eteneminen herätti Englannissa suurta huolta, ja vanhat vainoharhat katolisia kohtaan nostivat jälleen päätään.¹⁵¹ Tuntemattoman tekijän virsi *Jumala varjelkoon kuningasta (God Save the King)* sai suurta suosiota, kun se esitettiin lokakuussa Lontoossa, ja siitä painettiin useita kopioita.¹⁵² Pohjois-Englannin asukkaat pakenivat etelään ylämaalaisarmeijan tieltä eikä siihen liittynyt Manchesterista koottua, 300 hengen vahvuista ”englantilaista komppaniaa” lukuunottamatta englantilaisia jakobiitteja.¹⁵³ Johnstone kirjoitti katkerasti ylämaalaisia pelkäävistä englantilaisista talonpojista, jotka eivät uskaltaneet vastustaa armeijan etenemistä mutta hyökkäilivät siitä erilleen kulkeneiden kimppuun.¹⁵⁴

148 Johnstone 1821, 46.

149 Horace Walpolen kirje Horace Mannille 27. syyskuuta 1745. Correspondence of Horace Walpole, 116.

150 Johnstone 1821, 53.

151 Eräässä kirjeessään Mannille Walpole muun muassa kertoo, että katolisten pelättiin myrkyttävän kaivoja Englannissa. Horace Walpolen kirje Horace Mannille 29. marraskuuta 1746. Correspondence of Horace Walpole, 173-178.

152 GROOM 2006, 178-180.

153 Johnstone 1821, 66

154 *ibid*, 100-102.

Eteneviä ylämaalaisia kohtaan tunnettu pelko on mielestäni vahva osoitus siitä, että heitä pidettiin yhä hyvin vieraina ja outoina Brittein saarten asukkaina. Erot uskonnossa, politiikassa, kielessä ja elämäntavoissa tulivat hyvin korostuneiksi konfliktin aikana. Prinssi pyrki julistuksillaan saamaan koko kansan puolelleen, mutta häntä seurasi vieras armeija, jonka jäseniä pidettiin barbaarisina. Kun kansannoususta ei näkynyt merkkejä eivätkä ranskalaiset joukot tehneet mihinnousua, Horace Walpolen kirjeistä alkoi näkyä merkkejä huolettomuudesta. Walpole kertoi, että kapinaa vastaan värvättyjen rykmenttien tarpeellisuudesta oltiin alettu kiistellä parlamentissa: niitä oltiin alettu epäillä joidenkin parlamentin jäsenten keinoksi hankkia virkoja ja tuloja sukulaisilleen. Walpole itse luotti vahvasti kenraali Wadeen ja siihen, että ”useat heistä [ylämaalaisista] hylkäävät armeijan” sen edetessä etelään.¹⁵⁵

Tämä luottamus oli yksi syy siihen, miksi jakobiittiarmeijan saapuminen Derbyyn, noin viikon marssin päässä Lontoosta, oli niin suuri shokki. On huomattavaa, että tämä ei ollut seurausta voitosta taistelukentällä vaan jakobiittiarmeijan strategisesta liikkuvuudesta.¹⁵⁶ On pidettävä mielessä, että klaanien keskinäisissä välienselvittelyissä tavoitteena oli usein tehdä yllätyshyökkäyksiä ja ennen kaikkea anastaa helposti liikuteltavaa omaisuutta, tärkeimpänä karjaa.

Tällaisissa ryöstöretkissä nopeus oli oleellista, jotta omalle kotiseudulle päästiin ehjin nahoin ja saaliin kera. Suuremmissa marsseissa on huomattavaa, etteivät ylämaalaiset juuri käyttäneet vankkurikuljetuksia vaatineita tykkejä, joista tuli yhä tärkeämpiä 1700-luvun armeijoille. Samoin rehua ja niittyjä tarvitsevalla ratsuväellä oli pieni rooli ylämaalaisten suunnitelmissa. Tämä tarkoitti sitä, että klaanien joukot pystyivät kokoontumaan nopeasti tacksmanien välityksellä, joka miehen tuodessa omia aseita ja varusteitaan, ja kulkea melko vapaasti elämällä maasta, toisin sanoen ryöstelemällä.¹⁵⁷

155 Horace Walpolen kirje Horace Mannille 15. marraskuuta 1745. Correspondence of Horace Walpole, 158-161.

156 REID on tosin myös esittänyt, että kyseessä oli myös hallituksen joukkojen puutteet tiedustelussa. REID 2009, 83.

157 Johnstone antaa muistelmissaan ymmärtää, etteivät ylämaalaiset alentuneet ryöstelemään. Tämä vaikuttaa kuitenkin selkeältä propagandalta. Englantilaiset kirjoittajat saattoivat puolestaan ylikorostaa rötöksiä, mutta varhaismodernin ajan armeijoiden tapauksessa rikokset ja epäoikeudenmukaisuudet olivat pikemminkin sääntö kuin poikkeus.

Tämän nopeuden myötä prinssin armeijan oli nyt onnistunut ohittaa Waden ja Cumberlandin armeijat. Vaikka Johnstonen mukaan jakobiittiarmeija oli Derbyssä täynnä taistelunhalua, se kääntyi takaisin kohti pohjoista kuudes joulukuuta. Walpolen tavoin monet päälliköt olivat panneet merkille, etteivät englantilaiset talonpojat tai aateliset olleet nousseet prinssin rinnalle. Huhut uusista kapinaan liittyneistä klaaneista ja Perthin jaarlin tuomista ranskalaisista vahvistuksista kannustivat palaamaan takaisin. Mielenkiintoisesti kiivaassa väittelyssä prinssi vetosi Johnstonen mukaan vetäytymisen vaarallisuuteen, mutta ylämaalaispäälliköiden mielestä ylämaalaisarmeijan liikkuvuus suojaisi sitä: koska armeijan kuormasto oli pieni, ja ylämaalaiset ”nopealiikkeisiä ja kestäviä”, he saisivat tehtyä välimatkaa Cumberlandin herttuan suurempaan armeijaan. Matkan varrella voitaisiin kukistaa kenraali Waden pienempi armeija, jotta Skotlantiin voitaisiin palata jonkinlaisen voiton kera.¹⁵⁸

Waden armeija oli kuitenkin siirtynyt ylämaalaisen tieltä, ja jakobiittiarmeijan vetäytyessä käytiin vain pieniä kärhämöitä Cumberlandin herttuan rakuunoita vastaan. Armeija palasi Skotlantiin joulukuun 20. päivä ylittämällä Esk-joen säkkipillien säestyksellä.¹⁵⁹ Johnstone ylisti jälleen ylämaalaisen kestävyyttä ja sinnikkyyttä, todeten että ”vain ylämaalaiset pystyivät marssimaan kaksi yötä peräjälkeen sateessa keskellä talvea”.¹⁶⁰

Skotlantiin paluun myötä kapinan tarkoitus näyttää kuitenkin hämärtyneen. Ranskalaisten vahvistusten¹⁶¹ ja uusien klaanijoukkojen myötä jakobiittiarmeija oli suurimmillaan, mutta se keskittyi melko passiivisesti piirittämään Stirlingin linnaa. Liikkuvuuden käänköpuolena oli se, että ylämaalaisilla ei ollut samanlaisia valmiuksia kukistaa linnoituksia kuin vakituisilla armeijoilla. Ranskalaiset olivat tuoneet lisää tykkeitä, mutta ne olivat Johnstonen mukaan vääriä: korkeilla kalliolla oleviin linnoihin olisi pitänyt tulittaa korkeassa kaarella ampuvilla haupitseilla,

158 Johnstone 1821, 70-73

159 Johnstone 1821, 100. Tämä on myös ainoa kerta, jolloin Johnstone muistelmissaan mainitsee ylämaalaisarmeijaa seuranneet, sotahistoriassa usein piiloon jäävät naiset, jotka ”olivat seuranneet rakkaitaan sotaan.”

160 Johnstone 1821, 104.

161 Nämä miehet olivat ranskalaisesta Royal Ecossois -rykmentistä, joka koostui enimmäkseen Ranskaan sotapalvelukseen lähteneistä skotlantilaisista maanpakolaisista. Johnstone 1821, 110.

mutta hänen hämmästykseseen ranskalaisilla ei näyttänyt olleen kunnollista käsitystä Skotlannin maasto-oloista.¹⁶²

Stirlingin linnasta näyttää tulleen eräänlainen pakkomielle jakobiittien sodanjohdolle. Sen piiritys keskeytettiin vain hetkeksi 17. tammikuuta käydyn Falkirkin taistelun vuoksi, jossa kenraaliluutnantti Henry Hawleyn apuun tullut armeija pakotettiin vetäytymään, Walpolen suureksi pettymykseksi.¹⁶³ Piiritystä kuitenkin jatkettiin, mikä oli Johnstonen mielestä koko kapinan suurin virhe. Hänen mielestään ei ollut järkevää käyttää ylämaalaisia sellaiseen sodankäyntiin, joka ei ollut heille luontaista.¹⁶⁴ Kaiken lisäksi ylämaalaiset olivat Skotlantiin päästyään alkaneet hajaantua viemään koteihinsa Englannista ja Falkirkista saatua ryöstösaalista.¹⁶⁵ Linnan pommitus aloitettiin 30. tammikuuta, mutta vastatuli hajoitti nopeasti vaivalla kaivetut asemat ja rikkoi tykkejä niin, että ”kolmen viikon työ ja useiden urheiden miesten hengen vaatinut yritys romahti kuin korttitalo.”¹⁶⁶ Samana päivänä saapui sana, jonka mukaan Cumberlandin herttua oli saapunut Edinburghiin.

Cumberlandin herttua William Augustus (1721-1765), Yrjö II:n nuorempi poika, oli aloittanut sotilasuransa viisi vuotta aikaisemmin osallistumalla isänsä rinnalla Itävallan perimyssotaan. Hän oli edellisvuonna komentanut liittolaisarmeijaa, joka oli kärsinyt tappion marsalkka de Saxen johtamia ranskalaisia vastaan Fontenoyssa. Cumberlandin komentajankykyjä onkin epäilty, mutta vaikuttaa siltä, että hän otti ylämaalaisjoukot tosissaan. Hän valmistautui Skotlantiin etenemiseen muun muassa ottamalla mukaan vain rakuunaratsuväkeä, joiden pienemmät hevoset olisi helpompi ruokkia.¹⁶⁷

Cumberland tiesi ylämaalaisrynnäköstä, jota vastaan hän pyrki kokeneiden alaistensa¹⁶⁸ kera kehittämään hallituksen joukkojen taktiikoita.

162 Johnstone 1821, 112-113.

163 Kirjeessään Mannille Walpole puhuu ”toisesta hävitystä taistelusta Skotlannissa – asevoimamme eivät voi onnistua siellä.” Horace Walpolen kirje Horace Mannille 28. tammikuuta 1746. Correspondence of Horace Walpole, 203.

164 Johnstone 1821, 120.

165 Johnstone 1821, 136-138.

166 Johnstone 1821, 138.

167 BLACKMORE 2009, 93.

168 Hawley oli ollut mukana Sheriffmuirin taistelussa vuonna 1715, ja sotilasoppaan kirjoittanut Humphrey Bland komensi Cumberlandin ratsuväkeä.

Joukkuetulittamisen sijaan kokonaiset pataljoonat pyrkisivät ampumaan yhteislaukauksia äärimmäisen läheltä, minkä jälkeen eturivin miehet yrittäisivät pistimillään suojella takanaan olevia lataajia.¹⁶⁹ Cumberlandin kerrotaan myös ohjeistaneen miehiä käyttämään pistimiään siten, että he iskisivät oikeaa puoltaan lähestyviä ylämaalaisia ohittaaksen näiden kilvet, luottaen siihen että vierellä oleva mies puolustaisi heitä itseään¹⁷⁰. Ei ole selvää, oliko tällä suurta merkitystä Cullodenin taistelussa, mutta se viittaisi mielestäni kyllä siihen, että uuden ja paremman aseistuksen sijaan hallituksen armeija pyrki käyttämään sen jo olemassaolevia aseita torjuakseen ylämaalaisrynnäkön.

Stirlingin piirityksen epäonnistumisen jälkeen jakobiitit siirtyivät Invernessiin, ja helmi- ja maaliskuun ajan kapina sai pienen, hajanaisen sissisodan piirteitä, pienten taisteluiden puhjetessa hallitusta tukevien klaanien, jakobiittien ja hallituksen armeijan etuvartioiden välillä. Erot armeijoiden pysyvyydessä alkoivat näkyä klaanien hajaantuessa puolustamaan omia maitaan. Invernessin pienet muonavarat olivat yksi syy siihen, miksi prinssi antoi klaanien viedä osia joukoistaan takaisin kotiseuduilleen: hän oli varma, että tarpeen tullen miehet kyllä palaisivat.¹⁷¹ Suuremmat sotatoimet alkoivat, kun Cumberland aloitti valmistelujensa jälkeen ja säään lievennettyä määrätietoisesti etenemisen Aberdeenista 8. huhtikuuta. Jakobiitit lähettivät ratsuväkensä ja ranskalaiset sotilaat puolustamaan Spey-jokea siihen asti, että Invernessin ympäristöön hajaantuneet ylämaalaiset saataisiin koottua kokoon. Vain ratsuväki ehti paikalle, eikä pystynyt yksin estämään joen ylitystä.¹⁷²

Cumberlandin armeijan lähestyessä prinssi johti omat joukkonsa Invernessistä 13. huhtikuuta. Johnstonen mukaan prinssi aikoi hyödyntää Cumberlandin herttuan syntymäpäivää 15. huhtikuuta, siinä toivossa, että merkkipäivää juhlistaneet rivimiehet olisivat juoneet itsensä huonoon kuntoon. Prinssi yritti yllättää Cumberlandin armeijan marssimalla sen kimppuun yön aikana. Ylämaalaiset jaettiin kahteen marssiosastoon, josta ensimmäistä johti George Murray, ja jälkimmäistä prinssi itse. Vaikeudet alkoivat kuitenkin nopeasti, ja marssilla oli

169 REID 2009, 82.

170 REID 2009, 115-116

171 Johnstone 1821, 169.

172 Johnstone 1821, 168-170.

”kaikkien yömarssien vääjäämätön kohtalo”. Miehet väsyivät ja eksyivät oudossa, vaikeakulkuisessa maastossa.¹⁷³

Murrayn osasto pääsi kuitenkin Cumberlandin armeijan leirin liepeille. Murray lähetti prinssille sanan, että koko joukon olisi keräännäyttävä taistelujärjestykseen, jotta hyökkäys onnistuisi täydellisesti. Hitaan marssimisen vuoksi prinssi kuitenkin käski Murrayta aloittamaan taistelun yksin ilman muun armeijan tukea. Murray ei kuitenkaan uskonut voimiensa riittävyteen ilman koko joukkoa ja päätti luopua aikeesta. Hänen viestinsä ei ehtinyt prinssille ennen kuin tämä itse oli päässyt leirin lähelle, minkä jälkeen prinssikin palasi takaisin. Kun aamu koitti ja Cumberlandin levännyt armeija alkoi edetä, jakobiittiarmeija oli uupunut yön jalkapatikasta, nälissään ja keskellä kiivasta syyttelyä johtoportaassaan. Ylämaalaisenkin kestävyydellä oli Johnstonen mukaan rajansa.¹⁷⁴

Cullodenin taistelun on perinteisesti katsottu menneen niin, että Cumberlandin armeijan tykistö surmasi kukkulalla olevia avuttomia ylämaalaisia, kunnes nämä yrittivät tehdä rynnäkön soisen maaston poikki.¹⁷⁵ Uudempi tutkimus on kuitenkin painottanut ratsuväen merkitystä.¹⁷⁶ Mielenkiintoisesti Johnstone sanoo, että taistelupaikka oli hyvin valittu, sillä soinen maasto suojeli ylämaalaisia ratsuväeltä.¹⁷⁷ Tämä sama maasto kuitenkin hidasti nopeuteen perustuvaa ylämaalaisrynnäköä. Kaiken lisäksi jakobiittiarmeijan oikealla laidalla oli läheisen maatilan korkeita kiviaitoja, joiden piti niin ikään suojella sivustoja, mutta vaikeuttivat etenemistä. Ohittaakseen ne äärimmäisenä oikealla laidalla ollut Murray päätti järjestää miehensä ohuihin jonoihin rivistöjen sijaan, mikä vinoutti jakobiittien taistelujärjestyksen. Oikean laidan miehet olisivat jo taistelemassa, kun vasen sivusta vielä juoksisi.¹⁷⁸

Maasto, väsymys, keskinäinen hajaannus ja hallituksen armeijan kyky käyttää jalkaväkeä, ratsuväkeä ja tykistöä tehokkaasti yhdessä olivat kaikki syitä ylämaalaisen ankaralle tappiolle Cullodenissa. Taistelun jälkeisistä julmuuksista on

173 Johnstone 1821, 172.

174 Johnstone 1821, 172-186

175 HILL 1987, 143

176 REID 2009, 103

177 Johnstone 1821, 188

178 REID 2009, 108-109.

kirjoitettu paljon, sillä ylämaalaisten kääntyessä pakoon Blandin rakuunat surmasivat monia takaa-ajossa.¹⁷⁹ REID on esittänyt, että julmuudet olivat seurausta ylämaalaisten tekemistä hirmuteoista kerrotuista tarinoista, joita hallituksen sotilaat olivat kuulleet.¹⁸⁰ Lieneekin todennäköistä, että mikäli taistelu olisi mennyt toisin, sotilaat olisivat kärsineet samankaltaisia kohtaloita. Niin murheellista kuin se onkin, on myös huomattava, ettei ratsuväen takaa-ajo ollut osoitus poikkeuksellisesta verenhimosta. Suuren tappion jälkeinen hävinneen osapuolen ahdisteleminen ja surmaaminen ratsuväen voimin toistui uudestaan ja uudestaan Pultavasta Waterlooohon. Pakenemista pidettiin yleisesti vaarallisimpana asiana taisteluissa.. Aikalaiset eivät kuitenkaan antaneet Cullodenin jälkinäytöksen unohtua. Vaikka muuan rakuuna Cobhamin rykmentistä ylistikin Cumberlandia ”nuoreksi brittiläiseksi sankariksi”¹⁸¹, hänen tunnetuimmaksi ominaisuudekseen jäi liikanimi ”Teurastaja”.

Cullodenin jälkeen ylämaita pyrittiin jälleen hillitsemään lainsäädännöllä. Ylämaalaisten nopea marssi etelään oli säikäyttänyt Ison-Britannian pahasti ”röyhkeällä ja pahalla kapinalla Hänen Majesteettiaan vastaan paavinuskoisen vallantavoittelijan puolesta” jossa ”vallattiin useita kaupunkeja, kerättiin pakko-ottoja ja tehtiin useita muita rikkomuksia”.¹⁸² Vuoden 1746 aseistariisuntalaki määräsi ankaria sakkorangaistuksia aseiden hallussapidosta, ja mikäli sakkoa ei maksettu kuukauden sisällä, se antoi rauhantuomareille oikeuden määrätä syylliseksi todetut lähtemään sotilaiksi Amerikkaan. Lisäksi lain XVII artikla kielsi ”kaikkia miehiä tai poikia” pukeutumasta ylämaalaisasuun.¹⁸³ Tätä artiklaa on usein pidetty yrityksenä tukahduttaa ylämaiden kulttuuri¹⁸⁴, mutta eräästä Duncan Forbesin lakia kommentoivasta kirjeestä paljastuu toinen vaihtoehto. Forbesin mukaan ylämaalaisasusteet antavat niihin tottuneiden miesten ”kestää suurta väsymystä, tehdä pitkiä marsseja, kestää huonoa säätä, kahlata jokien yli ja levätä mökeissä, metsissä ja kivikoissa”¹⁸⁵. Ylämaalaisten liikkuvuutta ja valmiutta sotaan haluttiin hillitä kaikin

179 REID 2009, 127-128.

180 REID 2009, 84-85.

181 A Copy [sic] of a Letter from a Soldier in Cobham's Dragoons, Lyon in Mourning 1746, 380.

182 The Disarming Act, 1746. English Historical Documents X, 188, 656.

183 The Disarming Act, 1746. English Historical Documents X, 188, 657-658.

184 7 Suositun myytin mukaan myös säkkipillit kiellettiin, mutta tämä ei pidä paikkaansa. Ks. GIBSON 2000, 28-35.

185 Duncan Forbesin kirje lordi Lyonille, kahdeksas heinäkuuta 1746. *Culloden Papers*, 288-289.

mahdollisin tavoin. Tärkeä poikkeus laissa oli se, että se ei koskenut ”niitä, jotka pestataan upseereiksi ja sotilaisiksi Hänen Majesteettinsa joukkoihin”.¹⁸⁶

Yhteenvedona voidaan mielestäni todeta, että aikalaiskirjoittajien näkemykset ylämaalaisten sotaisuudesta noudattelivat hyvin samankaltaisia piirteitä. Perustavimpana syynä pidettiin Skotlannin ylämaiden ja läntisten saarten rikkonaisuutta ja ankaria elinoloja. Kiistat niukoista luonnonvaroista ja keskinäiset riidat johtivat kirjoittajien käsityksen mukaan klaanien välisiin konflikteihin, joskin ne olivat myös järjestyksen ylläpitäjiä. Moni kirjoittaja tosin piti klaanien sotaisuutta jotenkin luontaisena, eikä nähnyt Burtin tavoin puutetta ristiriitojen perimmäisenä syynä.

Maiseman karuus ja toistuvat yhteenotot johtivat aikalaiskirjoittajien mielestä siihen, että ylämaalaisista tuli aina alttiita ja halukkaita käyttämään väkivaltaa omaksi edukseen ja itsepuolustukseksi. On kuitenkin luultavampaa, että kuten monissa muissa yhteiskunnissa, ”soturin” määritelmä asetettiin astetta rikkaimmille klaanien jäsenille, päälliköiden läheisimmille sukulaisille ja tacksmaneille, joilla oli varaa ja tuloja keskittyä sotataitojen opetteluun. Vaikka ihanteena olikin jokaisen klaanin jokaisen miehen asekuntoisuudessa, käytännössä kaikki klaanin jäsenet eivät aina olleet kykeneviä tai halukkaita taistelemaan. Aikojen muuttumista ja rahatalouden vaikutuksen kasvua pidettiin yhtenä syynä siihen, että klaanipäälliköiden ja heidän klaaniensa jäsenten välit etäännyivät hiljalleen. Omistautumista päällikön asialle pidettiin kuitenkin yhä hyvin voimakkaana, ja vuoden 1745 kapinan jälkeen klaanipäälliköiden valtaa pyrittiin määrätietoisesti heikentämään.

Sodassa klaanien etuina olivat nopea liikkuvuus ja tottuneisuus niukkuuteen, jonka avulla he saattoivat tulla järjellisissä rajoissa toimeen ankarillakin sotarekillä. Nopeasti liikkumalla he saattoivat päästä tavoitteisiinsa ennen kuin riittävän vahvaa puolustusta ehdittiin koota. Taistelukentällä klaanit nojasivat yhä ylämaalaisrynnäköiden tehoon. Vaikka monet ulkomailla sotineet klaanien jäsenet saivatkin kokemusta yleiseurooppalaisesta sodankäynnistä, tarvetta vakinaisten armeijoiden taktiikoiden kopioimiseen ei nähty. Yritykset saada ylämaalaiset

186 The Disarming Act, 1746. English Historical Documents X, 188, 658

toimimaan kuten vakituiset armeijat, kuten esimerkiksi piirityssodankäynnissä, olivat usein improvisoituja ja päättyivät huonosti. Henkilökohtaisena motiivina taisteluihin osallistumiselle oli ryöstösaaliin kerääminen, ja klaanien jäsenet saattoivatkin aika ajoin väliaikaisesti hylätä joukkonsa 'tallettaakseen' saaliinsa. Klaanien johtajien oli turvauduttava omiin neuvottelija- ja johtajuustaitoihinsa pitääkseen klaanijoukot koossa taisteluiden mennessä huonosti tai hiipuessä: mikään laki ei velvoittanut klaanien jäseniä pysymään mukana taistossa, vain suhde omaan klaaniin ja sen päällikköön.

Vuoden 1745 kapinassa nämä seikat auttoivat jakobiittien ensimmäisessä. Keskinäiset riidat ja hiipuva kannatus jakobiittien asialle heikensivät kuitenkin kapinaa jo sen alusta alkaen. Päällimmäisen tavoitteen epäonnistuttua kapina alkoi keskittyä epäoleellisuuksiin, samalla kun Ison-Britannian vakituinen armeija vahvistui ja pääsi hyödyntämään kykyjään joukkojen ja huollon järjestelyssä. Lopullinen tappio Cullodenissa ei kuitenkaan mielestäni johtunut vain teknologiasta, vaan myös siitä, että Ison-Britannian armeija käytti jo olemassaolevia mahdollisuuksiaan toisin tavoin klaanien ollessa heikkoina. Kapina otettiin kuitenkin vakavasti, ja uutta pelättiin. Uudella lainsäädännöllä pyrittiin estämään nopeat liikekannallepanot asevalvonnalla ja päälliköiden maanomistuskäytäntöihin puuttamalla. Lakien käytännön seuranta ja valvonta vaihteli, mutta niiden viesti oli selkeä: ainoa hyväksyttävä konteksti ylämaalaisten sotataidoille olisi palveleminen Ison-Britannian armeijassa. Cullodenin taistelun jälkeen myös monet entiset jakobiittien tukijat tarttuivat tilaisuuteen.

4.Ylämaalaisrykmenttien muodostaminen ja värväys

Miten Isolle-Britannialle vihamieliset ylämaalaiset saatiin värvättyä klaaniensa parista maan armeijaan? Keskeisiä kysymyksiä ovat seuraavat: mitkä syyt kannustivat ylämaalaisrykmenttien perustamiseen? Mitä rykmentit toivat mukanaan Ison-Britannian armeijaan? Mitä seurauksia rykmenttien muodostamisella oli?

4.1. Itsenäiset komppaniat – identiteetin lähde?

Tiedot näistä ensimmäisistä Ison-Britannian hallituksen puolelta olleista joukoista ovat melko hajanaisia, mikä luultavimmin johtuu niiden paikallispuhaisuudesta. Itsenäiset komppaniat ilmiönä olivat seuraus siitä, että varsinaista poliisilaitosta ei oikeastaan ollut, vaan arkisiinkin ongelmiin käytettiin sotilaita. Komppaniat eivät olleet uusi ajatus, vaan niitä oli perustettu jo Kaarle II:n (hallitsi 1660-1685) valtaanpalauttamisen jälkeen.¹⁸⁷ SCOLLERIN mukaan itsenäiset komppaniat hoitivat tehtäviä, jotka olivat ”liian pieniä rykmentille ja sopimattomia emoyksiköstään irroitettulle komppanialle.”¹⁸⁸ Hänen mukaansa itsenäisten komppanioiden tehtävänä ei ollut pelkästään järjestyksen ylläpitäminen, vaan varuskuntapalvelu.¹⁸⁹ MITCHISON on todennut, että Skotlannin ylämaat eivät enää Cromwellin jälkeen olleet valloittamattoman alueen maineessa.¹⁹⁰ Tästä huolimatta niitä ei haluttu jättää vartiotta, sillä ylämaat tarjosivat mahdollisuuden ulkovaltojen hyökkäyksille, jotka pakottaisivat Ison-Britannian käyttämään aikaa, rahaa ja sotilaitaan uhan torjumiseksi. Tämän vuoksi jakobiittien uhkaa vastaan rakennettiin ylämaille useita eri linnakkeita ja teitä kenraali George Waden (1673-1748) johdolla.¹⁹¹ Ongelmana olivat niiden miehittämisen aiheuttamat kulut.

LENMANIN mukaan aloite komppanioiden perustamiseen tuli Simon Fraserilta (1667-1747), Fraserin klaanin päältä.¹⁹² Fraserin ehdotuksen nojalta Wade lähetettiin ylämaille arvioimaan tilannetta. Waden vuodelta 1724 olevan raportin mukaan ylämailla oli 22 000 asemiestä, joista vain puolet olivat hallitukselle myötämielisiä.¹⁹³ Näiden seikkojen nojalla varuskuntapalveluksen edes osittainen siirtäminen

187 LENMAN 2004, 95.

188 SCOLLER 1966, 101.

189 SCOLLER, *ibid.*

190 MITCHISON 1983, 166.

191 LENMAN 2004, 97-99.

192 LENMAN 2004, 95.

193 LENMAN 2004, 95-96.

paikallisille miehille olisi ratkaisu, joka sekä vähentäisi kuluja että mahdollisesti kapinointiin liittyvien miesten määrää. Stewartin mukaan ensimmäisiä itsenäisiä komppanioita oli kuusi, kolme suurempaa ja kolme pienempää¹⁹⁴, ja niiden johtoon nimitettiin Fraserin, Campbellien ja Munron klaanien edustajia.¹⁹⁵ Kaikki nämä klaanit olivat Ison-Britannian hallituksen tukijoita, joilla oli omia miehiä käskytettävinaan. Kyse näyttäisi siis olevan ennen kaikkea Isolle-Britannialle myötämielisten klaanien tukemisesta ja hyväksymisestä. Komppanioiden johtoon asetetut miehet saivat kapteenin tai kapteeniluutnantin viran ja palkan.¹⁹⁶ Komppaniat eivät toimineet kovinkaan keskitetysti, vaan nimensä mukaisesti ne toimivat eri osissa ylämaita.¹⁹⁷ Yksi keskeisimmistä ylämaalaiskomppanioiden perustamiseen liittyvistä ehdoista oli, että niiden oli tarkoitus olla täysin paikallisia: tämän toteavat sekä Stewart että Thomson. Thomson vertaa itsenäisiä komppanioita suoraan niin sanottuihin *fencibles*-yksiköihin¹⁹⁸ joita Isossa-Britanniassa muodostettiin maihinnousujen pelossa.

Itsenäiset komppaniat näyttävät säilyttäneen ylämaalaiset varusteensa ja toimintatapansa. Tähän eron viittaa Burtin maininta siitä, että eräs hänen oppaansa Skotlannissa teki eron hallituksen ”punaisten sotilaiden” (*saighdear dearg*) ja ylämaalaiskomppanioiden ”mustien sotilaiden” (*saighdear dubh*) välillä.¹⁹⁹ Stewartin mukaan nimitys oli seurausta tummansävyisistä ylämaalaisvaatteista, joiden pitämistä ylämaalaiskomppaniat jatkoivat.²⁰⁰ Itsenäisten komppanioiden jäsenet edustivat kuitenkin Stewartin mukaan keskimäärin korkeampaa sosiaalista asemaa. Hänen mukaansa itsenäisten komppanioiden miehet olivat ”herrasmiesperheiden kadetteja, herrasmiesviljelijöiden poikia, tacksmanuja, joko etäistä tai läheistä sukua herrasmiesperheille”²⁰¹ joita motivoi halu kiertää asesääntelylakeja, varsin helpoksi mielletyt palvelustehtävät sekä se, että komppaniat pysyivät Skotlannissa.²⁰² Tämän vuoksi itsenäisissä komppanioissa palveli ”kunniakkaiden perheiden poikia” ei vain upseereina, vaan tavallisina sotamiehinä, joilla saattoi

194 Stewart 1822, 240.

195 Stewart 1822, 241.

196 Stewart 1822, 241 ja SCOLLER 1966, 101.

197 Stewart 1822, 243.

198 Thomson 1790, 42-43.

199 Burt 1755, 244.

200 Stewart 1822, 240.

201 Stewart 1822, 241.

202 Stewart 1822, 241-242.

kuitenkin olla oma palvelija mukana kantamassa varusteita.²⁰³ Ilmiö ei kuitenkaan ole ominainen vain Skotlannin ylämaille, vaan myös muista armeijoista löytyy esimerkkejä aateliston jäsenistä sotilashierarkian alimmilla portailla.²⁰⁴ Stewartin kuvaus vahvistaa kuitenkin käsitystäni siitä, että vaikka teoriassa ylämaalaisklaanien jokaista miespuolista jäsentä pidettiin taistelijana, käytännössä tällainen asema oli klaanien korkea-arvoisimmilla jäsenillä.

Stewartin mukaan itsenäisten komppanioiden upseerinvirat oli nimenomaan tarkoitettu whig-klaaneille, mutta niiden rivimiehiksi kelpasivat kaikki ylämaalaiset.²⁰⁵ Minkäänlaisia lukuja hän ei kuitenkaan esitä. Burtin mukaan monet komppanioiden rivimiehistä olivat pääasiallisesti komppanian kapteenin vuokralaisia ja klaanin jäseniä.²⁰⁶ Stewartkin toteaa, että komppaniat värväsivät väkeä pitkälti niiltä alueilta, joille ne olivat sijoittuneet: näin yksi komppania koostui pitkälti Fraserin klaanin jäsenistä, kun taas Skotlannin pohjoisimmissa osissa komppanian riveissä kulki Munron klaanin miehiä.²⁰⁷ Yksi itsenäisiin komppaneista pestautuneista miehistä oli Donald MacLeod, veteraanisotilas, joka oli alunperin pestautunut Royal Scots -rykmenttiin Skotlantia koetelleen nälänhädän aikana. MacLeodin muistelmien kirjoittajan mukaan MacLeod halusi siirtyä Fraserien itsenäiseen komppaniaan siitä yksinkertaisesta syystä, että hän ”*piti ylämaalaisasusteista ja -musiikista, sekä maanmiestensä seurasta.*”²⁰⁸

Muuttivatko itsenäiset komppaniat ylämaiden sotilaallisia perinteitä? Eräs mahdollinen viittaus tähän tulee Horace Walpolelta, joka raportoi Horace Mannille Prestonpansin taistelusta eräässä kirjeessään:

*”[A]rmeijajäihmiset sanovat että hänen [kenraali Copen] olisi pitänyt hyökätä. Olemme kuitenkin surullisen vakuuttuneita siitä että he [ylämaalaiset] eivät ole sellaisia kokemattomia raakalaisia kuin heistä kerrotaan. Kiertojärjestelmä joka siihen maahan on perustettu, joka antaa kaikille ylämaalaisille hyötyjä itsenäisissä komppanioissa palvelemisesta, on kouluttanut [heitä] ja tehnyt heistä kurinalaisempia.”*²⁰⁹

203 Stewart 1822, 242-243.

204 CORVISIER 1979, 144. CORVISIERIN mukaan useimmat aatelistet hakeutuivat ratsuväkeen, mutta kuten aiemmin todettiin, Skotlannin ylämaille ratsuväellä ei ollut suurta roolia armeijoissa tai yhteiskunnassa.

205 Stewart 1822, 243.

206 Burt 1755, 237.

207 Stewart 1822, 243.

208 Thomson 1791, 43.

209 Horace Walpolen kirje Horace Mannille 27. syyskuuta 1745. *Correspondence of Horace Walpole*, 116.

Jos pohditaan SCULLERIN ja Stewartin lukuja itsenäisten komppanioiden koosta, päästään vain yhteen pataljoonaan eli puolikkaaseen rykmenttiin. Burt on kuitenkin Walpolen kanssa samaa mieltä siitä, että itsenäiset komppaniat välittivät vakituisen armeijan käytäntöjä ylämaille. Syiksi tähän Burt nimeää sen, että komppanioiden miehet vaihtuivat, sekä sen, että ”*nämä kapteenit kilpailevat kaikki keskenään siitä, mikä komppania suoriutuu parhaiten sotilaallisista harjoituksistaan niin että 480 miestä [...] riittävät opettamaan sitä osaa sotilaskurista koko ylämaille.*”²¹⁰ Kuten edellisessä käsittelyluvussa todettiin, jakobiittikapinoissa ylämaalaisten voitot eivät perustuneet Ison-Britannian armeijan toimintatapojen kopiointiin, vaan ylämaalaisrynnäkköön. Kirjoittajat ovat mahdollisesti liioitelleet komppanioiden vaikutusta, sillä niiden toimintatavat oletettavasti ulottuivat vain hallitusta tukevien klaanien piiriin. Näiden kuvausten perusteelle muutosta oli kuitenkin tapahtumassa, joskin hitaasti. Kun otetaan huomioon se, että ainakin vakituisen armeijan veteraani MacLeodia kiinnostivat komppanioiden ylämaalaiset piirteet, voidaan ajatella että mahdollisuus ilmaista omaksi mielletyn kulttuurin perinteitä oli ylämaalaiskomppanioiden päällimmäinen houkutin. Samalla komppaniat olivat kuitenkin eriämässä sotilastaktiikoissaan ylämaiden perinteisestä sodankäynnistä kohti vakituisten armeijoiden tapoja.

Kuvaukset komppanioiden varustuksesta vahvistavat käsitystä itsenäisten komppanioiden ”ylämaalaisesta” ulkonäöstä. Komppanioiden jäsenet pukeutuivat villakankaiseen ylämaalaisasuun ja kantoivat mukanaan musketteja, miekkoja ja kilpiä.²¹¹ Teoriassa myös muut Ison-Britannian armeijan yksiköt käyttivät miekkoja, niin sanottuja ”hanger”²¹² -miekkoja, jotka olivat melko koruttomia sapeleita. Usein näiden miekkojen osana oli kuitenkin tulla poisheitetyksi tai myydyiksi.²¹³ Ylämaalaisten keskuudessa miekoilla näyttää olleen paljon korkeampi status: kyseessä olivat koristeellisilla, korimaisilla kädensuojuksilla varustellut lyömämiekat²¹⁴. Tämä osaltaan viittaa mielestäni Stewartin mainitsemaan itsenäisten komppanioiden aristokraattiseen luonteeseen. Säkkipillimusiikki näyttää olleen osa komppanioita jo niiden alusta alkaen, luultavimmin osana

210 Burt 1755, 237-238.

211 Stewart 1822, 247.

212 Nimi tuli siitä, että nämä yksinkertaisesti roikkuivat sotilaiden vyöllä.

213 DUFFY 1987, 109.

214 NORTH 1982, 30-33.

kapteeninvirassa olleen päällikön seuruetta. Burt kertoi kuulleensa yhdeltä komppanianpäälliköltä, että hänen komppaniaansa oli erikseen määrätty lisättäväksi rumpali, sillä rumpu oli ”sotilaallisempi instrumentti”, mutta säkkipilli oli säilytettävä, sillä ”ylämaalaismiehiä tuskin saataisiin marssimaan ilman sitä.”²¹⁵

Miten itsenäiset komppaniat sovittivat Ison-Britannian hallituksen laskuun työskentelyn ja oman alkuperänsä? Stewartille aihe vaikuttaa olleen hieman kiusallinen: hän tyytyy vain toteamaan, että komppanioiden jäsenten ”kuuliaisuus käskyille, velvollisuudentunto ja omat yksityiset tunteet olivat varmasti toisinaan ristiriidassa heidän ylläpitäessään lakia sukulaisiaan ja ystäviään vastaan.”²¹⁶ Asiaa varmastikin sekoitti se, että itsenäisten komppanioiden tehtävät olivat sekoitus yleistä järjestyksenvalvontaa ja poliittista vastatoimintaa jakobiitteja vastaan – Stewart tuskin muuten mainitsisi ”kokousten hajoittamisen tai niistä ilmoittamisen”²¹⁷. Se, että itsenäiset komppaniat olivat vain epävirallinen osa Ison-Britannian armeijaa, oli siltikin edullista whig-klaaneille, koska ne saivat niiden ylläpitoon rahallista tukea ja vastineeksi myös poliittista pääomaa. Jakobiittimielisillä ei taasen ollut samanlaista hyväksyntää tai taloudellista tukea omille joukoilleen. Itsenäisten komppanioiden vaikutuksen arviointia vaikeuttaa kuitenkin tiedon puute. Itsenäisten komppanioiden ja jakobiittien välisestä mahdollisista konflikteista ei ole juuri tietoa. Stewartin kuvauksesta on kuitenkin pääteltävissä jotain: se, että hänen mukaansa komppaniat pitkälti pysyivät niillä seuduilla, joiden asukkaista ne oli muodostettu, viittaa siihen että komppaniat pitäytyivät johtavien klaaniensa alueilla eivätkä tunkeutuneet muiden klaanien alueille ainakaan kovin usein. Toinen seikka on se, että Stewart mainitsee palveluksen helppouden houkutelleen monia komppanioiden riveihin, mitä tuskin olisi tapahtunut, jos komppaniat olisivat usein joutuneet vaikeuksiin.

MacLeodin muistelmien perusteella jakobitismilla ei ollut kovin suurta vaikutusta komppanioiden tehtäviin, vaan pääpaino oli poliisitoiminnalla. Niistä käy kuitenkin myös ilmi, että komppaniat eivät pyrkineet ylläpitämään lakia fanaattisesti. Thomson toteaa suoraan että sotilailla oli runsaasti tilaa omalle harkinnalleen rikostapauksissa.²¹⁸ MacLeodin muistelmissa mainitaan muutama tapaus, jossa

215 Burt 1755, 262.

216 Stewart 1822, 243.

217 Stewart 1822, 243.

218 Thomson 1791, 62.

komppanioiden jäsen kiristi epäillyiltä lahjuksia, kun taas MacLeod itse kertoi päästäneensä useissa tapauksissa kiinniotettuja vapaaksi varastetun tavaran palauttamista vastaan tai muita palveluksia vastaan²¹⁹. Myös komppanioiden johtajien keskuudessa esiintyi vilunkipeliä, sillä vuonna 1731 kävi ilmi että komppanioiden komentajat päästivät miehiään vapaaksi palveluksesta, mutta nostivat silti täydelle osastolle maksettua palkkaa.²²⁰ Stewartin ja Burtin vihjaama kevyt palvelus saa lisävahvistusta myös MacLeodin kertomuksesta, sillä sotilaiden kouluttamisen ja karjavarkaiden jahtaamisen ohella hänellä oli nähtävästi runsaasti aikaa metsästykselle, kalastukselle, juomiselle ja tanssiaisille.²²¹

4.2. Black Watch – ensimmäinen ylämaalaisrykmentti

Itsenäiset komppaniat yhdistettiin ensimmäiseksi ylämaalaisrykmentiksi vuonna 1739 Iso-Britannian ja Espanjan välillä alkaneen siirtomaakonfliktin myötävaikutuksesta. Kuusi alkuperäistä komppaniaa määrättiin tasapäistettäväksi, ja niiden lisäksi värvättiin neljä uutta komppaniaa täysivahvuisen rykmentin muodostamiseksi. Rykmentin everstiksi nimettiin Crawfordin jaarli John Lindsay (1702-1749), ja sille annettiin numero 43.²²² Rykmentin luominen sopii SCOLLERIN antamaan kuvaan, jonka mukaan brittihallinto suosi kokonaan uusien rykmenttien luomista sotatilanteissa sen sijaan, että olemassaolevia rykmenttejä olisi pidetty valmiudessa. Itsenäiset komppaniat maksoivat LENMANIN mukaan miltei kymmentuhatta puntaa vuodessa vuonna 1727²²³, mutta jakobitismien uhka näytti pienentyneen vuoden 1715 jälkeen. Luultavasti nämä seikat kannustivat vetämään ylämaalaiskomppaniat pois alkuperäisistä tehtävistään ja muuttamaan ne osaksi brittiarmeijaa.

Rykmentin kokoaminen vei kuitenkin aikansa, joten vaikka sen upseerit saivat virkanimityksensä jo lokakuussa 1739, rykmentti oli täysivahvuinen vasta seuraavan vuoden tammikuussa.²²⁴ Stewartin mukaan rykmentti tunnettiin jo alusta alkaen nimellä 'Black Watch' sen muodostaneiden komppanioiden tumman vaatetuksen vuoksi.²²⁵ Stewartin kuvauksen perusteella ylämaalaisviitan päälle

219 Thomson 1791, 53-61.

220 LENMAN 2004, 100.

221 Thomson 1791, 50.

222 Stewart 1822, 244-246.

223 LENMAN 2004, 99.

224 Stewart 1822, 246.

225 *Ibid*, 246.

vedetty punatakki olikin ainoa brittiarmeijan ulkoinen merkki: muutoin rykmentin ”univormuun” kuului pistooleja, puukkoja, kilpiä ja lyömämiekköjä, perinteisiä ylämaalaisvarusteita. Joillakin miehistä jopa oli Stuartin suvun vaakunoita jäljitteleviä kuvioita lakeissaan. Brittihallitus kustansi rykmentin aseet lyömämiekoista musketteihin: puukot ja kilvet olivat vapaaehtoisia, mutta ilmeisen suosittuja.²²⁶

Black Watch pysytteli perustamisen jälkeen ylämailla, missä aika käytettiin koulutukseen, kunnes maaliskuussa 1743 se sai käskyn siirtyä Englantiin.²²⁷ Stewartin mukaan rykmentin rooli ei ollut täysin selvä, sillä moni oletti sen jatkavan itsenäisten komppanioiden tehtäviä. Marssiminen Englantiin herätti heti huolestumista, sillä komppanioiden perustamisessa oli erikseen todettu ylämaalaisjoukkojen pysyvän Skotlannissa. Kiersi kuitenkin myös huhuja, joiden mukaan kyseessä oli vain paraatikierros. Rykmentin marssi Lontooseen olikin ensimmäinen ylämaalaisrykmentin ”julkinen esiintyminen” Englannissa, ja Stewartin sekä Thomsonin mukaan se herätti suurta huomiota ja kiinnostusta.²²⁸ Huhut rykmentin määränpäästä kuitenkin yltyivät: rykmentin oletettiin lähtevän tautien koettelemaan kaukasiin siirtokuntiin alkuperäisen sopimuksen vastaisesti. Seurauksena oli karkuruutta.²²⁹

Black Watchin keskuudessa esiintynyt karkuruus vuonna 1743 on mielenkiintoinen episodi. Ensinäkemältä voisi ajatella karkuruuden viittaavan vahvasti siihen, että erityistä uskollisuutta Isoa-Britanniaa kohtaan ei vielä esiintynyt edes pääasiallisesti whig-klaaneista koostetussa rykmentissä. Tarkemmin mietittynä karkuruus ei kuitenkaan välttämättä osoita vastentahtoisuutta nimenomaan Isoa-Britanniaa, vaan epämiellyttävää palvelusta kohtaan. Rykmentissä levinnyt käsitys tulevista siirtomaatehtävistä ei vaikuta kovinkaan kaukaa haetulta. Rykmentin muodostaminen juuri sinä vuonna, kun siirtomaasota alkoi, vihjaa mielestäni vahvasti siihen että tarkoitus oli löytää sotilaita, joista ei menetettäisi niin montaa sairauksille. Sairausten tappavuus sotajoukoissa oli yleisesti tiedetty asia. Siirtomaasodan laajeneminen osaksi Itävallan perimyssotaa näyttää kuitenkin peruuttaneen suunnitelmia, mutta rykmenttiä oli silti tarkoitus käyttää

²²⁶ Stewart 1822, 246-247.

²²⁷ Stewart 1822, 248.

²²⁸ Stewart 1822, 251 ja Thomson 1791, 64.

²²⁹ Stewart 1822, 252-259.

taistelutehtävissä. Stewartin mukaan juuri huhut vaarallisiin siirtomaihin lähtemisestä laukaisi karkuruuden: Thomsonin mukaan karkuruus alkoi, kun suunnitelma rykmentin lähettämistä Flanderiin tuli julki.²³⁰

Stewartin ja Thomsonin kuvaukset karkuruudesta eroavat muutenkin toisistaan. Thomson väittää ratsuväen kaartin piirittäneen koko ylämaalaisrykmentin, dramaattisesti kuvaillen miten ”kaartin pitkämiekat olivat ylämaalaisten lyömämiekkokkoja vastassa”.²³¹ Stewart ei mainitse tällaista yhteenottoa. Stewartin mukaan noin 200 rykmentin miestä todettiin syylliseksi ja karkoitettiin. Kolme yrityksen päätekijöiksi epäiltyä ylämaalaista teloitettiin.²³²

Reaktio ylämaalaisrykmentin karkuruuteen on mielenkiintoinen. Useimmat kirjoittajat näyttävät olleen sympaattisia. Stewart menee hyvin pitkälle puolustellessaan karkureita, mutta häntä puolueettomammatkin kommentoijat pitivät karkuuden syynä ensisijaisesti komppanioille annettua lupausta Skotlannissa palvelemisesta: siirtoa muihin tehtäviin pidettiin sopimusrikkomuksena, ja karkuruutta ymmärrettävänä reaktiona.²³³ Karkuruuteen itseensä suhtauduttiin kuitenkin hyvin ankarasti, sillä vaikka syyt olivat ymmärrettäviä, seuraukset armeijoiden kokoonpanolle ja sitä myöten niiden komentajien suunnitelmille saattoivat olla tuhoisia. Eniten karkuruutta esiintyi juurikin sotien alussa, kun sotilasosastoja marssitettiin rintamille. Kiinnijääneiden rankaiseminen kuolemalla ei juurikaan näyttänyt auttavan, joten 1700-luvun armeijat pyrkivät estämään karkuruutta miesten jatkuvalla tarkkailulla ja kaikenlaisten mahdollisuuksien ennaltaehkäisemisellä.²³⁴

Black Watchin poissaollessa ylämailla jatkettiin itsenäisten komppanioiden perustamista. Näiden joukkojen miehet eivät Stewartin mukaan enää olleet ylämaiden pikkuaateliston jäseniä, vaan klaanien enemmistöistä värvättyjä miehiä.²³⁵ Näistä komppanioista lähetettiin myös vahvistuksia Black Watchiin. Black Watchia nähtävästi pidettiin jonkinasteisena menestyksenä, sillä vuonna 1745

230 Thomson 1791, 64.

231 Thomson 1791, 65.

232 Stewart 1822, 261.

233 Thomson 1791, 64-65.

234 DUFFY 1987, 172.

235 Stewart 1822, 280-281.

määrättiin perustettavaksi toinen ylämaalaisrykmentti John Campbellin, Loudonin jaarlin johdolla. Tämä rykmentti oli kuitenkin vielä hajanainen, kun jakobiittikapina alkoi, ja osa sen miehistä jäi vangiksi Prestonpansissa, minkä jälkeen he vaihtoivat puolta. Stewart pyrki erottelemaan Black Watchille vahvistuksia lähettävät komppaniat, joista ei hänen mukaansa yksikään mies liittynyt jakobiittikapinaan. Loudonin jaarlin joukosta lähteneiden motiiviksi Stewart epäili sitä, että vastaperustetulla rykmentillä ei ollut samanlaista yhteishenkeä ja velvollisuudentuntoa kuin Black Watchilla.²³⁶

Vuoden 1743 karkuruudella oli pitkävaikutteisia seurauksia. Black Watch osallistui taisteluihin Flanderissa, joita käsitellään tarkemmin kolmannessa pääluvussa, ja oli yksi niistä yhdestätoista rykmentistä jotka kutsuttiin takaisin Brittein saarille vuoden 1745 jakobiittikapinan alkaessa. Toisin kuin kymmenen muuta rykmenttiä, Black Watchia ei lähetetty jakobiitteja vastaan, vaan se jäi Etelä-Englantiin, nimellisesti ranskalaisten maihinnousun varalta.²³⁷ Stewart pyrki kuvaamaan päätöksen inhimillisyyden osoituksena, jotteivat ylämaalaiset joutuisi taistelemaan toisia ylämaalaisia vastaan, mutta on helppo ymmärtää rykmentin uskollisuuden olleen epäilyksenalainen. Kapinan jälkeen rykmenttiä ei myöskään lähetetty ylämaille, vaan se siirrettiin Irlantiin. Rykmentti jatkoi siellä hyvin samankaltaisia tehtäviä kuin aiemmin ylämaille, mikä oli luultavin syy siihen että rykmentti pidettiin aseissa seuraavien kymmenen vuoden ajan. Thomsonin mukaan rykmentti otti yhteen irlantilaisten vastarintaliikkeiden kanssa, mutta Stewartin mukaan moni hänen haastattamansa vanhempi upseeri ja sotilas piti Irlannissa vietettyä aikaa hyvin miellyttävänä ja suhteita paikallisiin asukkaisiin lämpiminä. Vuonna 1749 muiden rykmenttien hajoittamisen myötä Black Watchin järjestysnumeroksi tuli 42. rykmentti, mikä säilyi siitä eteenpäin sen tunnuksena.²³⁸

4.3. Vuoden 1745 jakobiittikapinan jälkeiset rykmentit – vakiintuminen osaksi armeijaa

Black Watchin alkuperä oli siis Ison-Britannian hallitukselle suopeista klaaneista koostetuista puolisositaallisissa itsenäisissä komppanioissa. Miten tilanne muuttui vuoden 1745 jakobiittikapinan jälkeen? Aix-la-Chapellen rauhan jälkeen Iso-Britanniassa oli yksi harvinaisista rauhan kausista 1700-luvulla, mutta

236 Stewart 1822, 282.

237 Stewart 1822, 279.

238 Stewart 1822, 291-292.

seitsenvuotisen sodan (1754-63) puhkeaminen yhdeksän vuotta kapinan jälkeen aloitti uuden kauden ylämaalaisrykmenttien värväämisessä. Seitsenvuotisen sodan aikana perustettiin kuusi uutta ylämaalaisrykmenttiä²³⁹: Yhdysvaltojen vapaussotaa varten perustetuista yhdestätoista rykmentistä kuusi oli ylämaalaisia, ja Ranskan vallankumoussotien aikana perustettiin 30 ylämaalaisrykmenttiä, joista enemmistö oli kodinturvajoukkoja.²⁴⁰ Yksi selkeästi esille pistävä piirre näistä rykmenteistä on se, että osaa niistä komensivat entiset jakobiitit. Seitsenvuotisessa sodassa jakobiittien puolella ollut Simon Fraser komensi omaa rykmenttiään järjestysnumerolla 77, ja George Murrayn poika John Murray oli kapteenina Montgomeryn 78. rykmentissä.

Miksi entiset jakobiitit tai heidän poikansa siirtyivät nyt Ison-Britannian puolelle? Tuhansia jakobiittien joukkojen jäseniä oli kuollut, haavoittunut tai lähtenyt maanpakoon kapinan epäonnistumisen jälkeen.²⁴¹ HILL ja LENMAN ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että taisteluhenki oli jäljellejääneiden joukossa silti yhä elossa.²⁴² Uutta kapinaa ei kuitenkaan koskaan tullut. LENMAN pitää tähän pääsyynä skotlantilaisten jakobiittien pettymystä Ranskan tuen vähäisyyteen kapinan aikana.²⁴³ SZECHI on epäillyt, että Ranskan tuella ei koskaan ollutkaan muuta tarkoitusta kuin auttaa Ranskaa Itävallan perimyssodassa. Ison-Britannian vedettyä joukkonsa Flanderista kapinan vuoksi Ranska teki siellä useita valloituksia, jotka jättivät sille vahvan aseman tuleviin rauhanneuvotteluihin, minkä vuoksi kapina antoi ”erinomaisen tuoton sille pienelle sijoitukselle, jonka Ranska teki [kapinaa tukiessaan].”²⁴⁴

LENMAN on esittänyt ylämaalaisrykmenttien olleen pohjimmiltaan ”tie takaisin” vieroksutuneiksi tulleille entisille jakobiiteille, käyttäen etenkin Simon Fraserin uraa esimerkkinä. Hänen ajatuksenaan on, että ylämaalaisrykmenttien avulla entiset jakobiitit saattoivat pyrkiä palauttamaan maineensa ja asemansa sekä peruuttamaan ylämaihin kohdistetun ankaran lainsäädännön.²⁴⁵ On kuitenkin muistettava, että ylämaiden kiristynyt hallinta ei kohdistunut pelkästään jakobiittiklaaneihin. Kapinan aikana Ison-Britannian hallitus antoi lisää lupia

239 BROWNE 1913.

240 MACKECHNIE 2007, elektr. lähde.

241 SZECHI 2009, 233.

242 HILL 1987, 155 ja LENMAN 2004, 177-178.

243 LENMAN 2004, 178.

244 SZECHI 2009, 226.

245 LENMAN 2009, 186-188 ja 192-193.

itsenäisten komppanioiden perustamiseen, jotka käytännössä jakoi Cullodenin Duncan Forbes. Forbesin kapinan jälkeen lähettämästä listasta käy ilmi, että hän jakoi komppanioiden upseerivirkoja etupäässä samoille klaaneille, joita oli ollut mukana Black Watchin perustamisessa.²⁴⁶ Tästä huolimatta puku- ja asesääntelylait ulottuivat myös näihin klaaneihin. Lyonin lordi, Alexander Brodie, oli yksi lain suurpiirteisyyttä protestoineista ylämaiden ylhäisistä, joka kertoi kysyneensä Lontoossa että ”mihin rikoksiin olivat Campbellit, Sutherlandit, McLeodit, Munrot, MacKayt ja muut syyllistyneet, kun lainsäädäntö rankaisee heitä heidän oltuaan aseissa hallituksen puolesta?”²⁴⁷

Andrew MACKILLOPIN mukaan Cullodenin jälkeen ylämaiden poliittista kulttuuria ei leimannut jakobitismien varjo, vaan yleisemmin ylämaiden aateliston pyrkimys hyötyä Ison-Britannian kasvavasta valtiokoneistosta.²⁴⁸ Hänen mukaansa tiukasta poliittisesta jaottelusta luovuttiin, ja poliittisista katsantokannoista huolimatta ylämaalaisia poliitikkoja ja parlamentin jäseniä kiinnosti edistää oman kotiseutunsa vaurautta käytännönläheisellä lobbaustyöllä. Jakobitismi oli vain yksi retorinen keino, jonka hillitsemisen perusteella ylämaalaisaatelisto saattoi pyytää taloudellisia investointeja mailleen.²⁴⁹ Kun jakobitismien aate alkoi näyttää pysyvästi kuolleelta, taloudellisen tuen vastineeksi ylämaalaiset maanomistajat alkoivat tarjota sotilaspalvelusta – MACKILLOPIN sanoin ”halpaa jalkaväkeä” seitsenvuotiseen sotaan.²⁵⁰

LENMANIN käsityksellä, jonka mukaan ylämaalaisrykmentit olivat nimenomaan väylä poliittisille muutokselle, on kuitenkin perusteensa. Näkyvimpiä näistä ovat Cullodenin taistelun jälkeen perustetut ”ylämaalaisseurat” (*Highland Societies*) jotka ajoivat ylämaihin kohdistettujen kieltojen kumoamista. Vielä vuonna 1783, jolloin ylämaalaisseurat olivat jo saavuttaneet tärkeimmät tavoitteensa²⁵¹, 31 prosenttia Lontoon ylämaalaisseuran jäsenistä edustivat upseeristoa.²⁵² Pohjimmiltaan LENMANIN ja MACKILLOPIN argumentit ovat kuitenkin hyvin samanlaisia: ylämaalaisrykmenteillä

246 Duncan Forbesin kirje George Rossille 13. toukokuuta 1746. *Culloden Papers*, 276-277.

247 Alexander Brodien kirje Duncan Forbesille 1. heinäkuuta 1746. *Culloden Papers*, 285-286.

248 MACKILLOP 2003, 531.

249 MACKILLOP 2003, 525.

250 MACKILLOP 2003, 526.

251 Aseistariisunta- ja pukusääntelylait kumottiin vuonna 1782.

252 *An alphabetical list of the members of Highland Society of London. Rules of the Highland Society in London*, 13. helmikuuta 1783.

haettiin poliittista tai taloudellista etua. Kumpikaan ei pidä esimerkiksi COLLEYN hahmottelemaa nationalismia merkittävänä tekijänä, vaan painottavat käytännöllisyyttä. Skotlannin ylämaiden aatelistolla oli heidän mukaansa merkittävästi lähemmät suhteet Isoon-Britanniaan kuin alemmassa sosiaalisessa asemassa olevilla. CORVISIERIN mukaan neljäsosa Ison-Britannian armeijan upseeristosta tuli juuri Skotlannista.²⁵³

Rykmenttien perustaminen poliittisen hyödyn vastineeksi ei sinänsä ollut Skotlannille ominainen piirre, vaan yleistä koko Isossa-Britanniassa. Isossa-Britanniassa säilyi hyvin pitkään kummasteltu tapa, jossa upseerinvirkoja saattoi ostaa ja myydä.²⁵⁴ Ei ollut tavatonta, että Ison-Britannian ollessa sodassa rikas aatellissukuinen pyysi parlamentilta lupaa rykmentin perustamiseen, värväsi siihen miehiä ja keräsi varusteita omasta taskustaan ja nimitti itsensä sen everstiksi. Ylämaiden klanipäälliköillä oli tässä yksi etu puolellaan, nimittäin klanin ihanne. Jakobiittikapinan jälkeiset lainsäädökset käytännöllisesti katsoen hävittivät klanipäälliköiden perinteisen vallan, mutta tunnepohjaisten siteiden voidaan katsoa säilyneen pitkään. T.M. DEVINEN mielestä ylämaalaisyrykmenttien perustaminen ja niihin värväminen olivat ylämaiden maanomistajien tapa ”ylläpitää vanhaa heimo- ja sotilasrooliaan kannustamalla vuokralaisiaan liittymään perherykmentteihin Pohjois-Amerikan ja Napoleonin sotien aikana.”²⁵⁵ DEVINEN mukaan rykmentit auttoivat piilottamaan ylämailla tapahtuvia sosiaalisia ja taloudellisia muutoksia siirtämällä perinteiset ihanteet päällikön palvelemisesta uudenlaiseen kontekstiin.²⁵⁶

DEVINEN kommentti ”perherykmenteistä” ei ole täysin tuulesta temmattu, sillä rykmenttien perustamiseen näyttää usein liittyneen alustalaisten ja sukulaisten asettelu tuottoisiin upseerinvirkoihin rykmenteissä. Upseerinviran tarjoaminen oli itsessään yksi keino päästä ehdokkaan perheen ja suvun kiitollisuudenvelkaan, sillä upseeriston jäsenet saattoivat odottaa vaurautta ja sosiaalisen aseman kasvua. Simon Fraser sai mahdollisuuden ylämaalaisyrykmenttinsä komentamiseen pääasiassa Argyllin herttuan eli Campbellin klanin päällikön tuella.²⁵⁷ Fraser saattoi

253 CORVISIER 1979, 159.

254 DUFFYN mukaan kaksi kolmasosaa Ison-Britannian upseeriviroista oli ostettuja. DUFFY 1987, 61-63.

255 DEVINE 1995, 185.

256 DEVINE 1995, 185-186.

257 LENMAN 2009, 186-187.

taasen jakaa alempia virkoja rykmentissään: rykmentin upseerilistasta käy ilmi, että sen päällystössä oli kaikkiaan kolmesta muuta Fraseria ja kolme Campbellin klaanin jäsentä.²⁵⁸ Ylämaalaisrykmentit ja ylämaiden paikallinen politiikka olivat MACKILLOPIN mukaan selkeässä yhteydessä: hänen mukaansa ”Argyllin ja Gordonin herttuoiden kaltaisille alueellisen mahtimiehen ja armeijan everstin roolien välillä ei ollut perustavanlaatuista eroa.”²⁵⁹

Stewartin ja *London Gazetten* julkaisemissa ylämaalaisrykmenttien upseerilistoista voidaan nähdä, että rykmentteihin pestautui ajan kuluessa ihmisiä yhä laajemmalta alueelta, verrattuna itsenäisten komppanioiden whig-pohjaisuuteen. Merkillepantavaa on, että suurimpien klaanien ohella myöhäisempien, Yhdysvaltain vapaussotaan ja Napoleonin sotiin perustettujen rykmenttien upseeristossa oli monia pienten klaanien jäseniä.²⁶⁰ Voitaisiinko ajatella niin, että poliittisesta suuntautumisesta riippumatta suurempien klaanien osuus ja tuki ylämaalaisrykmenteille teki rykmenteissä palvelemisesta suositumpaa ja avasi samalla mahdollisuuksia pientenkin klaanien jäsenille? LENMANIN argumentti ylämaalaisrykmenteistä entisten jakobiittien kunnianpalautuksen välineinä pitänee paikkansa tiettyjen yksilöiden kohdalla, mutta muutoin olisin lähempänä MACKILLOPIN näkemystä siitä, että ylämaalaisrykmentit olivat ylämaiden paikallisen politiikan ja Ison-Britannian suurvaltatoiminnan lähestymisen tulosta. Ensimmäisenä palveluksiaan Isolle-Britannialle tarjosivat suuret whig-klaanit, eritoten Campbellit ja heidän liittolaisensa. Viimeisen jakobiittikapinan jälkeen paikalliset maanomistussuhteet ja poliittinen yhteistoiminta edesauttoivat whig-klaanien tukea entisille jakobiiteille. Ison-Britannian armeijan kasvaessa ja jakobitismien unohtuessa mahdollisuus ylämaalaisrykmentteihin avautui yhä useammalle klaanille, kun rykmenteistä tuli selkeä institutionaalinen osa Ison-Britannian armeijaa.

MACKILLOPIN kommentti ”halvasta jalkaväestä” tuskin kuitenkaan pitää paikkaansa. Täydessä vahvuudessa olleen Black Watchin ylläpitokustannukset olivat vuonna 1743 10,000 puntaa vuodessa.²⁶¹ Iso-Britannia käytti 1700-luvun aikana yhä

258 Frasereista viisi näyttäisi olleen komentajansa identtisiä kaimoja. Tiedote 77. rykmentin upseerinimityksistä, *London Gazette* 18. tammikuuta 1757.

259 MACKILLOP 2003, 532.

260 Kts. Liite 1.

261 LENMAN 2009, 99.

enemmän rahaa armeijaansa ja laivastoonsa: siinä missä Jaakko II:n aikana armeijaan oli kulunut kaksi miljoonaa puntaa vuodessa, Yrjö I:n (hallitsi 1714-1727) aikana se nieli kolminkertaisen summan²⁶². Säästötoimet olivat kannustaneet itsenäisten komppanioiden perustamiseen, mutta ylämaalaisrykmentit eivät olleet esimerkki säästeliäisyydestä. Edeltävän pääkappaleen nojalta voidaan mielestäni todeta, että ylämaalaisrykmenttien perustamiseen kannusti sekä se helppous, jolla klaanien johtajan ja armeijan everstin kaksoisroolia elävät päälliköt pystyivät värväämään väkeä rykmentteihinsä että ylämaalaisten sotilaallinen maine.

Sotilaallisen maineeseen liittyen Burt teki kuitenkin mielenkiintoisia havaintoja. Ylämaalaisten hyveiksi ajateltiin juuri kestävyyttä, vähällä toimeen tulemistä ja vaikeassa maastossa liikkumista. Burt kuitenkin huomasi, että englantilaiset sotilaat ”totuttuaan hiukan työhön ja maaston vaikeuksiin voivat pärjätä, ja tietojeni mukaan pärjäävätkin, talvimarsseilla ja muissa ankaruuksissa yhtä hyvin kuin ylämaalaiset”²⁶³. Hän vertasi näitä maaston koulimia vakituksia sotilaita suoraan itsenäisten komppanioiden ylämaalaisiin, jotka hänen mukaansa olivat ”pehmeämpiä” palkkansa ja majoituksensa vuoksi.²⁶⁴ Burtin kommentti saa minut uumoilemaan, että jos brittiarmeija olisi ryhtynyt värväämään sotilaita ylämailta myöhempänä aikana, ylämaalaisrykmenttejä ei välttämättä olisi luotu. Tarkastelun kohteena olevan 1700-luvun sotilaallista ajattelua kuitenkin leimasi käsitys eri ihmisryhmien erilaisista luontaisista ominaisuuksista, ja näin ollen ylämaalaisten värväminen omiksi yksiköikseen oli perusteltua, vaikka näillä ei todellisuudessa olisi ollutkaan mitään etulyöntiasemaa. Burtin esittämä ajatus siitä, että kenestä tahansa voidaan koulia hyvä sotilas harjoituksen ja kokemuksen kautta, oli aikaansa edellä.

Mitkä seikat kannustivat klaanien alemmassa asemassa olevia miehiä liittymään rykmentteihin? Stewartin mukaan Black Watchin ensimmäiset sotilaat olivat pitkälti poistuneet sen riveistä rykmentin Irlannin-vuosien päättyessä.²⁶⁵ Heidän jälkeensä tulleet olivat ”edeltäjiään huonompia ulkonäöltään, sekä asemaltaan ja perhesuhteiltaan”²⁶⁶ mutta he ylläpitivät rykmentin ”luonnetta” ja perinteitä. On kuitenkin otettava huomioon koko klaanijärjestelmän heikkeneminen, ja

262 O'BRIEN

263 Burt 1755, 237.

264 *Ibid*, 237.

265 Stewart 1822, 293.

266 Stewart 1822, *ibid*.

Skotlantiin vaikuttaneet taloudelliset muutokset. Kuten todettua, Stewartin keskeinen teesi on se, että ylämaalaisten karu synnyinseutu ja siellä eläminen teki heistä erinomaisia sotilaita. Stewartin vuonna 1822 murehtimat elinkeinon muutokset olivat kuitenkin tapahtumassa jo aikaisemmin 1700-luvulla. Onkin mielenkiintoista pohtia, olivatko ylämaalaisrykmenttien värvätyt enimmäkseen perinteisiä elämäntapoja viettäneitä vai muualta tulleita.

Donald MacLeodin muistelmissa klaanisuhteilla ei ole juuri lainkaan merkitystä. DUFFYN ja CORVISIERIN tutkimusten valossa MacLeod vaikuttaa 'tyypilliseltä' 1700-luvun sotilaalta, joka vaihtoi kaupungissa asumisen armeijaan huonon taloudellisen tilanteen ja nälän uhkaamana. Enemmistö 1700-luvun rivimiehistä värvättiin juuri kasvavista asutuskeskuksista, vaikka maaseudulla kasvaneita pidettiin yleisesti parempina ja kestävämpinä sotilaina.²⁶⁷ Muistelmissaan MacLeod kertoo saaneensa seitsenvuotisen sodan alla lähteä värväämään Glasgow'hun²⁶⁸, joka oli yksi Skotlannin kasvavista kaupungeista. Työn perässä Skotlannin kaupunkeihin muuttaneelle ylämaalaiselle kohtaaminen värväriin kanssa saattoi tarjota niitä perinteisiä mahdollisuuksia, joita sotilaspalvelukseen yhdistettiin: seikkailua ja yhteisön arvostusta.

Klaanipäällikön asemalla vaikuttaa kuitenkin olleen suurta merkitystä. Etenkin uusien rykmenttien tapauksessa rykmentin omistajat järjestivät värväyksen itse. DEVINEN mukaan päälliköiden maanomistuksella oli suuri vaikutus, sillä he saattoivat houkutella tiluksillaan asuvaa väkeä rykmenttiinsä lupaamalla maata vastineeksi sotapalveluksesta.²⁶⁹ Tämä järjestely oli sinänsä ikaikainen, mutta ylämaiden taloudellisen muutoksen vuoksi yhä useampi suurmaanomistaja katsoi maidensa tuottavan enemmän karjaniittyinä kuin vuokralaisten maatiloina. DEVINEN mukaan se, että sotapalveluksesta huolimatta monia siitä vastineeksi saatuja maanomistusoikeuksia peruttiin ”ylämaiden pakkolunastuksissa” oli keskeinen syy siihen, miksi maatalouden muutoksen aiheuttama katkeruus oli suurinta Skotlannissa.²⁷⁰

267 DUFFY 1987, 91-92.

268 Thomson 1791, 69.

269 DEVINE 1995, 140.

270 DEVINE 1995, 139-140.

Stewart ei tarjoa kovin tarkkoja tietoja siitä, missä rykmenttejä värvättiin. Hänen mukaansa ylämaalaisrykmenteillä ei kuitenkaan ollut vaikeuksia saada tarvittavia määriä kokoon, huolimatta siitä, että rykmentit rajasivat värvättinsä aluksi vain ylämaalaistaustaisiin.²⁷¹ Harvinaisena poikkeuksena hän mainitsee pienen joukon irlantilaisia, jotka liittyivät 42. rykmenttiin Glasgow'ssa vuonna 1758 muokattujen nimien turvin.²⁷² Stewart esittää ylämaalaisrykmenttien olleen niin suosittuja, että muilla brittiarmeijan rykmenteillä oli vaikeuksia värvätä väkeä Skotlannissa, jopa siinä määrin, että nämä valehtelivat värväävänsä ylämaalaisrykmentteihin.²⁷³ Mikäli Stewartin kertomus pitää paikkansa, se olisi osoitus siitä, että MacLeodin tuntema halu palvella nimenomaan ylämaalaisjoukossa ei ollut harvinaisuus. Tämän perusteella taasen voitaisiin päätellä, että ylämaalaisrykmenteillä oli vaikutusta siihen, miksi ylämaalaisuus ja skotlantilaisuus miellettiin. Vaikka klaanijärjestelmä oli katoamassa klaanien sisäisen hierarkian hävitessä, sen perinteinen sotilaallinen eetos näyttää säilyttäneen ainakin ulkoisia piirteitään ylämaalaisrykmenttien parissa.

Rykmenttien rivimiesten asemasta on esitetty ristiriitaisia näkemyksiä. MACKECHNIE on esittänyt klaanipäälliköiden värvänneen miehiä rykmentteihin ei lupaamalla maata, vaan uhkaamalla ottaa sitä pois.²⁷⁴ DAVIES on puolestaan luonnehtinut ylämaalaisrykmenttien miesten olleen ”miehiä, joiden uskollisuutta klaanipäälliköt käyttivät hyväkseen”.²⁷⁵ Vaikka syitä armeijaan liittymiselle oli monia, Stewartin kuvauksen perusteella kaikkein yleisin houkutin ylämaalaisrykmenteissä palvelemiselle oli taloudellinen. Stewart kertoo värvättyjen hyvin useiden pyytäneen että osa heidän palkastaan lähetettäisiin omaisille, ja jopa tehneen lisätöitä armeijapalveluksensa ohella.²⁷⁶ MACKECHNIEN mukaan rykmenttien palkoilla olikin pieni, mutta ajan myötä huomattavaksi kasvanut osuus Skotlannin taloudessa.²⁷⁷

271 Stewart 1822, 298.

272 Stewart 1822, 308. Stewartin mukaan tämä tapahtui niin, että miesten sukunimien ”O”-etuliitteet muutettiin ”Mac”-etuliitteiksi.

273 Stewart 1822, 363. Hänen mukaansa kielimuurilla oli osansa asiassa, sillä monet ylämaalaiset eivät osanneet paljoa englantia ja olivat siksi huiputettavissa.

274 MACKECHNIE 2007, elektr. lähde.

275 DAVIES 2000, 525.

276 Stewart 1822, 89 ja 366.

277 MACKECHNIE 2007, elektr. lähde.

Stewart kertoo 42. rykmentin miesten kerääntyneen ”samoista klaaneista tai samoilta seuduilta” tulleiden miesten messiryhmiin rauhan aikana.²⁷⁸ Tämän lisäksi Black Watchilla oli varhaisvaiheissaan voimakas suullinen perinne ja tapa luoda ja lausua gaelinkielisiä runoja ja lauluja.²⁷⁹ Vaikka erityisesti Black Watch oli koostettu eri klaanien miehistä, Stewartin kertomukset vihjaavat mielestäni siihen, että ylämaalaisrykmentit saattoivat vahvistaa jäsentensä tunnesiteitä kotimaansa ohella myös omaan klaaniinsa. Vaikka klaanijärjestelmää ajettiin lainsäädännön kautta alas, kanssakäyminen muiden klaanien jäsenten kanssa saattoi korostaa oman klaanin erityisyyttä.

Huomattava ilmiö ylämaalaisrykmenttien värväyksessä on kuitenkin myös se, että ajan myötä rykmentteihin ei värvätty pelkästään ylämaalaisia, vaan myös alamaiden ja jopa Englannin asukkaita. Vuonna 1776 Black Watchissa oli 74 alamaan skottia.²⁸⁰ Vuodelta 1794 oleva 91. Argyllshiren ylämaalaisrykmentin nimilista on yhä ylämaalaistaustaisten nimien leimaama, mutta merkillepantava vähemmistö nimistä viittaa ylämaiden ulkopuoliseen alkuperään.²⁸¹ Monet Napoleonin sotien ajalta olevat ylämaalaisrykmenteissä palvelleiden sotamuistelmät ovat sellaisten ihmisten kirjoittamia, joilla ei ole ollut siteitä ylämaiden klaaneihin. Tämän on havainnut myös NEWARK, jonka mukaan kehitys herätti vastustusta. Ylämaalaiset koettiin vielä vieraisiksi, sillä vuonna 1809 annettiin uusi pukumääräys, jossa ylämaalaisrykmenttien kiltit vaihdettiin tavallisiin housuihin. Tarkoituksena oli helpottaa muualta tulleiden miesten värväytymistä rykmentteihin. Vuoteen mennessä 1814 ainoastaan Black Watch käytti kilttejä.²⁸²

NEWARK on tulkinut vaatetuskiistaa siten, että se osoitti ylämaalaisrykmenttien luonteen muuttumista. Hänen mukaansa ylämaalaiset eivät enää olleet klaaniensa jäseniä, vaan valiosotilaita, ja että ”jokainen skotti, englantilainen, irlantilainen tai walesilainen voisi olla ylämaalainen, mikäli he olisivat tarpeeksi sitkeitä.”²⁸³ Omasta mielestäni kyse oli kuitenkin ennen kaikkea identiteetistä. Se, että vaatetuksesta

278 Stewart 1822, 365.

279 Stewart 1822, 304.

280 Stewart 1822, 367.

281 98. Argyllshiren ylämaalaisrykmentin nimilista vuodelta 1794, elektr. lähde. Rykmentti uudelleennumeroitiin 91. rykmentiksi vuonna 1798. Tässä viitattu nimilista on myös esillä osana rykmentin museon näyttelyä Stirlingin linnassa.

282 NEWARK 2009, 114-116.

283 *Ibid*, 116.

kiisteltiin osoittaa mielestäni sen, että ylämaalaisrykmenttien omat perinteet olivat Napoleonin sotiin mennessä hyvin vahvoja. Sen sijaan että perinteet olisivat hiipuneet ne luoneen yhteiskunnan ja olosuhteiden muuttuessa, rykmentit näyttävät pitäneen 'ylämaalaisuuttaan' erityisominaisuutena ja olleen halukkaita pitämään sitä esillä, jopa niin, että muiden tulisi mukautua heidän käytäntöihinsä ja ulkoasuunsa. Stewartin mielestään parhaatkaan sotilaat eivät olleet ylämaalaisrykmenttien veroisia: hänen käsityksensä mukaan joidenkin kommentoijien mielipiteet ylämaalaisrykmenttien "ritarillisuuden" heikkenemisestä oli suoraa seurausta muualta tulleiden sotilaiden hyväksymisestä rykmentteihin.²⁸⁴ Asustekäytännöt vakiintuivat lopulta ylämaalaisrykmenttien kannan puolelle, sillä kiltit jäivät lopulta ylämaalaisrykmenttien viralliseksi vaatetuksiksi: samalla ne jäivät pysyväksi muistutukseksi ylämaalaisrykmenttien omasta alkuperästä ja historiasta, vaikka olivatkin verrattain uusia.

Millainen merkitys ylämaalaisrykmenttien perustamisella oli ajatukselle yhtenäisestä Ison-Britanniasta? Kysymys liittyy siihen, millaiseksi tuo Ison-Britannia ajateltiin. 1700-luvun alkupuolella sanan "britti" ymmärrettiin viittaavan walesilaisiin, ei kaikkiin Ison-Britannian asukkaisiin.²⁸⁵ Linda COLLEY on esittänyt 1700-luvun olleen aikaa, jolloin käsite "brittiläisyydestä" muotoutui pääasiassa katolisen Ranskan kanssa käytyjen konfliktien myötä, joihin myös ylämaalaisrykmentit osallistuivat. COLLEYN teesin nojalta brittiläisyydestä on esitetty kahdensuuntaisia näkemyksiä: ensimmäisen mukaan brittiläisyys on pääimmäinen identiteetti, ja toisen perusteella brittiläisyys koostuu Englannin, Skotlannin, Walesin ja Irlannin identiteettien synteestä. Jälkimmäisen käsityksen perusteella ylämaalaisrykmenttien voisi siis ajatella olevan Skotlannin perinteisiin nojaava osan uutta brittiläistä imperiumia.

Tästä herää kuitenkin kysymys siitä, miten paljon tämä ajatus brittiläisyydestä muovasi paikallista identiteettiä: ajattelivatko ihmiset olevansa brittejä, vai skotlantilaisia, jotka olivat osa Britanniaa? GROOMIN mukaan jakobiittikapinoiden jälkeen enemmistö Skotlannissa tuki ja kannatti unionia Ison-Britannian kanssa. Hän pitää Edinburghin uutta kaupunginosaa Hannoverin dynastian jäsenten mukaan nimettyine katuineen sekä osoituksena Skotlannin Ison-Britannian kautta

284 Stewart 1822, 302-303.

285 GROOM 2006, 174.

saamasta vauraudesta että brittiläisen isänmaallisuuden osoituksena.²⁸⁶ Hän kuitenkin huomauttaa toisaalla, että Ison-Britannian tunnustamisen ohella Brittein saarilla oli runsaasti kiinnostusta tutkia Skotlannin, Walesin, Irlannin ja Englannin omia kulttuureja.²⁸⁷

Ylämaalaisrykmenttien osalta onkin kiinnostavaa juuri se, että ne olivat ulkoasultaan ja varusteiltaan kaikkein selkeimmin omaa alkuperäänsä ilmaisevia rykmenttejä. Walesilaisia ja irlantilaisia oli yhtälailla Ison-Britannian armeijan riveissä, mutta he eivät saaneet samanlaisia erivapauksia osoittaa kulttuurista alkuperäänsä kuin ylämaalaisrykmentit. Ylämaalaisten asepuvut, musiikki ja kieli erottuivat muusta armeijasta, joka muutoin pyrki standardoimaan itseään 1700-luvun aikana,²⁸⁸ ja joka ulkoisesti noudatti muiden Euroopan armeijoiden asepuvujen käytäntöjä.²⁸⁹ ”Vieraiden” yksikköjen käyttö ei sinänsä ollut uutta Ison-Britannian armeijalle, sillä etenkin Euroopan rintamalla se pystyi hyvän luottonsa ja vakavaraisuutensa ansiosta palkkaamaan erityisesti saksalaisia rykmenttejä palvelukseensa.²⁹⁰ Ylämaalaisrykmentit eivät kuitenkaan olleet vain väliaikainen, vaan pysyvä osa armeijaa, jonka varusteet Ison-Britannian hallitus kustansi.

Päällimmäisenä syynä ylämaalaisrykmenttien omintakeisuudelle voidaan mielestäni pitää edellisessä pääluvussa käsiteltyä voimakasta ylämaiden sotilasperinnettä. Stewartin kuvauksen perusteella ylämaalaisrykmentit olivat ensisijaisesti juuri ylämaalaisia, ja sitten osa muuta armeijaa. Vaikka etenkin 1700-luvun lopun sotiin värväytyissä rykmenteissä oli huomattava osa tai jopa enemmistö ylämaiden ulkopuolelta värväytyjä sotilaita²⁹¹, rykmentit pitivät yllä ensimmäisistä Black Watchin sotilaista lähtien erillistä ulkoasua. Ylämaalaisrykmentit näyttävät olleen sekä Ison-Britannian yhdistymisen seurausta, mutta samalla myös selkeästi erottuva tapa esitellä ja ylläpitää 'skotlantilaista' identiteettiä, joka oli hiljalleen saamassa yhä enemmän ulkoisia tunnusmerkkejä juuri ylämaiden kulttuurista.

286 GROOM 2006, 182.

287 GROOM 2006, 183.

288 Esimerkiksi vuoden 1751 pukusäädöksessä kiellettiin rykmenttien komentajia lisäämstä omaa tai oman suvun vaakunaa tai tunnusmerkkiä rykmenttinsä asepukuun. *Royal Clothing Warrant of 1751, English Historical Documents X* [177.], 618-620.

289 Kts. SHICK, 19-20, 54, 92 ja 116.

290 DUFFY 1987, 32.

291 MACKECHNIE 2007, elektr. lähde.

Ylämaalaisrykmenttien muodostaminen on myös osoitus asenteiden suhtautumisesta. 1700-luvun puolivälissä oli vielä epäselvää, miten paljon Skotlannilla tulisi olla omaa erillistä identiteettiään osana vuoden 1707 unionia. 1720-luvulla kirjoittanut Burt mainitsi erään poikkeuksellisen tapauksen, jossa hänen tuntemansa upseeri oli värvännyt rykmenttiinsä uusia miehiä ylämailta. Tämä oli kiellettyä, jottei ”rykmentistä tulisi kokonaan skotlantilaista.”²⁹² Ylämaalaisrykmenttien värvääminen oli tämän ajattelun vastaista, koska rykmentit painottivat niin voimakkaasti kulttuurista erillisyyttään. Ylämaalaisrykmenttien värväämistä voidaan pitää osoituksena Skotlannin yhdistymisestä Isoon-Britanniaan, mutta samalla on kuitenkin selvää, että yhdistyminen tapahtui pitkälti ylämaalaisten ehdoilla. Vaikka koulutuksen puolesta ylämaalaisrykmentit toimivat samoin kuin muut Ison-Britannian armeijan rykmentit, oma musiikki, ulkoasu ja kieli olivat kaikki jatkuvia muistutuksia ylämaalaisten omista perinteistä. Tämä vertautuu mielenkiintoisesti CORVISIERIN havaintoihin sveitsiläiskaartien levinnäisyydestä, josta hän on todennut että ”paradoksaalisesti [sotilas]palvelus ulkomailla oli sveitsiläisille keino ilmaista kansallisaatettaan.”²⁹³ Ylämaalaisrykmenttien eriäviä tapoja ja perinteitä voidaan mielestäni pitää samansuuntaisina pyrkimyksinä luoda ja ylläpitää käsitystä omasta erilaisuudesta ja ainutlaatuisuudesta Brittein saarten kontekstissa.

Yhteenvetona ylämaalaisrykmenttien muodostaminen kuvaa mielestäni siirtymistä ylämaiden sotilasperinteiden kontrolloinnista niiden hyödyntämiseen. Ensimmäisenä vaiheena tätä muutosta ovat itsenäiset komppaniat, joita koostettiin Ison-Britannian hallitukselle myötämielisistä klaaneista, eritoten voimakkaasta ja presbyteerisestä Campbellien klaanista ja sen liittolaisista. Antamalla ylämaille rakennettujen linnoitusten valvonnan niiden alaiseksi Ison-Britannian hallitus toivoi sekä hillitsevänsä rikollisuutta että vaikeuttavansa jakobiittiklaanien toimintaa. Whig-klaaneille itsenäiset komppaniat tarjosivat mahdollisuuden lisätuloihin hallitukselta saadun rahallisen tuen myötä, ja niiden pikkuaatelistolle mahdollisuuden harjoittaa heidän arvollensa sopivaksi katsottua sotilaallista tointa. Käytännön vaatimukset ja velvoitteet näyttävät olleen vapaamuotoisia.

292 Burt 1755, 41.

293 CORVISIER 1979, 135.

Ison-Britannian osallistuminen Itävallan perimyssotaan ja jakobitismiin hiljeneminen kannustivat ensimmäisen ylämaalaisrykmentin, Black Watchin, perustamiseen. Siirtyminen yhdeksi vakituiseen armeijan palaseksi ei sujunut kivutta, kuten Black Watchin laajaa huomiota herättänyt karkuruus osoitti. Karkuruuden ei voi kuitenkaan mielestäni pitää osoituksena vastentahtoisuudesta Ison-Britannian alaisena palvelemista kohtaan, vaan yleisemmin sotarintamalle joutumisen uhan herättämän vastenmielisyyden seurauksena. Ison-Britannian hallituksen puolelta kyseessä oli sopimusrikkomus, ja useimmat kirjoittajat näyttävät pitäneen karkuruutta ymmärrettävänä, joskaan ei välttämättä oikeutettuna reaktiona. Itsenäisten komppanioiden ylläpitämät ylämaalaisperinteet aseissa ja varusteissa siirtyivät suoraan Black Watchiin: sitä voinee pitää ylämaalaisrykmenteistä kaikkein ylämaalaisimpana, kun otetaan huomioon sen ensimmäisten jäsenten tausta. Black Watch toimi eittämättä myös mallina sen jälkeen perustetuille rykmenteille.

Vuoden 1745 jakobiittikapina herätti jälleen epäilyksiä ylämaalaisia kohtaan huolimatta Black Watchin kiitosta saaneesta osallistumisesta sotaan Flanderin rintamalla. Ylämaalaisklaaneja rangaistiin kollektiivisesti tiukalla lainsäädännöllä, ja Black Watch siirrettiin sodan jälkeen Irlantiin. Seitsenvuotisen sodan puhkeaminen antoi kuitenkin useammille ylämaalaisklaaneille mahdollisuuden perustaa uusia rykmenttejä. Huomattavampia näistä olivat Fraserin klaani, joka kapinan jälkeen oli liitossa Campbellien kanssa, sekä pohjoisempi Gordonin klaani. Sodan aikana pääministerinä olleen William Pittin myötämielisyys, ylämaalaisien halu purkaa heihin kohdistuvat rajoitteet, päälliköiden pyrkimys parantaa poliittista asemaansa Ison-Britannian politiikassa ja ylämaalaisien erityisominaisuuksina pidetyt käsitykset kestävydestä ilmastoa vastaan ja sotataidosta johtivat uusien rykmenttien perustamiseen ja ylämaalaisrykmenttien käsitteen vakiintumiseen.

Osallistuminen 1700-luvun suuriin maailmanpolitiikkaa muovanneisiin konflikteihin paransi klaanien eliittien asemaa kotona sekä osana Ison-Britannian kasvavaa virkakoneistoa. Rykmenttien rivimiehille tärkein motivaatio vaikuttaa olleen taloudellinen, sotilaille maksetun palkan mennessä köyhälle kotiseudulle. Rykmenttien perustaminen näyttää olleen yksi keino parantaa Skotlannin asemaa

muuhun Isoon-Britanniaan verrattuna teollisten investointien ja maatalouden muutosten ohella. Samalla ylämaalaisrykmenttien silmiinpistävä ulkonäkö muistutti Skotlannin erillisestä historiasta ja kulttuurista. Ajan myötä käsitys skotlantilaisuudesta omaksui yhä enemmän ulkoisia tunnusmerkkejä ylämaalaiskulttuurista, vanhan kahtiajaon ala- ja ylämaiden välillä hiipuesssa. Rykmenttien ”ylämaalaisuus” oli niin vahvaa, että se kesti myös muualta tulleiden ihmisten värvääntymisen rykmentteihin kasvavassa määrin käsitellyn ajanjakson aikana. Rykmenttien olemassaolo näyttää tukeneen sekä niitä, jotka halusivat korostaa Skotlannin erityisyyttä, sekä uuden brittiläisen identiteetin peräänkuuluttajia. Ajatus Skotlannin omintakeisuuden peittämisestä ”Pohjois-Britannia”- termin alle hiipui, ja sen tilalle nousi näkemyksiä Ison-Britannian vahvuudesta eri kansojen yhteisenä yrityksenä. Ylämaalaisrykmenttien värvääminen oli sekä osoitus integraatiosta suurempaan poliittiseen yhteisöön että halusta pitää kiinni omasta kulttuurista.

5.Ylämaalaisrykmentit 1700-luvun konflikteissa

Tässä luvussa tutkin ylämaalaisrykmenttien toimintaa niissä 1700-luvun yhteenotoissa, joissa ne olivat mukana. Kattava, yksityiskohtainen selonteko kaikista niistä konflikteista, joihin rykmentit osallistuivat, ei ole tämän tutkimuksen puitteissa mielekäs. Keskeinen kysymys on se, mikä vaikutus ylämaalaisrykmenteillä oli Skotlannin ja Iso-Britannian suhteeseen? Millaisia

tehtäviä niille annettiin? Säilyivätkö Skotlannin ylämaiden taistelutavat rykmenttien toiminnassa, vai muuttuivatko ne? Miten rykmentit vaikuttivat käsitykseen yhtenäistyvästä Isosta-Britanniasta?

Ylämaalaisrykmenttien perustaminen oli yhteydessä Ison-Britannian armeijan tehtävien laajenemiseen Pohjois-Amerikan, Karibian ja Intian siirtomaihin. Käsitys ylämaalaisten kestävyydestä ankarampia ilmastoja vastaan oli yksi niistä syistä, jotka kannustivat rykmenttien perustamiseen, joten miten rykmentit käytännössä toimivat näillä mailla? Kun otetaan huomioon, että Itävallan perimyssodan jälkeen valtaosa rykmenttien kampanjoista tehtiin siirtomaissa, kysymys tarjoaa myös mahdollisuuden pohtia ylämaalaisrykmenttien sotilaallista roolia yleensä. Miten suuri merkitys ylämaalaisilla oli Ison-Britannian siirtomaiden valloituksessa ja puolustuksessa?

5.1. Sotilasperinteiden säilyminen ylämaalaisrykmenteissä

NEWARK on esittänyt, että ylämaalaisten aggressiivisuuden ja brittiarmeijan tulivoima loivat synteesin, joka oli Ison-Britannian sotilaallisten voittojen perustana.²⁹⁴ HILL on vienyt väitteen vielä pidemmälle esittämällä, että Pohjois-Amerikkaan laivatut ylämaalaiset toivat mukanaan 'kelttiläisen sodankäynnin' perinteet, jotka hänen mukaansa säilyivät aina Yhdysvaltain sisällissotaan asti²⁹⁵. Oliko tämä väitetty aggressiivisuus ylämaalaisten erikoisominaisuus?

Kuten edellisessä luvussa todettiin, ensimmäinen ylämaalaisrykmentti, Black Watch, oli myös ensimmäinen joka marssi Ison-Britannian lipun alla sotarintamalle Itävallan perimyssodan aikana. Rykmentin ensimmäisen kampanjan näyttämö, nykyiset Alankomaat, ei ole yllättävä. Euroopan valtionarmeijoiden sodankäynti toistui useasti samoilla seuduilla: syinä tähän olivat useimmiten kuljetukseen ja linnoittamiseen liittyvät seikat. Black Watchin saapuminen seudulle, jossa sota oli varsin tuttua, näyttää kuitenkin herättäneen huomiota. Saksan- ja ranskankielisillä teksteillä selitetty aikalaispiirros kuvaa Black Watchia marssilla Flanderissa. Piirroksessa rykmentin jäsenet kantavat yllään vaatteita ja varusteita, jollaisia Stewart kuvaili heillä olleen, mikä selittää kiinnostuksen tähän poikkeavaan joukkoon. Piirrosta tarkastellessa huomio kiinnittyy myös siihen, mikä oli yhteistä

294 NEWARK 2009, 83.

295 HILL 1987, *passim*.

muiden armeijoiden kanssa. Black Watchin marssirivistössä näyttää olleen sotilaiden lisäksi monia muita: kapteenin vaimo ratsastaa miehensä perässä, puusepät kantavat työkalujaan, palvelijat kävelyttävät koiria, muusikot soittavat rumpuja ja säkkipillejään, ja jonon hännillä kulkee välskäri sekä haavoittuneita ja sairaita kuljettava vankkuri.²⁹⁶ Näkymä oli tuttu kaikista armeijoista tänä aikana.

Oliko ylämaalaisten osallistuminen taisteluun ainutlaatuista? Mielestäni on mielenkiintoista, että Itävallan perimyssodan aikana niin sanotut kevyet joukot yleistyivät. Erityisesti Balkanin asukkaiden keskuudesta värvätyt vuoristolaiset, joista käytettiin yleisnimityksenä nimeä kroaatit, saivat kuuluisuutta. Aikalaiskuvaukset kroaattien 'hurjuudesta' ovat hyvin samanlaisia joidenkin ylämaalaisten kuvausten kanssa, samoin huolestuneisuus yhteiskunnan muutoksen vaikutuksista tähän ”luontaiseen sotaisuuteen”. Ylämaalaisrykmenttien osallistuminen Euroopan sotiin alkoi siis aikana, jolloin myös muut Euroopan valtiot värväsivät syrjäseutujensa ihmisiä armeijoihinsa.²⁹⁷

*London Gazette*n raporteissa Black Watch mainitaan usein erikseen, ei tosin kutsumanimeltään vaan yksinkertaisesti ”ylämaalaisrykmenttinä.” Se, ettei rykmenttiin viitattu vain yhtenä jalkaväen rykmenttinä, jollainen se käytännössä oli, voidaan mielestäni tulkita siten että rykmenttiin kiinnitettiin erityistä huomiota sen ensimmäisen kampanjan aikana. Stewartin kuvaileman Black Watchin kapinan uutisoinnissa *Gazette* mainitsi ”ylämaalaisrykmentin asusteet” karkureiden tuntomerkit.²⁹⁸ Erityistä julkisuutta rykmentti sai kuitenkin vasta sen ensimmäisen taistelun jälkeen. Ison-Britannian, Alankomaiden, Itävallan ja Baijerin yhdistyneet joukot kohtasivat vuonna 1744 Cumberlandin herttuan johdolla ranskalaisen kuuluisuuden, marsalkka de Saxen, johtaman Ranskan armeijan lähellä Fontenoy'n kylää, ja Black Watch otti osaa taisteluun.

Stewartille Black Watchin näkyvä rooli taistelussa näyttää olleen erittäin tärkeää, ja hän kuvailee yhteenottoa yksityiskohtaisesti. Tämän kuvauksen perusteella ylämaalaiset näyttävät täyttäneet useita erilaisia tehtäviä. Jo ennen taistelua ylämaalaiset suojasivat tulevaa taistelukenttää tutkivia liittoutuneiden komentajia

296 Saksalainen painate Black Watchista, 1743.

297 DUFFY 1987, 268-269 ja 271-272.

298 Etsintäkuulutus karkureista, *London Gazette* 18. toukokuuta 1743.

ranskalaisilta tarkk'ampujilta²⁹⁹, mikä oli yleensä ns. kevyen jalkaväkirykmenttien tehtävä.³⁰⁰ Itse taistelussa ylämaalaisen taktiikat näyttävät kuitenkin noudattaneen ylämaiden perinteitä. Taistelun alkaessa ylämaalaiset rynnäköivät ranskalaisten etuvartioon yhdessä toisen osaston kanssa ja valtasi sen: Stewartin lainaama historiateos kuvailee heidän käyttäneen ”miekkoja, pistooleja ja puukkoja” verrattuna toisen brittiosaston pistimiin.³⁰¹

Rykmenttiä näytetään käytetyn vahvasti puolustettujen paikkojen kimppuun hyökkäämiseen koko taistelun ajan. Kirjeessään Duncan Forbesille yksi ylämaalaisrykmentin upseereista, kapteeni John Munro, kertoi että rykmentti oli määrätty hyökkäämään itse Fontenoy'n kylään.³⁰² Stewart lainaa kuitenkin myös kuvausta, jonka mukaan ylämaalaisia johtanut Sir Robert Munro oli pyytänyt Cumberlandin herttualta lupaa ”taistelemaan heidän omalla tavallaan.” Kuvauksen mukaan ylämaalaiset suojautuivat ranskalaisten tulitukselta, lähestyivät sitten lataavia vastustajiaan, ampuivat yhteislaukauksen ja vetäytyivät suojaan.³⁰³ Tämä kuvaus viittaisi vahvaan kurinalaisuuteen, mutta muiden taistelusta kertovien kirjeiden valossa se vaikuttaa epäilyttävältä. On pidettävä mielessä, että kyseessä on toisen käden tieto. John Munron mukaan ylämaalaiset törmäsivät ranskalaisten tykkipatterien ankaraan tulitukseen, ja hakivat suoja Fontenoy'n taloista ja aidoista. Yhteistyö heitä avustavien hollantilaisen osaston kanssa oli kuitenkin vaikeaa, ja hollantilaisten vetäytyttyä ylämaalaiset seurasivat.³⁰⁴

Vaikka liittoutuneiden armeijaa vaivasivatkin kommunikaatio-ongelmat, taistelu ratkesi lopulta Ranskan armeijan vahvoihin linnoitteisiin ja ylivoimaan tykistöissä, mikä torjui liittoutuneiden tiiviiksi pakkautuneen hyökkäyksen. Vaikka taistelu päättyi tappiollisesti, Stewartille oli tärkeintä ylämaalaisen osuus vetäytymisen aikana: Black Watch oli toinen niistä rykmenteistä, joka suojasi muun armeijan vetäytymistä. Stewartin mielestä kyseessä oli suuri kunnia, sillä kokemattomalle osastolle ei usein annettu niin vastuullista tehtävää.³⁰⁵ Kyseessä ei liene kuitenkaan

299 Stewart 1822, 264.

300 DUFFY 1987, 277-279.

301 Stewart 1822, 266.

302 Kapteeni John Munron kirje Duncan Forbesille, 2. toukokuuta 1745. *Culloden Papers*, no. CCXLIII, 200-201.

303 Stewart 1822, 272.

304 Kapteeni John Munron kirje Duncan Forbesille, 2. toukokuuta 1745. *Culloden Papers*, no. CCXLIII, 200-201.

305 Stewart 1822, 270.

ollut suuri luottamuksen osoitus, sillä Munron mukaan ylämaalaisrykmentti määrättiin suojaamaan muita siitä syystä, että se oli yksi harvoista osastoista joka ei ollut joutunut sekasorron valtaan.³⁰⁶ Stewartille Fontenoy oli kuitenkin osoitus ylämaalaisen urheudesta ja sotataidosta. Näiden yhteisvaikutus oli hänen mukaansa osasy ylämaalaisen kärsimisiin pienempiin tappioihin, mutta väite lienee perusteeton. Munron mukaan neljäkymmentä miestä menetettiin tykkituleen hyökkäyksen aikana, ja kuusikymmentä kuoli tai haavoittui muun armeijan vetäytymistä suojatessaan.³⁰⁷

Osoittiko Black Watch ensimmäisessä taistelussaan poikkeuksellista taidokkuutta, kuten Stewart antaa ymmärtää? Rykmentin kokemattomuus suurista taisteluista saattoi olla etu. DUFFY on löytänyt aikalaismainintoja, joissa kokemattomia joukkoja pidettiin hyödyllisempinä kuin veteraaneja. Tämä johtui siitä, että kokemattomat sotilaat eivät vielä tieneet kaikesta siitä, mikä heitä taistelukentällä odotti.³⁰⁸ Huomio kiinnittyy myös siihen, että ylämaalaiset käyttivät kamppailussa miekkojaan. Tämä aggressiivisuus saattoi kuitenkin myös osaltaan olla osoitus uuden yksikön levottomuudesta. Hyökkäämistä pidettiin yleisesti puolustamista psykologisesti helpompana.³⁰⁹ Humphrey Blandin sotilasopas mainitsee mielenkiintoisesti, että muunmaalaiset pitivät englantilaisia rohkeina, mutta kärsimättöminä. Alankomaalaisten taasen väitettiin olevan flegmaattisempia ja siksi kurinalaisempia, mutta Bland katsoi liittolaisten kurin olevan vain ja ainoastaan koulutuksen seurausta.³¹⁰ MacLeodin muistelmien kirjoittaja Thomson sanoo suoraan ylämaalaisen ”rynnännen pois rintamasta”³¹¹. Vaikka muistelmat on kirjoitettu hyvin pitkään itse taistelun jälkeen, eivätkä ole täysin samaa mieltä muiden kuvausten kanssa, voi mielestäni olla hyvin mahdollista että uudessa, sekavassa tilanteessa ylämaalaiset turvautuivat perinteiseen taktiikkaansa eli rynnäköintiin.

306 Kapteeni John Munron kirje Duncan Forbesille, 2. toukokuuta 1745. *Culloden Papers*, no. CCXLIII, 201.

307 Kapteeni John Munron kirje Duncan Forbesille, 2. toukokuuta 1745. *Culloden Papers*, no. CCXLIII, 202.

308 DUFFY 1987

309 DUFFY 1987

310 Bland 1727, 147.

311 Thomson 1791, 67.

Lähitaistelu oli verrattain harvinaista 1700-luvun taistelukentillä, ja keskittynyttä usein Fontenoy'n kaltaisten kylien ja linnoitteiden valtaamisiin, joista yksikään osapuoli ei halunnut vetäytyä. Ylämaalaisten pyrkimys käsikähmään onkin saattanut vaikuttaa yllättävältä. Taistelun ratkaisuun yksittäisen rykmentin hyökkäävyys ei kuitenkaan riittänyt. Suurempi palkinto näyttää olleenkin rykmentin saama tunnustus. Stewartin mukaan rykmentin hyökätessä esitettiin epäilyjä, että osasto aikoi vaihtaa puolta Ranskan puolelle, missä oli jo useita maanpaossa sotivia skotlantilaisia ja irlantilaisia.³¹² Munron kirjeen mukaan rykmentti sai kuitenkin kehuja, sillä ”hänen kuninkaallinen korkeutensa [Cumberlandin herttua] ylisti meitä ylämaalaisia, ja sanoi meidän taistelleen hyvin.”³¹³

COLLEY on todennut Englannin ja Skotlannin välisen antipatian säilyneen pitkälle 1700-luvulle, mutta on painottanut brittihallinnon pyrkimystä integroida Skotlantia kaupan ja armeijan avulla. On selvää, että Black Watchin ensimmäisen kampanjan jälkeen ylämaalaisten potentiaali tunnistettiin. COLLEY lainaa sotaministeri Barringtonia, joka vuonna 1751 puhui parlamentissa ylämaalaisten värväysten puolesta. Barrington perusteli tätä sillä, että ylämaalaiset olivat ”yleisesti ottaen kestävämpiä ja vähemmän alttiita kapinoimaan” ja painotti että juuri ylämaalaisia tulisi värvätä. Kaikkiin Skotlannin miehiin Barrington ei ylettänyt positiivista arviotaan.³¹⁴

COLLEY luonnehtii brittihallinnon suhtautumisen muutosta Skotlannin ylämaihin siten, että ”kalliista riesasta” tuli ”imperiumin arsenaali.”³¹⁵ Onko väitteellä perää? Stewartin mukaan ylämaalaisrykmentit olivat osana ensimmäisiä brittiarmeijan joukko-osastoja, jotka lähetettiin New Yorkiin seitsenvuotisen sodan alettua vuonna 1756. Ylämaalaiset eivät kuitenkaan osallistuneet tuona vuonna mihinkään sotatoimiin. Vuoden 1757 keväällä ja talvella ylämaalaisia koulutettiin Stewartin mukaan sissisotaan ja tarkka-ammuntaan, johon he Stewartin mielestä soveltuivat hyvin.³¹⁶ Tämä, kun pidetään mielessä Black Watchin rooli tunnustelussa ennen Fontenoyta, viittaisi siihen että ylämaalaisten sotilaalliseksi tehtäväksi

312 Stewart 1821, 296.

313 Kapteeni John Munron kirje Duncan Forbesille, 2. toukokuuta 1745. *Culloden Papers*, no. CCXLIII, 201.

314 COLLEY 2003, 120.

315 *Ibid.* 2003, 120.

316 Stewart 1821, 296.

kaavailtiin juurikin kevyen jalkaväen tehtäviä. Tällöin rykmentit olisivat hyvin samankaltaisia muiden Euroopan valtioiden värväämien ihmisryhmien, kuten Balkanin asukkaiden ja kasakoiden, kanssa. Näiden joukkojen sotilaallinen rooli oli vakituisten armeijoiden tukeminen häiritsemällä vihollisvaltioiden armeijoiden huoltoa ja tiedustelua.

Tämä kaikki liittyy siihen, mitä siirtomaasodilta odotettiin. DUFFYN luonnehdinnan mukaan siirtomaasotien suurimpana ongelmana ei ollut taktiikka, vaan ympäristö³¹⁷. Pohjois-Amerikassa ilmasto ja ympäristö olivat kuitenkin varsin tuttuja eurooppalaisille. Kuten aiemmin on todettu, ylämaalaisten eduksi katsottiin juuri karaistuneisuus ja oletettu sietokyky tauteja vastaan. Nämä olivat oleellisempia kysymyksiä Karibialla ja Intiassa. Oliko Pohjois-Amerikassa palvelevien ylämaalaisten etuna juuri sitten heidän tottuneisuutensa vaikeassakin maastossa liikkumiseen? Stewartin kuvaus sissisotaa varten harjoittelemisesta antaa tälle tukea. Tutkijoiden joukosta KEEGAN on rinnastanut Ison-Britannian värväämät ylämaalaiset suoraan Balkanin kroaatteihin.³¹⁸

Vahvin todiste on Stewartin siteerama Whitehallin ”yleinen ohjeistus” (*general instructions*) jossa Karibialle esitettiin lähetettäväksi neljä ylämaalaispataljoonaa, sillä ”heidän raittiutensa ja pidättyväiset tapansa, suuri vilkkautensa ja kyky kestää kuumuuden ja kylmyyden ankaruuksia teki heistä hyvin sopivia siihen ilmastoon, ja vaikeakulkuihin ja rikkonaiseen maastoon”.³¹⁹ Seitsenvuotisen sodan Pohjois-Amerikan rintaman osalta ylämaalaisrykmenttien käyttö vaikuttaa kuitenkin vielä improvisoidulta, mihin viittaavat etenkin Stewartin mainitsemat useat tapaukset, jossa ylämaalaiskomppanioita irrotettiin pääyksiköstään ja liitettiin tukemaan muita brittiarmeijan yksiköitä. Ylämaalaisrykmentit näyttävät ottaneen käyttöön 1700-luvulle ominaisen tehtävänjaon vasta Yhdysvaltain sisällissodan alussa vuonna 1776, jolloin rykmenttiin muodostettiin erillinen krenatöörikomppania ja erillinen kevyt komppania.³²⁰

Pohjois-Amerikassa 42. rykmentti osallistui Ison-Britannian yritykseen valloittaa Ticonderogan linnake ranskalaisilta. Stewartin mukaan rykmentti oli jätetty

317 DUFFY 1987, 280.

318 KEEGAN 1997, 5.

319 Stewart 1821, 340.

320 Stewart 1821, 368-369.

reserviin, mutta sen miehet lähtivät käskemättä hyökkäykseen muiden brittiosastojen jouduttua vaikeuksiin. Valtausyritys kilpistyi linnakkeen vahvoihin puolustuksiin ja puuesteisiin, joita ylämaalaiset hajoittivat lyömämiekoillaan, ja brittijoukkojen oli luovuttava yrityksestä kärsittyään raskaita menetyksiä. Ylämaalaisrykmentti itse kärsi siihen astiset suurimmat menetyksensä.³²¹

HILLin mielestä ylämaalaisen käskeminen hyökkäämään linnoituksia vastaan oli heidän pakottamistaan sodankäyntiin, joka oli perinteisesti heille haasteellista.³²² Hän ei kuitenkaan pidä Ticonderogan tappiota ylämaalaisen heikkoudesta johtuvana, vaan ranskalaisten vahvuuden ansiona. Se, että ylämaalaiset pääsivät tuhoontuomitussa yrityksessä kaikkein pidemmälle, osoittaa HILLin mielestä sen että ylämaalaiset olivat korvaamattomia Ison-Britannian sotateoimille Pohjois-Amerikassa.³²³ Mielestäni on kuitenkin myös huomionarvoista, että tässä taistelussa ylämaalaiset rikkoivat selkeästi käskyjä, kuten mahdollisesti tapahtui myös Fontenoysissa. Huomattavaa tässä on se, että vain harva rykmentin jäsen osallistui molempiin taisteluihin, joiden välissä oli yli kymmenen vuotta, vaan Ticonderogassa taistelivat jälleen uudet joukot. Sopeutuminen suurten sotajoukkojen ideaaleihin kurista ja yhteistoiminnasta eivät näyttäneet vielä vakiintuneen ylämaalaisen ajattelutapoihin, joita näytti mahdollisesti motivoivan perinteiset käsitykset urheudesta ja maineesta.

Oliko ylämaalaisen pyrkimyksessä rynnäkköön ja brittiarmeijan tulivoimassa Ison-Britannian armeijan 'salainen ase'? NEWARK ja HILL ovat molemmat esittäneet tämän yhdistelmän voimistaneen Isoa-Britanniaa taistelukentillä, ja molemmat ovat käyttäneet esimerkkinä Quebecin taistelua vuonna 1759. Tähän kuuluisaan kenraali Wolfen johtamaan sotaretkeen osallistui 78. Fraserin rykmentti, joka oli henkilömäärältään suurin yksittäinen osasto Wolfen armeijassa.³²⁴ Taistelussa ylämaalaiset tekivät 'viimeisen ylämaalaisrynnäköön', käyden ranskalaista armeijaa vastaan perinteiseen tapansa miekoillaan. Apokryfinen kertomus väittää että Fraserin rykmentti kieltäytyi rynnäköimästä ilman säkkipilliensä säestystä.³²⁵

321 Stewart 1821, 300-302.

322 HILL 1987, 160.

323 HILL 1987, 161.

324 HILL 1987, 164.

325 GIBSON 2000, 76.

HILLin mukaan brittiarmeijan ampuma yhteislaukaus, jota LENMAN on luonnehtinut parhaimmaksi 1700-luvun taistelukentillä ammutuksi³²⁶, ja sitä seurannut ylämaalaisrykmentin rynnäkkö, ratkaisi taistelun³²⁷. Ei kuitenkaan ole selvää, oliko kyseessä tietoinen taktiikka vain improvisaatio. HILL esittää, että jakobiittikapinan kukistamiseen osallistunut ja sen jälkeen ylämailla palvellut kenraali Wolfe tunnisti ylämaalaisien luontaiset taipumukset ja sulautti ne osaksi taktiikkaansa. Näin Wolfe HILLin mukaan yhdisti englantilaisen ja ylämaalaisen sodankäyntitavan.³²⁸ Tämä vaikuttaa kuitenkin minusta liian selkeältä selitykseltä, esimerkkinä historian tapahtumien liiallisesta järkeistämisestä. En ole löytänyt muista lähteistä selkeää mainintaa siitä, että brittiarmeijan ohjenuorana olisi yhdistää ylämaalainen ja 'englantilainen' sodankäynti. Pikemminkin ylämaalaisupseerien hanakkuus hyökätä näyttää saaneen moitteita muilta brittiupseereilta, kuten HILL itse toteaa Quebecin puolustamiseksi vuonna 1760 käytyä St Foy'n taistelua kuvatessaan.³²⁹

Stewart kuitenkin piti lähitaisteluun pyrkimistä ylämaalaisien erikoisominaisuutena. Hän myönsi sen kuitenkin olevan myös "epäsotilaallista" käytöstä, jota usein kritisoitiin³³⁰. Tätä taipumusta ei hänen mukaansa kuitenkaan saanut kitkeä, sillä hänen mielestään se oli juuri ylämaalaisien parhain puoli. Stewartin mukaan innostus hyökkäämiseen oli seurausta 'kansallisesta luonteesta' ja tarkkaan vaalitusta luottamuksesta miehistön ja upseeriston välillä: rynnäkköön lähteminen oli ylämaalaisille osoitus arvostuksesta ja halusta hankkia kunniaa omalle suvulle, johtajalle ja rykmentille.³³¹

Pyrkimys lähitaisteluun oli kuitenkin yhä vaarallista. Stewart kuvaa erästä episodista, jossa Montgomeryn rykmentin majuri James Grant johti 400 ylämaalaisen ja 500 siirtokuntalaisen tiedusteluosastoa Fort Duquesnea eli nykyistä Pittsburghia vastaan. Grant lähestyi linnaketta "säkipillien ja rumpujen soiden" ja kohdatessaan vastarintaa, käski miestensä hyökätä miekoin. Ranskalaiset vetäytyivät rynnäköön alta hajaannuksessa, mutta piirittivät pian Grantin osaston ampuen sitä ympäröivistä metsistä. Grant otettiin vangiksi, ja yksin ylämaalaiset

326 LENMAN 2006, 188-189.

327 HILL 1986

328 HILL 1986, 165

329 HILL 1986 167.

330 Stewart 1822, 307-308.

331 Stewart 1822, *ibid.*

menettivät 231 henkeä kaatuneina tai haavoittuneina.³³² Ympäröivän maaston käyttö ja tulivoima pystyivät siis yhä voittamaan ylämaalaisrynnäköön.

Stewartin historiakuvauksesta löytyy siis monta mainintaa ylämaalaisien hyökkäyksistä ”miekka kädessä”. Yhdysvaltain itsenäisyys sodan alkaessa siirtokuntiin saapuneilta ylämaalaisrykmenteiltä kerättiin kuitenkin miekat pois varustuksen yhdenmukaistamiseksi. Moni Stewartin haastattelema upseeri protestoi päätöstä jälkikäteen, sillä heidän mielestään juuri nopea toiminta ja rynnäköinti vähensivät tappioita.³³³ Vastalauseisiin saattoi epäilemättä liittyä huolta oman erityisen aseman menettämisestä eikä vain taktiikkaan liittyviä mielipiteitä. Yksi selkeä syy miekkojen poistoon voi kuitenkin löytyä niistä huomattavan suurista tappioprosenteista, joita ylämaalaisrykmentit kärsivät Pohjois-Amerikassa. Ticonderogassa, Fort Duquesnessa, Quebecissa ja St Foyssa taistelleet ylämaalaisosaston menettivät satoja miehiä ja kymmeniä upseereita kaikissa näissä yhteenotoissa: vain Louisborgin taistelu oli verrattain vähäverinen. HILL on laskenut ylämaalaisrykmenttien näiden viiden taistelun tappioprosentiksi 32, kun englantilaisilla ja amerikkalaisilla osastoilla se oli alle kymmenen.³³⁴ Raskaita tappioita kärsi myös 74. ylämaalaisrykmentti myöhemmässä Assayen taistelussa vuonna 1803: sielläkin ylämaalaisrykmentti harhautui erilleen muusta armeijasta, ja kaikki osaston mukana olleet upseerit joko kuolivat tai haavoittuivat.³³⁵

Ylämaalaisien luonnehdinta innokkaina lähitaistelijoina on saanut myös keksittyjä piirteitä. Waterloo taistelusta on väitetty, että siellä 92. Gordonin ylämaalaisrykmentin jäsenet olisivat roikkuneet Scots Greys -rakuunoiden jalustimissa päästäkseen nopeammin ranskalaisten kimppuun: aiheesta on jopa maalaus. Kertomuksen alkuperä lienee erään ylikersantti Dicksonin tekaistussa kertomuksessa Waterloosta.³³⁶ Yhteenvetona voidaan kuitenkin todeta, että ylämaalaisrykmenttien taipumus pyrkiä lähitaisteluun säilyi hyvin pitkään. Vielä

332 Stewart 1822, 312-313.

333 Stewart 1822, 399.

334 HILL 1986, 168.

335 Cannon 1850, 21.

336 Epäluottamukseen on monia syitä, päällimmäisenä se, että kertomuksen taustalla on Krimin sodan innoittama keskustelu Waterloosta, joka saa ”vanhan veteraanin” muistamaan äärimmäisen tarkasti monia Waterloo kuuluisia – ja monissa kirjallisissa lähteissä kuvattuja – tapauksia. Väittääpä Dickson nähneensä itse Napoleoninkin.

tärkempää on että käsitys ylämaalaisien luontevuudesta käsikähmään säilyi vielä pidempään, sillä näkemykseen törmää vielä nykyaikanakin. NEWARKin populaari kuvaus on liioitteleva, mutta kuvastaa osaltaan suuren yleisön käsitystä ylämaalaisista sotilaina.

5.2. Ylämaalaisrykmenttien merkitys kansalliselle identiteetille

Richard Cannonin kokoamasta 74. ylämaalaisrykmentin rykmentinhistoriasta löytyy eräs kiinnostava episodi. Cannonin mukaan Ranskan vallankumoussotien alettua tämä rykmentti osallistui Pondicherryn ranskalaisen varuskunnan piirittämiseen ja valtaamiseen Intiassa vuonna 1793. Cannonin mukaan vangiksi jääneet ranskalaiset upseerit tukivat vanhaa kuningasvaltaa, mutta vallankumoustaate oli vallalla ranskalaisen miehistön ja nuoremman upseeriston parissa. Ylämaalaisrykmentin upseereita oli yhdessä arvokkaiden vankiensä kanssa seuraamassa paikallisen teatterin esitystä, kun yksi ranskalaisista nousi ja vaati orkesteria esittämään *Ca Iran*, Ranskan vallankumouksen suosituksen tunnuslaulun.³³⁷

Tulenarkaan poliittiseen tilanteeseen viittaaminen aiheutti suurta levottomuutta Ison-Britannian ja Ranskan kansalaisten välille, ja 74. rykmentin upseerit pyrkivät palauttamaan järjestyksen. Vanhin upseereista nousi puhumaan ja totesi ettei pyyntöä kansallissävelmästä tulisi kieltää, pyytäen muita Ison-Britannian edustajia kunnioittamaan esitystä. Kappale esitettiin Ison-Britannian upseerien seistessä ja ranskalaisten hurratessa, mutta heti laulun päätyttyä sama upseeri pyysi yleisöä nousemaan uudestaan Ison-Britannian ”kansallissävelmän, *Jumala varjelkoon kuningasta*” esittämistä varten. Cannonin mukaan:

”Hän vetosi nyt ranskalaisiin, muistuttaen heitä että heistä jokaisella oli kiintymys kansaansa ja muistikuvansa kodista; että rakkaus maahan oli kunniallinen periaate, jota pitäisi kunnioittaa muissa, ja sanoen olevansa varma että hänen kunnioitetut ystävänsä eivät jäisi toisiksi siinä kohteliaisuudessa, jota britit olivat juuri osoittaneet.”³³⁸

Cannonin kuvaama episodi on mielenkiintoinen monin tavoin, ja tuo nopeasti mieleen Linda COLLEYN teesin Ison-Britannian nationalismista. Se, että ylämaalaisrykmentin upseeri mielsi vuoden 1745 kapinan aikana sävelletyn kappaleen Ison-Britannian kansallislauluksi, kertoo jo siitä että jakobitismi todella

337 Cannon 1850, 12.

338 Cannon 1850, 12-13.

oli hälvennyt. Kiintoisinta on kuitenkin se, että kyseinen upseeri selvästi mielsi itsensä ensiksi britiksi, ja ehkä vasta sitten ylämaalaiseksi. Kuten toisessa pääluvussa todettiin, ylämaiden aristokratialla, josta suurin osa rykmenttien upseeristosta oli peräisin, oli jo läheisemmät suhteet Isoon-Britanniaan.

Herää kuitenkin kysymys, että onko tapahtuman kolonialistisella taustalla vaikutusta. Cannonin kuvatessa 74. rykmentin toimintaa Intiassa sen mainitaan usein toimivan yhteistyössä Ison-Britannian paikallisväestöstä värväämien sotilaiden, *sepoyden*, kanssa. Ylämaalaisrykmentin ylämaalaisuuteen ei Cannonin tekstissä kiinnitetä juurikaan huomiota, vaan se on osa eurooppalaisia joukkoja. Vaikka ylämaalaisrykmenttejä voisikin ehkä pitää Ison-Britannian imperiumin yhden väestönsosan edustajina valtaamassa toista, mitään varsinaista yhteenkuuluvuutta tai vertailua ei Cannonin kertoman mukaan tehty. COLLEYhyn palatessa käy ilmi, että juuri siirtomaakontekstissa Iso-Britannia kuvattiin nimenomaan imperiumina, ei eri kieliä puhuvien ja vuorten jakamien saarelaisten valtakuntana. Kenties sotilaspalvelu Intiassa vieraan kulttuurin keskellä vain vahvisti ylämaalaisrykmenttien kuulumuutta yleiseen eurooppalaiseen sotalaitokseen ja kulttuurinormeihin, ja sitä myötä myös Isoon-Britanniaan.

Kulttuurinen yhdistyminen oli kuitenkin hidaskäynninen ja vähintään koko 1700-luvun ajan kestänyt prosessi. Vuonna 1761 seitsenvuotisessa sodassa palvelut 42. rykmentin luutnantti Donald Campbell tuomittiin Lontoossa kuolemaan kavalluksen yrittämisestä.³³⁹ Campbell ei suostunut ottamaan vastaan anglikaanisen kirkon pastoria, vaan vaati saada tavata Skotlannin kirkon edustajan. Vaikka häntä yritettiin suostutella, Campbell pysyi kannassaan ja väitti että Skotlannin ja Englannin kirkkojen välinen ero oli suuri. Campbellin ja kolmen muun kuolemaantuomitun viimeisistä päivistä kirjaseen kirjoittanut Newgaten vankilan vanginvartija kommentoi, että Campbellin kaltaiset ihmiset oli "opetettu ajattelemaan että meidän harkitut rukouskaavamme ja merkittävät seremoniamme eivät ole paavinuskoa parempia."³⁴⁰

339 Donald Campbellin oikeudenkäyntipöytäkirja 16. syyskuuta 1761, Old Baileyn sähköinen arkisto.

340 The Ordinary of Newgate's Account of the Behaviour, Confession and Dying Words of Four Malefactors, 5. lokakuuta 1761. Old Baileyn sähköinen arkisto.

Yksi mahdollinen tapa tarkastella ylämaalaisien sitoutumista Isoon-Britanniaan on verrata sitä aikaisempiin yhteyksiin Ranskaan. LENMAN on katsonut ylämaalaisrykmenttien osallistumisen seitsenvuotiseen sotaan olleen lopullinen välirikko Skotlannin ja Ranskan historiallisessa yhteistyössä. Hän on pitänyt symbolisesti merkittävänä sitä, että Quebecin antautumisen toimitti ranskalaisupseeri Jean-Baptiste Roche de Ramezay. Miehen sukunimi oli alunperin Ramsay, ja hänen sukunsa oli muuttanut ensin Skotlannista Ranskaan ja sitten Kanadaan.³⁴¹ Onkin mielenkiintoista, että jakobiittikapinoissa taistelleet miehet päätyivät siirtomaasodan eri puolille. Yksi Ranskan armeijassa palvellut upseeri oli James Johnstone, jonka oli onnistunut paeta Skotlannista kapinan jälkeen. Lievänä pettymyksenä Johnstone ei juuri kerro tuntemuksistaan vanhoja asetovereita vastaan taistelemisesta. Hänen muistelmiensa seitsenvuotista sotaa käsittelevästä osuudesta välittyy lähinnä yksilön turhautuminen urakehityksen hyytymisestä ja aina väärällä puolella olemisesta.³⁴²

Lenman katsoo että de Ramezayt ja Johnstone edustivat häviäviä vaihtoehtoja. Yhteistyö brittihallituksen kanssa oli keino saada varallisuutta ja maita takaisin, kuten edellisessä pääluvussa todettiin. Lenman lainaa Phoinessin Malcom Macphersonia, joka luetteli sotapalveluksensa motiiveiksi oikeudenkäyntikulujen maksamisen ja ranskalaisille kostamisen: hän katsoi Ranskan epämääräisen tuen olleen päällimmäinen syy tuhoisaan kapinaan.³⁴³ Ylämaalaisrykmentit eivät kuitenkaan taistelleet vain ranskalaisia vastaan, vaikka Ison-Britannian ja Ranskan mitteli olikin keskeinen osa maiden 1700-luvun historiaa. Montgomeryn rykmentti osallistui sotaretkeen cherokee-intiaaneja vastaan seitsenvuotisen sodan aikana, ylämaalaisrykmenttejä lähetettiin Intiaan, ja Yhdysvaltain vapaussodassa ylämaalaisrykmenttejä muodostettiin jälleen kukistamaan siirtokuntien kapinaa. Myös ne ylämaalaisveteraanit, jotka olivat asettuneet asumaan Ranskalta valloitetuille alueille Kanadassa seitsenvuotisen sodan jälkeen muodostivat omia vapaaehtoispataljooniaan Ison-Britannian tueksi. Näistä muodostettiin lopulta Royal Highland Emigrant Regiment, joka verhoutui samankaltaiseen asuun kuin muutkin ylämaalaisrykmentit sijainnistaan huolimatta. Kaikki tämä viittaa siihen, että ylämaalaisrykmenttien sotilaspalveluksessa ei ollut kyse vain pelkästä

341 LENMAN 1995, 189.

342 Johnstone 1821, 447-449. Ainoa asia, joka näytti ilahduttavan Johnstonea tänä aikana, olivat brittien kärsimät menetykset hänen suunnittelemaansa linnoitteita vallatessa.

343 LENMAN 1995, 190.

palkkasoturitoiminnasta, vaan vahvasta sitoutumisesta Isoon-Britanniaan ja sen ulkopoliitiikkaan.

Ylämaalaisten osallistumista Yhdysvaltojen vapaussotaan Ison-Britannian armeijassa voidaan vertailla niihin saksalaisiin rykmentteihin, joita Iso-Britannia palkkasi kapinan kukistamista varten. On mielenkiintoista, ettei siirtokuntien brittivaltaa vastaan nouseminen näytä herättäneen myötätuntoa ylämaalaisissa. Oliko heistä siis jo tullut esimerkiksi hessiläisten tavoin Ison-Britannian käsikassaroita? Tilanne ei kuitenkaan ollut täysin samanlainen: Iso-Britannia sai hyödynnettyä saksalaisia rykmenttejä Saksan alueella yhä käytettävissä olevien yksityisarmeijoiden ja dynastisten suhteiden kautta. Saksalaiset rykmentit eivät tietenkään olleet koskaan kapinoineet Isoa-Britanniaa vastaan.

Tyhjentävin selitys lienee se, että seitsenvuotisessa sodassa taistelleet rykmentit olivat osoittaneet arvonsa jakobitismien varjoa kannoiltaan karistaville ylämaiden aatelisille. 1770-luvulla monia takavarikoituja maita ja titteleitä oli palautettu vastineeksi sotapalveluksesta: näkyvin esimerkki oli Simon Fraser, joka oli myös päässyt kuuluisaan kenraali Wolfen kuolemaa kuvaavaan maalaukseen³⁴⁴. Jopa lainsuojattomaksi julistettu MacGregorin klaani oli saanut päätöksensä kumotuksi. Nyt Yhdysvaltojen vapaussota tarjosi uuden tilaisuuden tarjota rykmenttejä Ison-Britannian hallinnolle, ja ne aateliset maanomistajat jotka eivät olleet vielä näin tehneet tarttuivat innolla tilaisuuteen. Kuten toisessa pääluvussa todettiin, ylämaalaisrykmenttien lukumäärä kasvoi sodasta sotaan.

Yksi yhtäläisyys hessiläisten ja ylämaalaisten välillä näyttää kuitenkin olleen kyseisessä konfliktissa: Stewartin perusteella vaikuttaa siltä, että heitä käytettiin melko samanlaisiin tehtäviin. Hän mainitsee erikseen Black Watchin olleen erillään pääarmeijasta vartioimassa etuvartioita hessiläisten kanssa ensimmäisenä sotatalvena 1776. Stewart erottelee ylämaalaiset kevyestä jalkaväestä, mutta mainitsee Black Watchin toimineen usein yhteistyössä kevyiden ja krenatööriosastojen kanssa.³⁴⁵ Rykmentin sisäinen jako kevyeen komppaniaan, rivikomppanioihin ja krenatöörikomppaniaan oli kuitenkin käytössä, sillä

344 *The Death of General Wolfe*, Benjamin West 1770, öljy kankaalle. Fraser esiintyy maalauksessa klaanitartaanissaan, vaikka ei todellisuudessa ollut paikalla.

345 Stewart 1822, 396.

Brandywinen taistelun (1777) osalta Stewart mainitsee 42. rykmentin kevyen komppanian olleen ainoa, joka kärsi tappioita. Vaikuttaa siltä, että vaikka Black Watch noudatti organisaatiossaan brittiarmeijan vakiintunutta jakoa, sille annettiin silti usein erityisempiä tehtäviä kevyen jalkaväen ja krenatöörien tavoin. Ylämaalaisten aikaisemmissa sodissa osoittama aggressiivisuus näyttää säilyneen: Trentonin taistelussa 1776 42. rykmentin harhautushyökkäys muuttui oikeaksi, kun sitä alettiin tulittaa. Rykmentin viimeisin iso sotatoimi oli Charlestownin piiritykseen osallistuminen vuonna 1781. Brittiarmeijan antauduttua Yorktownissa samana vuonna taistelut hiipuivat, ja rykmentissä alkoi esiintyä jonkin verran karkuruutta.³⁴⁶ Sodan päätyttyä rykmentin komppanioiden määrää vähennettiin kahdeksaan ja niiden miesmäärää viiteenkymmeneen. Kotiin lähtevien tilalle otettiin miehiä muista ylämaalaisrykmenteistä sekä kahdesta 'alamaalaisesta' rykmentistä.³⁴⁷

Yhdysvaltain vapaussodan päätyttyä 42. rykmentti palasi Skotlantiin, joskin vasta vuonna 1789. Sen asemapaikkana toimi Edinburgh, missä rykmentti toimitti muun muassa palokunnan tehtäviä. Ranskan vallankumouksen jälkeisessä kiristyneessä ilmapiirissä rykmenttiin alettiin jälleen värvätä ihmisiä, mutta ylämaiden elinkeinojen ja maanomistuksen muuttuessa halukkaita löytyi entistä vähemmän. Stewartin mukaan vuosien 1790-3 värväyskierrokset jäivät tavoitteistaan, ja rykmenttiä oli täydennettävä paikallisten aatelismiesten perustamilla itsenäisillä komppanioilla. Vuonna 1792 Black Watch joutui suoraan tekemisiin ylämaiden muutosten kanssa. Pohjoisen Ross-shiren asukkaiden keskuudessa alkoi protestiliike, jossa ihmiset ajoivat lampaita pois niityiksi muutetuilta entisiltä mailtaan. Rykmentti lähetettiin palauttamaan järjestystä, mutta yhteenottoja ei syntynyt. Stewart oli itse mukana rykmentin nuorena sotilaana, ja hänen mieleensä jäi rykmentin keskuudessa vallinnut ristiriita määrätietoisen velvollisuudentunnon ja omien sukulaisten vastustamisen välillä.³⁴⁸ Tapaus kertoo kuitenkin selkeästi siitä, ettei 42. rykmentin uskollisuutta enää epäilty kuten 1740-luvulla.

Ranskan vallankumoussotien alkaessa ylämaalaisrykmentit palvelivat Alankomaissa. Liittoutuneiden armeijan jouduttua vetäytymään ankarissa oloissa

346 Stewart 1822, 396-397.

347 Stewart 1822, 397.

348 Stewart 1822, 400-402.

42. rykmentti selvisi vähin menetyksin ja palasi Englantiin. Sieltä se otettiin osaksi armeijaa, joka lähetettiin valtaamaan Ranskan siirtomaita Karibiassa. Rykmentti varustettiin ylämaalaisasun sijaan housuilla ja huopahatuilla, joiden katsottiin soveltuvan paremmin paikalliseen ilmastoon: Stewartin mielestä lopputulos oli hyvin epäsotilaallisen näköinen. Merenkulun vaikeuksien vuoksi vain osa armeijasta pääsi perille, mutta Ranskan siirtokunnat saatiin vallattua. Ylämaalaisrykmentti jatkoi innokasta hyökkäysperinnettään, mutta ei ilman tappioita. St Vincentin valloituksessa Stewart ajautui noin 30 miehen kera siirtokunnan viimeisen linnoituksen muurin juurelle. Komentavan upseerin päätettyä tarjota viimeisille puolustajille antautumista Stewartin ryhmä lähti juoksemaan takaisin kohti pääjoukkoa, jolloin muureilta ammuttu yhteislaukaus surmasi kaksi veljestä jotka olivat liittyneet samaan aikaan armeijaan Stewartin kanssa.³⁴⁹

Taistelut Karibiassa olivat kuluttavaa sissisotaa vaikeassa maastossa, ja Stewartin mielestä rykmentin henki alkoi rappeutua. Juopottelua ja karkuruutta esiintyi entistä enemmän. Taistelujen päätyttyä vuonna 1797 rykmentti palasi Englantiin, mutta siirtyi pian Gibraltarille. Seuraava suuri sotilasoperaatio oli maihinnousu Egyptiin vuonna 1801. Egyptiin hyökkäävässä brittiarmeijassa oli kolme ylämaalaisrykmenttiä: Black Watch, 92. Gordonin rykmentti sekä 79. Cameronin rykmentti.³⁵⁰ Armeija nousi maihin Aboukirissa ja ajoi rantaa puolustavat ranskalaiset pakoon pistinhyökkäyksellä.³⁵¹

Egyptin kampanjan suurin yhteenotto tapahtui Aleksandrian lähellä 21. maaliskuuta. Egyptiin jäänyt ranskalaisarmeija hyökkäsi varhain aamulla brittiarmeijaa vastaan melko sekavassa taistelussa, jossa ylämaalaiset olivat suojautuneet läheisiin raunioihin - Stewart uumoili niiden olevan jääne Ptolemaiosten ajoilta. Ylämaalaiset päätyivät täälläkin tekemään rynnäkön ranskalaisten lisäjoukkojen lähestyessä brittijoukkoja raunioiden vasemmalta puolelta. Stewartin mukaan komentajana ollut sir Ralph Abercrombie kannusti

349 Stewart 1822, 492.

350 Stewart 1822, 448.

351 Stewart 1822, 456. Taistelun jälkeen Stewart kertoo löytäneensä miehen, jota oltiin jo hautaamassa, mutta jonka hän huomasi olevan elossa. Yksi ylämaalaisista ei ensin uskonut häntä, vaan totesi miehen olevan "yhtä kuolleen kuin Cullodenissa tapetun isoisäni." Haavoittunut vietiin hoitoon ja kaikesta päätellen toipui.

ylämaalaisia "kielellä jonka voiman he aina tunsivat"³⁵² eli gaeliksi. Abercrombie käski "urheita ylämaalaisiaan" muistamaan "maataan ja esi-isiään". Kyseessä oli selkeä vetoamus juuri Skotlantiin, vaikka taistelua käytiin Ison-Britannian puolesta.

Hyökkäävät ylämaalaiset näkivät kuitenkin onnistuneen rynnäkkönsä jälkeen ranskalaisen ratsuväen saapuvan paikalle, ja miehet käskettiin palaamaan takaisin raunioiden suojaan. Tulituksen melskeessä kaikki eivät kuitenkaan kuulleet käskyä, ja osa ylämaalaisista jäi alttiiksi ratsumiehille sekavassa muodostelmassa. Vaikka ensimmäisessä käsittelyluvussa todettiin ratsuväkihyökkäysten olevan suuri uhka ylämaalaisille, Stewartin hämmästykseksi eristyksiin jääneet miehet onnistuivat puolustautumaan "yksitellen tai pienissä ryhmissä". Apuun saapunut prikaati onnistui pelastamaan ylämaalaiset. Taistelun hiipuessä ylämaalaiset jäivät kuitenkin alttiiksi ranskalaiselle tykistölle, joka teki suuria aukkoja riveihin. Tykkitulessa avuttomana seisominen oli Stewartin mielestä "brittisotilaan luonteen testi" jonka ylämaalaiset läpäisivät. Se osoitti Stewartin mielestä sen, että ylämaalaisen aggressiivisuuden lisäksi heidän kurinalaisuutensa oli brittiarmeijan muiden yksiköiden tasolla.

Ylämaalaiset menettivät Aleksandrian taistelussa kuusi upseeria ja 48 sotamiestä kaatuneina, sekä kahdeksan upseeria, kuusi aliupseeria ja 247 sotamiestä haavoittuneina. Stewart, joka oli yksi haavoittuneista upseereista³⁵³, oli sitä mieltä että jos ylämaalaiset eivät olisi hyökänneet, he olivat kärsineet enemmän tappioita. Luultavasti tämä kokemus Aleksandriasta sai Stewartin vakuuttuneeksi siitä, että hyökkääminen oli aina parempaa kuin puolustautuminen. Tätä teesiä hän toistaa useasti muistelmissaan perustellessaan ylämaalaisen erityisyyttä. Yksi taistelussa kaatuneista oli myös gaelin kielellä puhunut komentaja Ralph Abercrombie, jonka kuolemaa Stewart kuvailee mitä ylväimmäksi.³⁵⁴ Stewart maalaa kuvauksellaan joko tarkoituksella tai tiedostamattaan ylämaalaisen komentajasta brittiläisen kenraalin perikuvan.³⁵⁵ Urhoollisen johtajuuden ideaali ja taistelussa kuolemissa glorifiointi

352 Stewart 1822, 467.

353 Stewart listaa itsensä vaatimattomasti kolmannessa persoonassa tappiolistaansa, mutta toteaa myöhemmässä alaviitteessään haavansa olleen vakava.

354 Stewart 1822, 476-479.

355 Philip James de Loutherbourgin taistelusta vuonna 1802 tekemä maalaus jatkaa samaa perinnettä kuvatessaan haavoittuneen Abercrombyn upseeriensa ympäröimänä voiton hetkellä, ylämaalaisen seisossa joukon vierellä ja osoittaessa kohti taistelua. *The Battle of Alexandria, 21 March 1801*, öljy kankaalle, National Galleries Scotland.

kuvataiteessa on yksi Colleyn mainitsemista tavoista vahvistaa brittiläisen yläluokan identiteettiä.³⁵⁶

Aleksandrian taistelusta tuli yksi ylämaalaisrykmenttien juhlituista voitoista. Stewart nostaa esille mielenkiintoisen yhteyden ylämaalaisklubien ja ylämaalaisrykmenttien välillä. Kuten aiemmin on todettu, ylämaalaisklubit pyrkivät 'ylläpitämään ylämaalaista identiteettiä ja sotilaallista luonnetta'³⁵⁷, ja monet niiden jäsenistä olivat jossain vaiheessa palvelleet Ison-Britannian armeijassa. Napoleonin sodat kannustivat klubeja ottamaan enemmän yhteyttä ylämaalaisrykmentteihin. Stewart kertoo, että Egyptin sotaretken päätyttyä Lontoon ylämaalaisklubi keräsi varoja muistomitalien lyömiseksi 42. rykmentille, jonka komentaja Sir Ralph Abercromby oli kaatunut. Hankkeen tarkoitus oli myös kunnioittaa vihollisen sotailun siepannutta ylämaalaissoitilasta, mutta koska jäi epäselväksi kuka taistelun sekasorrossa itseasiassa oli ensin napannut kyseisen voitonmerkin, se peruttiin. Napoleonin sotien päätyttyä hanke herätettiin henkiin Stewartin ollessa Lontoon klubin varapresidentti.³⁵⁸

Työn tuloksena vuonna 1817 Lontoon ylämaalaisklubi järjesti Aleksandrian taistelun vuosipäivänä tilaisuuden, jossa 42. rykmentin edustajalle luovutettiin muistolaatta, jolla klubi halusi osoittaa kunnioitusta joukko-osastolle, joka "yli seitsemänkymmenen vuoden ajan oli osallistunut maansa sotilaallisen luonteen ylläpitämiseen."³⁵⁹ Klubin silloinen presidentti, Yrjö III:n toinen poika prinssi Frederick, titteliltään Yorkin herttua, piti puheen jossa hän kertasi Black Watchin historiaa Fontenoystä Waterlooohon.³⁶⁰ Hannoverin huoneen jäsenten paikat ylämaalaisklubin hallituksessa ovat varsin kiinnostavia. Ensimmäinen hannoverilainen puheenjohtaja oli prinssi Frederickin pikkuveli Augustus Frederick, Sussexin herttua ja Invernessin jaarli, joka valittiin virkaan vuonna 1806.³⁶¹ Kuninkaalliset jäsenet ovat vahva osoitus siitä, että ylämaalaista identiteettiä vaaliva klubi oli onnistunut saavuttamaan vakiintuneen aseman brittiläisen imperiumin jäsenenä.

356 COLLEY 2003, 179-182.

357 *Highland Society of London, Rules and Bye-Laws* 1873, 7.

358 Stewart 1822, 492-495.

359 Stewart 1822, 494

360 *Ibid.* 1822, 494.

361 *Highland Society of London, Rules and Bye-Laws* 1873, 22-24.

Egyptin sotaretken päätyttyä jäljelläolevien ranskalaisjoukkojen antautumiseen ylämaalaisrykmentit siirrettiin Gibraltarille. Ne osallistuivat brittien ensimmäiseen Espanjan sotaretkeen, joka jumiutui huolto-ongelmiin ja yhteistyöpulmiin espanjalaisten ja portugalilaisten kanssa. Ranskalaisten vahvistusten saavuttua Napoleonin itsensä johdolla armeija joutui vetäytymään takaisin kohti Portugalia keskellä talvea.

On mielenkiintoista verrata ylämaalaisrykmenttien koettelemuksia osana vetäytyvää armeijaa vuoden 1745 jakobiittikapinaan. Kuten ensimmäisessä pääluvussa todettiin, moni kirjoittaja kuvasi hämmästyneenä ylämaalaisten strategista nopeutta ja kestävyyttä talvisessa maastossa. Espanjan sotaretken vetäytymisessä osana muuta armeijaa ei enää näkynyt tällaista liikkuvuutta, vaan rykmentit kärsivät yhdessä muiden kanssa. Kersantti Robertson, joka palveli 92. Gordonin rykmentissä, kuvasi vetäytymisen aikana tapahtunutta kurin romahdusta. Miehiä oli vaikea saada tottelemaan, upseerit nukahtivat ratsujensa selkään ja uupuneita sotilaita jäi jälkeen ja ranskalaisten vangiksi.³⁶² Osana tykistön, ratsuväen ja kuormaston muodostamaa armeijaa ylämaalaisten perinteisiin vahvuuksiin kuulunut strateginen liikkuvuus näyttää kadonneen. Robertson selitti asiaa seuraavasti:

"Kotona ollessaan brittisotilaalle annetaan kaikki hänen tarvitsemansa eikä hän tietystikään osaa elää ilman kaikkia niitä mukavuuksia joihin hän on tottunut. Armeijassa on niin paljon säännöstelyä, että mitä tahansa poikkeamista annetuista ohjeista pidetään suurena rikkeenä; ja seurauksena oli, että kun armeija pakotettiin elämään niukasti ja kärsimään koettelemuksia joihin se ei ollut tottunut, se joutui sekasortoon. [...] Ei edes yksi kymmenestä meistä ollut tottunut sotaretkiin, kun taas ranskalaiset [...] olivat sopeutuneet koettelemuksiin jo joidenkin vuosien verran."³⁶³

Robertsonin kuvauksessa hänen rykmenttinsä oli selkeästi ja erottamattomasti osa brittiarmeijaa kaikkine sen hyveineen ja ongelmineen. Onkin kuvaavaa, että hän puhuu juuri brittisotilaista eikä ylämaalaisista. Robertson kuitenkin kertoo Englantiin palattuaan hävittäneen kaikki likaiset vaatteensa paitsi

362 Robertson 1911, 78-80.

363 Robertson 1911, 84.

ylämaalaislakkinsa, jolla selvästi oli hänelle tunnearvoa.³⁶⁴ Juuri vaatetus näyttäisi pysyneen erityisyyttä antavana tekijänä, joka erotti rykmentin muista rivijoukoista. Robertson nostaa esille myös toisen ylämaalaisten erikoisuuden: musiikin. Robertsonin kertomus Aray del Molinan kaupungin valloituksesta vuonna 1811 on erityisen mielenkiintoinen. Robertsonin mukaan 92. rykmentti hiipi varhain aamulla kaupungin kaduille ja suuntasi kohti kaupungin toria, jolloin rykmentin piiparit alkoivat soittaa säveltä "Hey Johnnie Cope" - Prestonpansin voitosta kertovaa pilkkalaulua vuoden 1745 kapinasta. Säkkipillisoitto houkutteli Robertsonin mukaan puoliunessa olevan viholliskomentajan ulos kadulle, jolloin hänet otettiin vangiksi.³⁶⁵

COLLEY on maininnut musiikin merkityksen Ison-Britannian armeijan ja vapaaehtoisjoukkojen värvämisessä³⁶⁶, ja hänen huomionsa musiikin verrattaisesta harvinaisuudesta voidaan mielestäni ylettää myös ylämaalaisiin. Ylämaalaisrykmentit veivät säkkipillimusiikkiaan mukanaan, eikä soittimen kimeästä äänestä voinut erehtyä. Erilaisessa kuvataiteessa esiintyy usein romanttinen kuva keskellä kiivainta taistelua soittavasta piiparista, mutta Stewart mainitsee vain harvan tapauksen jossa piipari on soittanut taistelun aikana. GIBSON kuitenkin pitää syynä sitä, että säkkipillin soitto oli sääntö eikä poikkeus.³⁶⁷ Siinä missä rumpalien tehtävänä oli viestittää käskyjä, piiparien musiikkia pidettiin innostavana.

Kyseinen musiikki jäi eittämättä helposti sekä sivustakatsojien että vastustajien mieleen, mutta yhdistyi näiden mielessä erityisesti Isoon-Britanniaan. Säkkipilli oli alun perin ylämaalaisten keino esittää omaa identiteettiään, mutta siitä tuli myöskin yksi koko brittiarmeijan symboleista. GIBSON on huomauttanut ylämaalaismusiikin levinneen brittiarmeijaan ei vain ylämaalaisrykmenttien, vaan myös niistä muihin rykmentteihin siirtyneiden veteraanien ja mahdollisesti englantilaisissa rykmenteissä palvelleiden ylämaalaisupseereiden seurueiden kautta.³⁶⁸ Musiikin merkitys ei jäänyt vain 1700-luvulle, vaan on jatkunut tähän päivään.

364 Robertson 1911, 85.

365 Robertson 1911, 118-120.

366 COLLEY 2003, 307.

367 GIBSON, passim.

368 GIBSON 2000, 75.

Ylämaalaisrykmenttien osallistuminen Waterloo taisteluun kiteyttää monin tavoin niiden sotilaspalveluksen aikana tapahtuneet muutokset: tiivistyneen yhteyden Isoon-Britanniaan, integraation brittiarmeijaan sekä heräävän kansallistunteen. Tämän perusteella katson sen lähemmän tarkastelun olevan perusteltua.

Robertsonin mukaan Belgiaan saapunut 92. rykmentti keräsi paljon yleisöä, sillä "kukaan heistä ei ollut ennen nähnyt ylämaalaisasuun verhoutuneita."³⁶⁹ Rykmentti sai näkyvyyttä myös yläluokan piirissä, sillä juuri ennen Waterloota pidetyssä Richmondin herttuattaren tanssiaisissa 92. rykmentin aliupseereita esitti perinteisiä ylämaalaistansseja belgialaiselle aatelistolle.³⁷⁰ Kohtaus kuvastaa hyvin ylämaalaisrykmenttien roolia Skotlannin ylämaiden kulttuurin tunnetuksi tekemisessä, mutta siinä näkyy myös hiipuvan klaanijärjestelmän viipyilevä vaikutus. Richmondin herttuatar Charlotte Lennox oli omaa sukuaan Gordon ja 92. rykmentin vuonna 1794 perustaneen herttua Alexander Gordonin tytär. Kutsumalla "oman" rykmenttinsä jäseniä juhliinsa herttuatar ja tämän suku saattoi sekä erottautua muista että osoittaa antaneensa oman panoksensa Ison-Britannian hyväksi.

Robertsonin ilmaisema ilo muista ylämaalaisrykmenteistä on kuitenkin mielenkiintoinen. Wellingtonin armeijaan kuului Royal Scots -rykmentti, 42. rykmentti eli Black Watch, 79. rykmentti ja Robertsonin oma 92. rykmentti. Royal Scotsin läsnäolo on erityisen kiinnostavaa, sillä se oli yksi vanhimmista Ison-Britannian rykmenteistä. Royal Scots ei teknisesti ollut ylämaalaisrykmentti, vaan jo 1600-luvulla perustettu tavallinen jalkaväkiyksikkö, joka värväsi Skotlannista. Robertson ei kuitenkaan tehnyt erottelua: "[O]limme mielissämme niin monen skotin tapaamisesta, erityisesti niiden urheiden miesten joiden kanssa olimme taistelleet rinta rinnan Egyptissä ja Tanskassa, Corunnassa, Fontesissa ja Vittoriassa; Pyreneillä, Bayonnassa ja Toulousessa - 'veljiä aseissa, mutta kilpakumppaneita maineessa."³⁷¹

369 Robertson 1911, 151.

370 Robertson 1911, 153. Robertson itse ei ollut yksi tanssijoista.

371 Robertson 1911, 151

Robertsonille kaikki rykmenttien jäsenet olivat yksinkertaisesti skotteja: vanhasta jaosta ylä- ja alamaalaisiin ei ole jälkeäkään hänen kuvauksessaan. Siinä missä Stewart huolehti "hyvän" ylämaalaisen sotilasaineksen heikentymisestä elämäntapojen muutosten seurauksena, Robertson ei pelännyt 'ylämaalaisuuden' puolesta. Voitaisiin mielestäni siis hyvin esittää, että Napoleonin sotien loppunäytökseen mennessä ylä- ja alamaiden aiemmin erilliset kulttuurit olivat jo sulautumassa yhdeksi "skottilaiseksi" kulttuuriksi, joka otti monia ulkoisia piirteitään ylämailta. Ylämaalaisrykmenteillä oli näkyvä osa ylämaalaisien tapojen ja musiikin maineen levittämisessä.

Robertsonin rykmentti osallistui Waterloota edeltäneeseen Quatre Brasin taisteluun 16. kesäkuuta 1815 muiden ylämaalaisrykmenttien kanssa. Robertson näki Black Watchin ja 79. rykmentin joutuvan ankaran ratsuväkihyökkäyksen kohteeksi sekä todisti Braunschweigin herttuan epäonnistunutta vastahyökkäystä. Herttuan ratsuväen pakoon ajanut ranskalainen ratsuväki hyökkäsi myös Robertsonin rykmenttiä vastaan, mutta joutui ristituleen. Hengissä selvinneet ratsastajat otettiin vangeiksi, jos he eivät tehneet vastarintaa: Robertsonin mukaan rykmentin miehet olivat "raivostuneita" eivätkä antaneet armoa miekkaan tarttuville. Vangeilta rykmentti sai tietää itse Napoleonin olevan heitä vastassa. Robertson kertoo tämän tiedon kannustaneen miehiä, sillä he halusivat "pitää tahrattomana maineen, jonka brittiarmeija oli saavuttanut kovalla työllä monella verisellä taistelukentällä."³⁷² He halusivat näyttää Napoleonille olevansa "kovempaa ainesta kuin ne joita hän oli tottunut jahtaamaan pitkin ja poikin Eurooppaa."³⁷³

92. rykmentti ja muut ylämaalaiset kärsivät ankaria tappioita Quatre Brasissa tykkitulesta ja jalkaväkihyökkäyksistä. Rykmentin komentaja, eversti Cameron, kuoli haavoihinsa, ja Robertson itse haavoittui päähän illalla yrittäessään johtaa miehiä valtaamaan ranskalaisten tykkejä. Nimenhuudon perusteella rykmentti oli menettänyt 250 rivimiestä ja 34 upseeria everstistä kersanttiin. Yön aikana Wellingtonin herttua vieraili yksikön luona yhdessä kenraali Hillin kanssa: Hillin ylistäessä rykmenttiä Wellingtonille herttua sanoi tietävänsä, mihin ylämaalaiset

372 Robertson 1911, 155.

373 Robertson 1911, 156.

pystyvät ja löytävänsä heille pian lisää tekemistä.³⁷⁴ Stewartille nämä kuuluisan henkilön kehut olivat mitä arvokkain tunnustus.³⁷⁵

Itse Waterlooossa 18. kesäkuuta Robertsonin rykmentti sijoitettiin Le Haye Saintin maatilaa lähelle. Sateisen sään vuoksi kylmettyneille miehille jaettiin giniä lämmikkeeksi, mutta pian ranskalaisten tykkituli alkoi jälleen surmata miehiä. Rykmentti ei voinut vastata tuleen, vaan joutui seisomaan paikoillaan pensasaidan takana, joka peitti heidät tykinkuulilta mutta ei suojannut sirpaleilta. Levottomaksi käynyt rykmentti käskettiin etenemään pensasaidalle, kun ranskalaisten marssirivistöjen nähtiin lähestyvän. Miesten kiiruhdettua paikalle he kuitenkin havaitsivat ranskalaisten ehtineen jo aidan toiselle puolelle. Robertson kuvailee miesten reaktiota:

"Me hurrasimme kovaa, ja huusimme taaksemme järjestäytyneille Scots Greys-rykmentille: 'Skotlanti ikuisesti!' Silloin joku rykmentistä huusi 'rynnäkköön', jolloin koko rykmentti murtautui kerralla pensasaidan läpi ja ryntäsi päätäpätkää ranskalaista rivistöä kohti. Tämä hyökkäys oli niin äkkinäinen ja odottamaton, että se sai heidät sekasortoon. Tällä kriittisellä hetkellä Greysit laukkasivat pyörretuulen lailla avuksemme [...]"³⁷⁶

Scots Greys -rykmentti oli ratsuväkirykmentti, jonka hyökkäys Waterlooossa on Jane Butlerin kuuluisan "Scotland Forever" -maalauksen aihe. Hyökkäystä voisi ehkä pitää ylämaalaisten sotilaspalveluksen tiivistymänä. Hyökkäyshuuto vetosi selkeästi nousevaan kansallisylpeyteen, ja sillä pyydettiin avuksi toista skotlantilaista osastoa, vaikka taistelua käytiin Ison-Britannian puolesta. On tietysti selvää, että kohtausta on runsaasti romantisoitu jälkikäteen. Robertsonin kertomuksen aikaisemmat maininnat osoittavat, että rykmentin miehiä motivoi myös ylpeys kuulumisesta Ison-Britannian armeijaan. Kriittisellä hetkellä rykmentti näytti kuitenkin turvautuvan Stewartin kuvailemaan "luonteenomaiseen" toimintaan, rohkeaan ja aktiiviseen hyökkäykseen. Sen kannustimena ei kuitenkaan ollut enää pelkkä oma klaani eikä toisaalta vain ajatus Isosta-Britanniasta, vaan jotain niiden väliltä: kansakunta ja maa nimeltä Skotlanti.

374 Robertson 1911, 57.

375 Stewart 1822, 587.

376 Robertson 1911, 160

Yhteenvetona voidaan todeta, että palvellessaan brittiarmeijassa ylämaalaisrykmentit menettivät perinteisen liikkuvuutensa, vaikka niitä aluksi käytettiin ikään kuin kevyenä jalkaväkenä. Myös varustuksen asteittainen yhdenmukaistaminen muokkasi hitaasti ylämaalaisrykmenttejä muiden jalkaväkirykmenttien kaltaisiksi. Ne kuitenkin säilyttivät aggressiivisen maineensa, ja on monia esimerkkejä niiden hakeutumisesta lähitaisteluun vaikka se ei olisikaan ollut taktisesti järkevää. Tämä innokkuus hyökätä näyttää säilyneen, vaikka rykmenttien rakenne muuttui toisessa pääluvussa kuvatulla tavalla. Vaikuttaa siltä, että rykmenttien keskinäisten klaanisiteiden rinnalle nousi vahva *esprit de corps*, tunne erityiseen skotlantilaiseen joukko-osastoon kuulumisesta.

Rykmenttien selkeä erottuminen muista joukoista teki Skotlantia tunnetuksi maailmalla. Vaikka rykmentit palvelivat Isoa-Britanniaa siirtomaakontekstissa, ne erottuivat myös vierailta asemapaikoillaan omana ryhmänään. Tämä eroavaisuus säilyi, vaikka joukot toisinaan olosuhteiden pakosta käyttivätkin tavanomaisempaa varustusta. Osallistuminen Napoleonin sotiin sinetöi ylämaalaisrykmenttien näkyvyyden: niitä sekä muodostettiin runsaasti sotaa varten - vaikkakin vain kodinturvajoukoiksi - että kuvailtiin laajasti muistelmissa ja muussa aikalaiskirjallisuudessa. Skotlantilaista kulttuuria tukevat klubit tekivät työtä korostaakseen Skotlannin panosta ajan suureen konfliktiin. Ylämaalaisuudesta tuli salonkikelpoista eksotiikkaa, jota brittiaatelisto saattoi esitellä liittolaisilleen. Samalla ylämaalaisen ja alamaalaisen kulttuurin ulkomuodot alkoivat yhä vahvemmin sekoittua ja yhtenäistyä skotlantilaiseksi kulttuuriksi. Se oli osa uutta brittiläistä identiteettiä, siinä määrin että säkkipillit ja tartaanit kelpasivat myös brittiläisen imperiumin symboleiksi, mutta sen alkuperää ei voinut unohtaa.

6. Lopuksi

Kokonaisuutena ylämaalaisklaanien siirtyminen Ison-Britannian sotalaitokseen voidaan nähdä paikallisen eliitin haluna integroitua uuteen valtiojärjestykseen. Suurvaltojen väliset konfliktit ja Ison-Britannian siirtomaasodat tarjosivat sen köyhimpien alueiden paikallisjohtajille mahdollisuuden tarjota sitä resurssia, jota heillä eniten oli: asekuntoista väestöä. Ison-Britannian näkökulmasta ylämaalaisklaanien vapaaehtoinen organisointi armeijan rykmenteiksi vähensi dynastisen konfliktin mahdollisuutta ja paransi yleistä turvallisuutta. Ison-Britannian poliittinen eliitti olisi luultavasti mielellään nähnyt vieraaksi ja jopa barbaariseksi mielletyn kulttuurin sulautuvan samalla uuteen brittiläiseen identiteettiin, mutta näin tapahtui vain osittain. Sotapalvelus tarjosi jakobiittikapinoissa 'väärän' puolen valinneillekin klaaneille mahdollisuuden ylläpitää omaa kulttuuriaan ja siihen liitettyjä arvoja.

Monet aikalaikirjoittajat pitivät ylämaiden klaaneja luonnostaan sotalaisina. Syiksi katsottiin ylämaiden ankarat elinolot ja yleinen köyhyys, mikä kannusti ryöstöretkiin. Keskinäiset riidat ja ryöstöt taas loivat koko klaanijärjestelmän logiikan, kun yhteisöt organisoivat oman puolustuksensa muita vastaan. Vaikka eräänlaisena ihanteena tai oletuksena pidettiin sitä, että kaikki klaanien jäsenet olivat asekuntoisia ja uskollisia päällikölleen, tosiasiasa klaanien sisäiset erot olivat hienovaraisempia. Klaaneja yhdistyi ja hajosi avioliittojen ja uusien sukuhaarojen myötä, ja päälliköt ylläpitivät usein omaa soturijoukkoaan. Nämä päällikön läheiset asemiehet saivat vuokratuloja muilta klaanin jäseniltä ja saattoivat keskittyä täysipäiväisesti aseharjoitteluun. Konfliktit eivät rajoittuneet vain klaanien kiistoihin, vaan ylämailla oli jo keskiajalta lähtöisin oleva vahva palkkasoturiperinne.

Klaaneilla oli oma perinteinen sodankäyntitapansa, joka painotti shokkia ja vastustajan tahdon murentamista yhdellä hyökkäyksellä. Klaanien sotajoukkoja pidettiin myös hyvin liikkuvina ja kestävinä. Klaanien liikkumista nopeutti se, että ne eivät keskittyneet juuri ollenkaan piirityssodankäyntiin vaan pelkästään jalkaväkeen. Joukkojen pysyvyys oli kuitenkin ongelma, sillä päälliköt eivät tosiasiasa voineet pakottaa miehiään pysymään sotajoukon riveissä pitkään. Klaanien perinteinen taktiikka, ylämaalaisrynnäkö, säilytti asemansa klaanien

keskuudessa osittain olosuhteiden ansiosta, mutta ei lopulta kyennyt kukistamaan hyvin johdettua ja hyvissä asemissa olevaa Ison-Britannian armeijaa.

Ylämaalaisrykmenttien esiaste olivat itsenäiset komppaniat, joista ensimmäinen oli vuonna 1739 perustettu Black Watch. Komppanioiden tehtävänä oli ylläpitää järjestystä ylämailla ja toimia poliisivoimana. Useista kuvauksista käy kuitenkin ilmi, että ne olivat alttiita korruptiolle. Komppanioiden perustaminen oli klaanien johtajille keino saada ja jakaa virkoja sekä palkkatuloja alustalaisilleen, ja komppanioissa oli eittämättä olemattomia sotilaita. Kuten Thompsonin kirjoittamasta kuvauksesta käy ilmi, myös rivimiehet saattoivat katsoa rikollista toimintaa läpi solmien sukuyhteyksien tai lahjusten vuoksi. Edward Burtin kuvauksesta taasen käy selväksi, että itsenäiset komppaniat käyttivät perinteistä ylämaalaista varustusta erottuen selvästi armeijan sotilaista. Nämä erityispiirteet, kuten upseerien todennäköisesti pimeästi palkkaamat säkkipillisoittajat, siirtyivät suoraan ylämaalaisrykmentteihin.

Ylämaalaisrykmenttejä pyrittiin käyttämään yhtenäisenä osana Ison-Britannian armeijaa, eikä perinteistä ylämaalaisrynnäköä enää pidetty taktiikan tärkeänä osana. Rykmenttien muodostamiseen kannusti paikallisen eliitin halu tarjota sotavoimaansa Ison-Britannian käyttöön ja ylämaalaisten maine kestävinä ja urheina taistelijoina, jotka pärjäisivät vaikeissakin ilmastoissa. Rykmenteissä kuitenkin säilyi aggressiivisuuden ja henkilökohtaisen urheuden arvostusta, mitä muut aikalaiskommentaattorit pitivät edesvastuuttomana. Kokonaisuutena ylämaalaisrykmentit kuitenkin sulautuivat osaksi brittiarmeijaa ja ne omaksuivat sen taktiikat ja toimintatavat. Kersantti Robertsonin muistelmat Espanjan sotarekkestä antavat ymmärtää, että ylämaalaisrykmenteistä tuli samalla myös alttiita suurempien armeijoiden huolto-ongelmille.

Rykmentit tarjosivat miesvoimaa, mutta brittiläisen imperiumin laajenemista ei voi väittää yksin ylämaalaisrykmenttien ansioksi, kuten NEWARK toisinaan esittää. Olen enemmänkin samaa mieltä BLACKIN ja LENMANIN kanssa siitä, että suurempi merkitys oli Ison-Britannian merivoimalla. Ylivoimaisuus merellä mahdollisti verrattain syrjäisestä Skotlannista lähtöisin olevien joukkojen matkustamisen Pohjois-Amerikkaan, Karibialle ja Intiaan. On kuitenkin totta, että kulkiessaan maailmalla

rykmentit herättivät huomiota musiikillaan ja vaatetuksellaan, minkä vuoksi maininnat ja kommentit niistä lienevät korostuneita.

Ajan myötä ylämaalaisrykmenttien lähitaisteluhakuisuutta vähennettiin yhdenmukaistamalla rivimiesten aseistusta, ja perinteisen taistelutavan hälvetessä asusteista ja alkuperästä tuli tärkeä identiteetin lähde. Ylämaalaisrykmenteistä muodostui instituutioita, joihin alettiin hiljalleen värvätä myös ylämaiden ulkopuolisia ihmisiä - rykmentissä palveleminen 'teki' heistä ylämaalaisia. Myös rykmenttien ulkoasua haluttiin yhdenmukaistaa muun brittiarmeijan kanssa, mutta näitä pyrkimyksiä protestoitii ankarasti. Stewartin tapaiset kommentaattorit väittivät ylämaalaisten erityisyyden olevan vaalittava asia, joka takaisi tehokkaita alokkaita armeijan tarpeisiin. Eniten rykmenttien erityispiirteiden säilymiseen vaikutti kuitenkin mielestäni niiden alkuperä paikalliseliitin tarjoamina joukkoina - vastapalvelukseksi sotapalveluksestaan joukot saivat ylläpitää erityisiä tunnusmerkkejään.

Ylämaalaisrykmenttien menestys Ison-Britannian sodissa takasi niiden säilymisen. Vaikka aggressiivisuutta moitittiin, rykmentit olivat läsnä monissa merkittävässä Ison-Britannian käymissä taisteluissa, ja niiden rooli kasvoi aina Napoleonin sotiin saakka. Viimeistään Waterlooohon mennessä ylämaalaisuudesta oli tullut kulttuuri, jota kelpasi esitellä myös muille Euroopan aristokraateille. Samalla helposti tunnistettavasta ylämaalaisuuksista - tartaaneista, säkkipilleistä ynnä muista - alkoi myös tulla itse Ison-Britannian symboleita. Ne olivat ikään kuin todiste kuningaskunnan onnistuneesta yhdistymisestä.

Rykmenteillä oli kuitenkin kaikkein näkyvin rooli Skotlannin sisällä. Ylämaalaisrykmenteistä ei voinut erehtyä, vaan ne yhdistettiin kaikkialla juuri Skotlantiin. Rykmenttien edesottamuksia seurattiin tarkasti ja niiden käyttämistä kilteistä tuli "kansallinen" asuste, viimeistään silloin kun romanttisen Waverley-romaanin kirjoittanut Sir Walter Scott onnistui järjestämään Yrjö IV:n vierailun Edinburghiin. Kuninkaan esiinnyttyä julkisesti ylämaalaisasussa tartaaneista tuli muoti-ilmiö. Monet ylämaalaisrykmenttien upseerit olivat jäseniä klubeissa, jotka pyrkivät ylläpitämään "skotlantilaista" kulttuuria. Nykyäänkin Skotlannin kaupunkien julkisilla paikoilla on nähtävissä monia ylämaalaisrykmenteille

omistettuja muistomerkkejä, joita tällaiset seurat rahoittivat muistuttamaan Skotlannin panoksesta Ison-Britannian konflikteihin. Vanha jako ylä- ja alamaiden välillä häveni, kun ylämaalaisvarusteista tuli skotlantilaisuuden ulkoisia tunnusmerkkejä.

LENMAN painotti jakobiittiklaanien tutkimuksessaan sitä, että sotilaspalvelu Ison-Britannian armeijassa oli 'tie takaisin' hallinnon suosioon. LENMANIN ajatuksen pohjalta katsoisin ylämaalaisrykmenttien olleen myöskin tie eteenpäin, kohti COLLEYN kuvailemaa syvempää ja yhtenäisempää kansallista identiteettiä kohti. Sotilaspalveluksensa turvin klaanit pystyivät säilyttämään erityispiirteitään, mutta samalla näistä erityispiirteistä tuli tunnistettavia piirteitä koko Isolle-Britannialle ja maailmalle. Rykmenttien perinteet, musiikki ja vaatetus vahvistivat ylämaalaista ja skotlantilaista identiteettiä, mutta se, että ne palvelivat Isoa-Britanniaa, vahvisti uutta brittiläistä identiteettiä. Tässä olen samaa mieltä COLLEYN kanssa.

Brittiarmeijan sisällä ajatus englantilaisten, walesilaisten, irlantilaisten ja skotlantilaisten eroista säilyi hyvin pitkään, osittain jopa nykypäivään asti. Mielestäni on kuitenkin tärkeää muistaa, että kyseessä on nimenomaan ajatus tai vakiintunut käsitys. Eri kansallisuuksien "luontaisten ominaisuuksien" ottaminen todesta on ongelmallista, ja selkeän ajallisen jatkuvuuden osoittaminen vaikeaa. Käyttämästäni aineistosta löytyy jonkin verran tukea HILLIN teorialle siitä, että ylämaalaisjoukot säilyttivät taipumuksen aggressiiviseen hyökkäämiseen ja lähitaisteluun. Hän kuitenkin menee mielestäni liian pitkälle väittäessään että tämä ylämaalainen vaikutus olisi ulottunut aina Yhdysvaltain sisällissotaan asti, ylämaalaisrykmenttien tehdessä hyökkäyksestä etelävaltioiden suosituimman taktiikan!

On selvää, että ylämaalaisrykmentit hyödyttivät eniten Isoa-Britanniaa että ylämaiden aatelista. Upseereiksi ryhtyneet klaanipäälliköt saivat mainetta, virkoja ja etuuksia, heidän vanhojen, haipuvien klaanisiteiden perusteella värväämät rivimiehensä saivat lähinnä perinteisiä sotilaiden vaivoja ja murheita osakseen. Vaikka ylämaalaisrykmenttien hurjuutta keuhuttiin, Napoleonin sotiin mennessä yltyvät vaikeudet värvätä 'aitoja' ylämaalaisia kertoo osaltaan siitä ettei sotapalvelus ollut ylämaalaisillekaan kaikkein ensimmäisin vaihtoehto. Tämä

herätti jopa huolta maastamuuton yleistyessä, ja Skotlannissa yritettiin rajoittaa maastamuuttoa juuri riittävän värväyspohjan säilyttämiseksi. Skotlannin rooli Isolle-Britannialle oli pitkään juuri sotilaallinen, vaikka koko tämän tutkimuksen kattaman ajanjakson aikana niin sanottu 'skotlantilainen valistus' tuotti useita tieteilijöitä ja ajattelijoita. Sotilaspalveluksen yleisyydellä itsessään oli arvatenkin monimuotoinen vaikutus lukemattomiin perhehistorioihin Skotlannin sisällä. Vieraillessani Skotlannissa tutkimustyöni ohella tapasin erään Campbellin klaanista polveutuvan miehen, joka kertoi olleensa sukuhaaransa ensimmäinen armeijaurasta kieltäytynyt mies. Tapaus on anekdootti, mutta kuvastaa osaltaan ylämaalaisrykmenttien pitkäaikaista vaikutusta.

Luonteva jatkotutkimuksen aihe olisi paneutua ylämaalaisrykmentteihin 1800-luvun aikana, jolloin niiden rooli siirtomaissa korostui entisestään. Yksi kuuluisimmista ylämaalaisrykmenttien kuvauksista, Robert Gibbin maalaus *Thin Red Line*, kuvaa 93. ylämaalaisrykmenttiä Krimin sodassa. Tässä tutkimuksessa esittämäni tulkinta siitä, että ylämaalaisista alkoi tulla brittiläisen imperiumin symboli, näkyy mielestäni kaikkein parhaiten juuri tänä aikakautena. Olisi mielenkiintoista tutkia, millä eri tavoin skotlantilainen ja brittiläinen sotilasidentiteetti jatkoivat toisiinsa kietoutumista.

Ylämaalaisrykmentit olivat Isolle-Britannialle keino hankkia kestäväää sotilasvoimaa ja ylämaiden päälliköille tapa parantaa omaa asemaansa, mutta näistä lähtökohdista huolimatta ylämaalaisrykmenteistä tuli Skotlannin ylpeyden aihe. Ylämaalaisotilas vakiintui Ison-Britannian armeijan edustajaksi, jopa siirtomaavallan symboliksi. Villinä pidetystä säkkipillisoitosta tuli sykehdyttävältä tuntuva osa sotilasmusiikkia. Yrityksiä kitkeä ylämaalaisrykmenttien poikkeavaa varustusta vastustettiin kiivaasti, koska sen katsottiin tuhoavan ylämaalaisrykmenttien luonteen. Rykmentit taipuivat aseistuksensa yhdenmukaistamiseen muun armeijan kanssa, mutta eivät luopuneet tunnusmerkeikseen tulleista asusteista. Samalla tarve luoda yhdenmukaista, mutta skotlantilaisen näköistä asustetta loi katukuvaan selkeän mallin siitä, miltä skotin kuului näyttää: ylämaalaiskilttiin verhoutuneelta.

Lähdeluettelo ja kirjallisuus

Alkuperäisaineisto

A Copsy [sic] of a Letter from a Soldier in Cobham's Dragoons (anon.), *Lyon in Mourning* 1746, 380.

Bland, Humphrey: *A treatise on military discipline; in which is laid down and explained the Duty of the Officer and Soldier, thro' the several Branches of Service*. Second Edition. London 1772.

Browning, Andrew (ed.): *English Historical Documents VIII: 1660-1714*. Eyre & Spottiswoode 1953.

Burt, Edward: *Letters from a gentleman in the north of Scotland to his friend in London*. Dublin 1755.

Cannon, Richard: *The Historical Record of the Seventy-Fourth Regiment (Highlanders); containing an account of the formation of the regiment in 1787, and of its subsequent service to 1850*. Parker, Furnivall & Parker, London 1850.

Culloden Papers: comprising an extensive and interesting correspondence from the year 1625 to 1748; including numerous letters from the unfortunate Lord Lovat, and other distinguished persons of the time; with occasional state papers of much historical importance. T. Cadell and W. Davies, London 1815.

Forbes, Robert: *The Lyon in Mourning, or, A collection of speeches, letters, journals etc. relative to the affairs of Prince Charles Edward Stuart by the Rev. Robert Forbes, A.M. Bishop of Ross and Caithness 1746-1775*. Edited from his Manuscript, with a Preface by Henry Paton, M.A. Scottish History Society, University of Edinburgh Press 1895.

Horn, D.B. & Ransome, Mary (ed.): *English Historical Documents X: 1714-1783*. Eyre & Spottiswoode 1957.

Johnstone, James: *Memoirs of the rebellion in 1745 and 1746*. Second Edition. London 1821.

Lewis, W.S (ed.): *Horace Walpole's Correspondence*, 19, Sir Horace Mann III. Yale University Press, New Haven, 1954.

Nicol, David: *With Abercrombie and Moore in Egypt. From the unpublished diary of sergeant Daniel Nicol*. Edited by MacBride, MacKenzie in *With Napoleon at Waterloo and other unpublished documents of the Waterloo and Peninsular Campaigns*. Francis Griffiths, London 1911.

Ordinary of Newgate's account of the Behaviour, Confession, and Dying Words of Four Malefactors, London 1761. Old Bailey Proceedings Online.

Robertson, D.: *Corunna - The Story of a Terrible Retreat. From the forgotten journal of sergeant D. Robertson.* Edited by MacBride, MacKenzie in *With Napoleon at Waterloo and other unpublished documents of the Waterloo and Peninsular Campaigns.* Francis Griffiths, London 1911.

Robertson, D.: *How the British stormed Aray del Molinos. From the journal of sergeant D. Robertson.* Edited by MacBride, MacKenzie in *With Napoleon at Waterloo and other unpublished documents of the Waterloo and Peninsular Campaigns.* Francis Griffiths, London 1911.

Robertson, D.: *What the Gordons did at Waterloo. From the journal of sergeant Robertson.* Edited by MacBride, MacKenzie in *With Napoleon at Waterloo and other unpublished documents of the Waterloo and Peninsular Campaigns.* Francis Griffiths, London 1911.

Robertson, William: *The History of Scotland during the reigns of Queen Mary and King James VI till his accession to the Crown of England with a Review of the Scottish History previous to that period: and an appendix, containing original letters.* First print 1759. Derby & Jackson, New York 1856.

The London Gazette, vuodet 1743 ja 1757

Stewart, David: *Sketches of the Character, Manners, and Present State of the Highlanders of Scotland with details of the military service of the Highland Regiments.* Volumes I-II. Second Edition. Edinburgh 1822.

The Highland Society of London and Branch Societies, with a list of the members (Anon.). London 1873.

Thompson, William: *Memoirs of the life and gallant exploits of the Old Highlander, serjeant Donald MacLeod, who, having returned, wounded, with the corpse of General Wolfe, from Quebec, was admitted an out-pensioner of Chelsea hospital, in 1759; and is now in the CIII.d year of his age.* D & D Stuart, London 1791.

Culloden Papers: comprising an extensive and interesting correspondence from the year 1625 to 1748; including numerous letters from the unfortunate Lord Lovat, and other distinguished persons of the time; with occasional state papers of much historical importance. Edited by T. Cadell and W. Davies, London 1815.

Normand MacLeodin kirje Duncan Forbesille 23. lokakuuta 1745. No. CCCCLXXI.

Lordi Reayn kirje Duncan Forbesille 19. lokakuuta 1745. No. CCCCLXXIX.

Duncan Forbesin kirje lordi MacLeodille 24. lokakuuta 1745. No. CCCCLXXXIII.

Duncan Forbesin kirje lordi Lyonille, kahdeksas heinäkuuta 1746. No. CCCXXXII.

Duncan Forbesin kirje herra George Rossille, 13. toukokuuta 1746. No. CCCXVIII.

Alexander Brodien kirje Duncan Forbesille, 1. heinäkuuta 1746. No. CCCXXVII.

Kapteeni John Munron kirje Duncan Forbesille, 2. toukokuuta 1745. No. CCXLIII, 200-201.

Tutkimuskirjallisuus

BLACK, Jeremy: *European Warfare 1660-1815*. Yale University Press, New Haven and London, 1994.

BLACK, Jeremy: *Britain as a Military Power, 1688-1815*. Routledge, London 1998.

Blackmore, David: Cavalry in the '45. Pollard, Tony (ed.): *Culloden. The History and Archaeology of the last Clan Battle*. Pen & Sword Military, Barnsley 2009. 87-103.

BOARDMAN, Steve: Army to 1600. *The Oxford Companion to Scottish history*, edited by Michael Lynch. Oxford University Press 2007. Sähköinen lähde.

BROWN, K.M: From Scottish lords to British officers: state building, elite integration and the British army in the seventeenth century. MacDougall, N. (ed.): *Scotland and War, AD 79-1918*. John Donald, Edinburgh 1991.

BROWNE, James: *The History of Scotland: Its Highlands, Regiments and Clans*. Volume VII. Francis A. Niccolls & Co. Edinburgh 1913.

COLLEY, L: *Britons: Forging the Nation, 1707-1837*. New Haven, London 1992.

CORVISIER, André: *Armies and societies in Europe 1494-1789*. Alkuteos: *Armées et sociétés en Europe de 1494 á 1789*. Translated from French by Abigail T. Siddall. Indiana University Press 1979.

DAVIES, Norman: *The Isles. A history*. Papermac, Basingstoke and Oxford 2000.

DEVINE, Tom M.: *Scotland and the Union 1707-2007*. Edinburgh University Press 2008.

DEVINE, Tom M.: *Exploring the Scottish Past: themes in the history of Scottish society*. East Linton, Tuckwell Press 1995.

DUFFY, Christopher: *The Military Experience in the Age of Reason*. Routledge & Kegan Paul, London 1987.

DUFFY, Christopher: The '45 Campaign. Pollard, Tony (ed.): *Culloden: The History and Archaeology of the last Clan Battle*. Pen & Sword Military, Barnsley 2009. 17-38.

DUNCAN, Alison: *The Sword and the Pen: The Role of Correspondence in the Advancement Tactics of Eighteenth-Century Military Officers*. Journal of Scottish Historical Studies, Vol. 29, 2009, 106-122.

- FANN, Willerd R.: On the Infantryman's Age In Eighteenth Century Prussia. *Military Affairs*, Vol. 41, No. 4. 165-170. 1977.
- FRY, Michael: *The Union. England, Scotland and the treaty of 1707*. Birlinn Limited, Edinburgh 2007.
- GIBSON, J.G.: *Traditional Gaelic Bagpiping, 1745-1945*. McGill-Queen's University Press, Montreal 2000.
- GROOM, Nick: *The Union Jack. The Story of the British Flag*. Atlantic Books, London 2006.
- HILL, J.M.: *Celtic warfare 1595-1763*. John Donald Publishers Limited, Edinburgh 1986.
- KEARNEY, Hugh: *The British Isles. A History of Four Nations*. Second Edition. Cambridge University Press, 2006.
- LENMAN, Bruce P.: Colonial Wars and Imperial Instability, 1688-1793. Marshall, P.J. (ed): *The Oxford History of the British Empire, Volume II: The Eighteenth Century*. Oxford University Press 1998.
- LENMAN, Bruce P.: *Jacobite Clans of the Great Glen 1650-1784*. Scottish Cultural Press, Dalkeith 2004.
- MACGREGOR, Martin: Clans of the Highlands and Islands to 1609. *The Oxford Companion to Scottish history*, edited by Michael Lynch. Oxford University Press 2007. Sähköinen lähde.
- MACINNESS, A.I.: *Clanship, Commerce and the House of Stuart 1603-1788*. Tuckwell Press, East Linton 1996.
- MACKECHNIE, Aonghus: Highland regiments, 1750-1830. *The Oxford Companion to Scottish history*, edited by Michael Lynch. Oxford University Press 2007. Sähköinen lähde.
- MACKIE, Euan W.: The Early Celts in Scotland. Green, Miranda J. (ed.): *The Celtic World*. Routledge, London and New York 1995, 654-670.
- MACKILLOP, Andrew: The Political Culture of the Scottish Highlands from Culloden to Waterloo. *Historical Journal* 46, 3, 2003.
- MITCHINSON, Rosalind: *A History of Scotland*. Methuen & Co Ltd. 1970.
- NORTH, Anthony: *An introduction to European swords*. Victoria & Albert Museum, Her Majesty's Stationery Office, London 1982.
- NENADIC, Stana: *The Impact of the Military Profession on Highland Gentry Families, c. 1730 - 1830*. *Scottish Historical Review* 85.1, 2006, 75-99.
- NEWARK, Tim: *Highlander. The history of the highland soldier*. Constable, London 2009.

PARKER, Geoffrey: *The Military Revolution. Military innovation and the rise of the West, 1500-1800*. Cambridge University Press 1989.

PRENDERGAST, Mariósa: Scots Mercenary Forces in Sixteenth Century Ireland. Teoksessa FRANCE: John (toim.): *Mercenaries and Paid Men. The Mercenary Identity in the Middle Ages*. History of Warfare vol. 47. Brill, Leiden & Boston 2008.

REID, Stuart: The British Army at Culloden. Pollard, Tony (ed.): *Culloden: The History and Archaeology of the last Clan Battle*. Pen & Sword Military. 2009. 38-62.

REID, Stuart: The Jacobite Army at Culloden. Pollard, Tony (ed.): *Culloden: The History and Archaeology of the last Clan Battle*. Pen & Sword Military. 2009. 62-87.

SCOTT, H.M. (toim.) *The European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries Vol I: Western and Southern Europe*. Palgrave Mcmillan 2007.

SCOULLER, Richard: *The Armies of Queen Anne*. Oxford, Clarendon 1966.

SHER, Richard B.: Scotland Transformed. The Eighteenth Century. Teoksessa WORMALD, Jenny (toim.): *Scotland. A History*. Oxford University Press 2005.

SHICK, I.T.: *Battledress. The Uniforms of the World's Great Armies 1700 to the present*. Weidenfeld & Nicolson, 1978.

SZECHI, Daniel: The Significance of Culloden. Pollard, Tony (ed.): *Culloden. The History and Archaeology of the last Clan Battle*. Pen & Sword Military. 2009. 218-239.

WHYTE, Ian D.: *Scotland before the Industrial Revolution. An Economic & Social History c. 1050 - c. 1750*. Longman, 1995.

Kuvataide

42nd Regiment of Foot, 1742. A Representation of the Cloathing of His Majesty's Houshold, and of all the Forces upon the Establishments of Great Britain and Ireland. Hendrik Jacobus Vinkhuijzen Collection, The New York Public Library Digital Collections.
<http://digitalcollections.nypl.org/items/510d47db-b2ae-a3d9-e040-e00a18064a99>
Käytetty 17.4. 2013.

de Louthembourg, Philip James: *The Battle of Alexandria, 21 March 1801*. Öljy kankaalle. National Galleries Scotland. 1802.

Saksalainen painate Black Watchista, 1743.
<http://www.britishempire.co.uk/images2/42ndblackwatchflanderslarge.jpg>
Käytetty 15.4. 2013.

West, Benjamin: *The Death of General Wolfe*. Öljy kankaalle. 1770.

Lait ja asetukset

The Disarming Act, 1746. English Historical Documents X, edited by Horn, D.B. & Ransome, Mary.

Royal Clothing Warrant of 1751, English Historical Documents X [177.], edited by Horn, D.B. & Ransome, Mary. 618-620.

Liitteet

Liite 1.

Montgomeryn 78. rykmentin upseerit

London Gazette nro 9654, julkaistu 18. tammikuuta 1757

Everstiluutnantti, komentaja:

Archibald Montgomery

Majurit

James Grant

Alexander Campbell

Kapteenit

Hugh McKenzie

John Sinclair

John Gordon

Alexander Mackenzie

Roderick McKenzie

William MacDonald

George Monro

Kapteeniluutnantti

Alexander MacIntosh

Luutnantit

Alexander McDonald

James Grant

Robert Grant

Colin Campbell

Colin McNab

Duncan Bayne

Joseph Grant

Nicholas Sutherland

Hugh Gordon

Charles Farquarson

Cosmo McMartin

Donald Campbell

Alexander McKenzie

Roderick Mackenzie

James Duff

William MacKenzie

Alexander McDonald

Alexander McDonard

Henry Munro

Archibald Robertson

Vänrikit

William Hagarth
Alexander Grant
Ronald McKinnan
James Grant
William McLean
William Macrah
Lewis Houston
Lewis McDonald
George Munro

Muut

George Munro, kappalainen
Allan Stewart, lääkäri
Donald Stewart, adjutantti
Alexander Montgomery, huoltopäällikkö